

**PATHWAYS TO RESILIENCE:
REGIONAL INSIGHTS FROM THE WESTERN BALKANS**

**RRUGËT DREJT QËNDRESËS:
VLERËSIME RAJONALE NGA PUNA ME TË RINJTË PËR
PARANDALIMIN E KRIMIT DHE EKSTREMIZMIT TË
DHUNSHËM**

**PUTEVI DO OTPORNOSTI:
REGIONALNI UVIDI SA ZAPADNOG BALKANA**

PATHWAYS TO RESILIENCE:

REGIONAL INSIGHTS FROM
THE WESTERN BALKANS

Project “Strengthening youth resilience to violence and crime” was supported by the regional grant of the “SMART Balkans – Civil Society for Shared Society in the Western Balkans” regional project implemented by Centar za promociju civilnog društva (CPCD), Center for Research and Policy Making (CRPM) and Institute for Democracy and Mediation (IDM) and financially supported by the Norwegian Ministry of Foreign Affairs (NMFA).

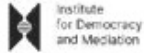
Pathways to Resilience:

Regional Insights from the Western Balkans

@ Tirana, 2025

The content of the document is the sole responsibility of the project implementers and does not necessarily reflect the views of the Norwegian Ministry of Foreign Affairs (NMFA) or SMART Balkans consortium.

PATHWAYS TO RESILIENCE:

List of Abbreviations

- CAWI – Computer-Assisted Web Interviewing
- CVE – Countering Violent Extremism
- CSO – Civil Society Organization
- EU – European Union
- EUROSTAT – European Statistical Office
- FES – Friedrich-Ebert-Stiftung
- IDM – Institute for Democracy and Mediation
- IANS – Institute for the Advancement of National Security
- ILO – International Labour Organization
- NEET – Not in Education, Employment, or Training
- OSCE – Organization for Security and Co-operation in Europe
- P/CVE – Preventing/Countering Violent Extremism
- UNDP – United Nations Development Programme
- UNODC – United Nations Office on Drugs and Crime
- WBCTI – Western Balkans Counter-Terrorism Initiative

TABLE OF CONTENTS

Executive Summary.....6

1. Introduction.....10

2. Methodology.....14

3. Contextualizing Youth Challenges: Trends in
Three Western Balkans Countries19

4. Key Findings: Albania.....26

4. Key Findings: Bosnia and Herzegovina.....31

4. Key Findings: Kosovo.....37

5. Cross-Cutting Regional Opportunities.....44

6. Good Practices and Lessons Learned.....48

7. Conclusions and Policy Reflections.....55

Conclusions and Policy Recommendations.....58

Annexes.....64

Bibliography and Resources.....70

Project Summary.....73

EXECUTIVE SUMMARY

This empirical assessment investigates the resilience of youth in Albania, Bosnia and Herzegovina, and Kosovo*¹ through a mixed-method approach, incorporating both quantitative survey data and qualitative insights from focus groups and key informant interviews. The study aims to identify patterns in youth perceptions, behaviors, and vulnerabilities in relation to education, employment, civic engagement, social cohesion, and exposure to crime and violent extremism.

A structured online survey was conducted with over 80 youth respondents aged 14 to 29 across the three countries. The sample was designed to ensure representation across gender, urban-rural settings, and educational and employment status. Data collection was carried out using the CAWI method and was supplemented by focus group discussions and interviews with civil society actors, educators, and public officials involved in youth and counter-violence initiatives.

Key Quantitative Findings:

- **78%** of respondents cited economic insecurity as a top concern, with youth unemployment rates ranging from **27%** (Albania) to over **40%** (Kosovo).

¹ Note: The asterisk does not prejudice Kosovo's status and is in line with UN Security Council Resolution 1244/1999, as well as the International Court of Justice opinion on Kosovo's Declaration of independence.

- Over **50%** of participants expressed a desire to migrate, primarily due to lack of opportunities and political disenchantment.
- More than one-third of respondents reported exposure to hate speech, especially among youth aged 18–24 and those engaged in civic activities.
- Trust in institutions is consistently low across all three countries, particularly among youth in rural areas and ethnic minority communities.

Key Qualitative Insights:

- Focus group participants highlighted informal employment, social exclusion, and lack of local government responsiveness as critical stressors.
- Many youth perceive radicalization risks as more economically and socially rooted than ideologically driven.
- Experiences of discrimination—based on gender, ethnicity, or political affiliation—remain widespread and underreported.

The study reveals that youth resilience is shaped by intersecting socio-economic and governance-related factors. While some country-specific variations exist, the overall trends point to regional challenges related to systemic exclusion, underemployment, and weak civic infrastructure.

The findings underscore the need for data-driven policy interventions aimed at increasing access to employment, improving the relevance of education, and enhancing youth participation in

democratic processes. The report concludes with policy recommendations tailored to governments, law enforcement, local authorities, and educational institutions to foster inclusive and sustainable youth development in the Western Balkans.

The **tragic case of a 14-year-old being fatally stabbed near a school in Tirana** underscores the critical need for effective school safety measures and the prevention of youth violence.

In **Bosnia and Herzegovina**, the **“Be a Man Club” in Tuzla** stands out as a positive example of youth-led initiatives addressing violence and promoting healthy masculinity.

In **Kosovo**, the country’s **high rates of femicide and gender-based violence** highlight the pressing need to address gender-based violence as part of youth resilience programming.

1. INTRODUCTION

This report presents the findings of a multi-country empirical assessment examining youth resilience in Albania, Bosnia and Herzegovina, and Kosovo. It is grounded in a regional framework that explores how young people navigate socio-economic vulnerabilities, engage with civic life, and respond to risks related to crime, violence, and extremism. The report combines quantitative and qualitative methods to generate evidence-based insights that can inform youth policies, programs, and institutional responses.

The assessment is motivated by growing concerns regarding youth exclusion, underemployment, migration pressures, and exposure to violence in the Western Balkans. While national governments have made commitments to improve youth outcomes—through education reform, employment initiatives, and civic engagement strategies—significant gaps remain in the understanding of youth needs, aspirations, and lived experiences at the local level.

As asserted in the United Nations Security Council Resolution 2250 on Youth, Peace and Security (2015), youth can play a decisive role in the prevention and resolution of conflicts and are a key aspect of the sustainability, inclusiveness and success of peace-building efforts. This report responds to that gap by collecting and analyzing data directly from young people. By doing so, it contributes to a growing body of evidence that links resilience not only to individual coping mechanisms, but also to systemic factors such as institutional trust, opportunity structures, and social cohesion.

The case studies, such as the **tragic school violence in Albania**, where a 14-year-old was fatally stabbed near a school in Tirana, underscore the critical need for effective school safety measures and the prevention of youth violence. Similarly, **the 'Be a Man Club' in Bosnia and Herzegovina** serves as a model of youth-led initiatives addressing violence and promoting healthy masculinity, offering concrete examples that illustrate the broader trends identified in the research. In **Kosovo**, the high rates of femicide and gender-based violence reflect the pressing need to address gender-based violence as part of youth resilience programming, a challenge that remains central to the region's social cohesion.

The report seeks to address the following research questions:

- What are the primary challenges and concerns facing youth in Albania, Bosnia and Herzegovina, and Kosovo?
- How do young people perceive opportunities for participation, education, and employment?
- What are the regional trends in youth vulnerability to crime, violence, and radicalization?
- How do demographic, geographic, and social variables influence youth resilience?

Through this empirical lens, the report aims to provide a comprehensive and comparative overview of youth perspectives across three countries, highlighting both shared regional dynamics and country-specific contexts. It also identifies policy and programming gaps and proposes targeted interventions to strengthen youth resilience and social inclusion.

The assessment review itself provides an exhaustive analysis of the collected data; however, these data can be additionally cross-referenced to learn more about the youth profile and their view of the country's reality. Therefore, every careful reader of the interpreted data will surely uncover some other dimensions of the answers given, which may serve as a baseline for additional analyses and academic and professional research. The aim and purpose of this assessment review is not to provide conclusive answers regarding pathways to resilience, but to raise certain issues for further scientific and professional discussion and debate, as well as to encourage the taking of certain concrete steps and solutions for improving the standard of life (not only for young people) in Albania, Bosnia and Herzegovina and Kosovo.

2. METHODOLOGY

This study employs a mixed-methods research design to assess youth resilience across Albania, Bosnia and Herzegovina, and Kosovo. The methodology integrates quantitative and qualitative data collection and analysis techniques to ensure a comprehensive understanding of youth attitudes, behaviors, and vulnerabilities in diverse local contexts.

2.1 Research Design and Data Collection

The research involved three primary data collection methods:

1. Quantitative Survey:

- **Instrument:** A structured, self-administered online questionnaire.
- **Sample Size:** 80 respondents aged 14–29.
- **Countries Covered:** Albania, Bosnia and Herzegovina, and Kosovo.
- **Method:** Computer-Assisted Web Interviewing (CAWI).
- **Period:** March – April 2025.

2. Focus Group Discussions (FGDs): Conducted with youth participants, community leaders, educators, and representatives from local safety and CVE (Countering Violent Extremism) councils.

3. Key Informant Interviews (KIIs): Conducted with policymakers, CSO leaders, research experts, and institutional stakeholders at the national and local levels.

2.2 Sampling and Participant Profile

Participants were selected through purposive and snowball sampling techniques to ensure representation across:

- Urban and rural communities
- Age cohorts (14–18, 19–24, 25–29)
- Gender and socio-economic backgrounds
- Educational and employment status

The sample was balanced to reflect the diverse youth demographics within each country. Respondents included both participants in program activities and members of the wider community.

Table: Sampling and Participant Profile

Characteristic	Albania	Bosnia and Herzegovina	Kosovo
Gender	50% Male, 50% Female	48% Male, 52% Female	49% Male, 51% Female
Age Groups	14-18: 25%, 19-24: 50%, 25-29: 25%	14-18: 30%, 19-24: 40%, 25-29: 30%	14-18: 20%, 19-24: 55%, 25-29: 25%
Urban vs Rural Distribution	60% Urban, 40% Rural	55% Urban, 45% Rural	65% Urban, 35% Rural
Educational Status	60% Secondary, 40% Higher Education	65% Secondary, 35% Higher Education	58% Secondary, 42% Higher Education
Employment Status	30% Employed, 50% Unemployed, 20% Student	25% Employed, 45% Unemployed, 30% Student	28% Employed, 45% Unemployed, 27% Student
Socio-Economic Background	70% Middle/Lower Income, 30% Higher Income	65% Middle/Lower Income, 35% Higher Income	75% Middle/Lower Income, 25% Higher Income

2.3 Survey Instrument and Themes

The questionnaire was designed to assess the following thematic areas:

- Education and Competencies
- Employment, Economic Participation, and Mobility
- Values, Identity, and Social Cohesion
- Civic Engagement and Political Participation
- Exposure to Crime, Violence, and Radicalization

Survey questions were adapted to local contexts and translated into Albanian, Bosnian, and English, ensuring both linguistic accessibility and conceptual clarity.

2.4 Data Analysis

Quantitative data were analyzed using descriptive statistics, including measures of central tendency and frequency distributions. Where appropriate, disaggregated analysis by gender, age group, and country was conducted to highlight comparative trends.

Qualitative data from focus groups and interviews were transcribed, coded, and thematically analyzed. Insights were triangulated with survey data to validate findings and enhance contextual understanding.

Additionally, the report includes **case studies of specific incidents and initiatives in Albania, Bosnia and Herzegovina, and Kosovo**. These real-world examples help contextualize the survey findings and provide deeper insights into the challenges and resilience strategies faced by youth in these countries.

2.5 Ethical Considerations

All data collection adhered to ethical research standards, including informed consent, anonymity, and voluntary participation. The research team ensured that no personally identifiable information was collected or stored. Sensitive topics, such as experiences of discrimination or violence, were addressed with care and optionality.

**3. CONTEXTUALIZING
YOUTH CHALLENGES:
TRENDS IN THREE
WESTERN BALKANS**

Countries

This section provides a critical overview of the challenges faced by youth in Albania, Bosnia and Herzegovina, and Kosovo, delving into socio-economic struggles, education systems, employment issues, migration pressures, and concerns around violence and extremism. It contextualizes these challenges within the region's historical, socio-political, and economic frameworks, which influence the lived realities of youth.

Youth Distribution and Demographic Trends

Young people represent a significant portion of the population in the Western Balkans, particularly in Kosovo where nearly 50% of the population is under 25 years old. However, limited access to economic opportunities, exacerbated by high youth unemployment and lack of social mobility, makes youth empowerment a critical issue. For instance:

- In Kosovo, youth unemployment is over 40%, and in Bosnia and Herzegovina, youth unemployment stands at 26.5%.
- The Youth Progress Index 2023 reveals that youth in the region still face stagnation in rights and freedoms, especially in terms of access to education, political freedoms, and adequate housing.

Education and Employment Struggles

The disconnect between education systems and labor market demands results in high unemployment rates across the region, contributing to a **brain drain**:

- **Albania** has a youth unemployment rate of 27%, while **Bosnia and Herzegovina** sees 33% youth unemployment. **Kosovo** faces youth unemployment over 40%.
- Education quality remains inadequate to meet the needs of modern labor markets, with skills mismatch being a key driver for youth dissatisfaction. Many young people feel compelled to leave for better opportunities abroad.

Education in the region is often inadequately aligned with labor market demands, leading to high levels of skills mismatch and unemployment. The mismatch between educational attainment and available jobs is a significant problem especially amongst youngsters, leading to brain drain—the emigration of educated young individuals in search of better employment opportunities abroad. Reports from the European Commission (2022 and 2023) highlight that despite improvements in access to education, quality and relevance remain major concerns. Many young people that do not match labor market needs, leading to high unemployment rates—with youth unemployment reaching 27% in Albania, 33% in Bosnia and Herzegovina, and over 40% in Kosovo (World Bank, 2023). Most youths don't work in jobs they were educated to perform. Most believe that they need to know someone or to join a political party to secure employment, and at the same time, 'under the table' labour is prevalent in our country.

Limited job opportunities push many young people into the informal economy or migration, further weakening local economies. The UNDP Human Development Report (2022) indicates that many young professionals leave their home countries in search of better opportunities, contributing to the

region's brain drain. This migration trend reduces the availability of skilled labor and affects the long-term economic prospects of these countries.

In focus group discussions, young people frequently noted that jobs were handed out through connections rather than merit. This belief suggests that those in positions of responsibility throughout society are not necessarily perceived by youth as the best qualified but rather those with personal connections, which may further erode young people's trust in institutions and their leaders

Migration Pressures and Social Exclusion

Youth migration is a significant challenge driven by economic insecurity and lack of career prospects. More than **50%** of youth in the region express a desire to migrate, particularly to EU countries such as **Germany, Italy, and Switzerland**. This migration trend, while offering temporary relief, places long-term strains on local economies and hinders the development of skilled labor. In addition to migration, social exclusion, especially among ethnic minorities and those in rural areas, remains a pressing issue, further eroding trust in state institutions and governance.

Civic Engagement and Political Disenfranchisement

Civic engagement and trust in political institutions are low across the region, with many youth feeling excluded from decision-making processes. Polls have shown that **42%** of people in the Western Balkans do not engage in political discussions, with only **15%** actively participating in public events.

The engagement gap is even wider in marginalized communities, and youth councils often lack the capacity to effectively involve young people in governance processes.

Safety and Security Concerns

Safety concerns, especially around crime and radicalization, are also pressing issues for youth. Organized crime² remains a top concern in **Bosnia and Herzegovina**, while youth in **Kosovo** and **Albania** often cite **internet safety** and the **illicit use of firearms** as major risks to their well-being.

On average, 26 percent of respondents, across urban and rural areas, expressed feeling threatened by the illegal possession and misuse of weapons in their neighbourhoods – in instances of crime, domestic violence and celebratory shooting, for example.

School safety has emerged as a critical concern in Albania, as well as across the region. High-profile incidents involving youth violence—including murders committed within or near school premises—have sparked public outcry and exposed serious weaknesses in implementation of existing safety measures. Despite the introduction of the School Security Package by the government, concerns remain about its effectiveness in preventing violence, abuse, and the worst-case outcomes, such as homicide.

School violence has become a growing issue, as highlighted by the **2023 stabbing incident in Tirana**, where a 14-year-old was fatally attacked near a school, highlighting the need for stronger security infrastructures and comprehensive

² Defined as transnational, national or local groupings of enterprises run by criminals engaging in illegal activity such as financial crimes, violence, drug, arms and human trafficking

safety programs in schools. Reports of hate speech and discrimination remain common, particularly among marginalized groups, and contribute to an environment where radicalization and extremism can thrive.

Discrimination based on age, political affiliation or ethnicity were also frequently reported, although in some societies much more than in others. When it comes to gender discrimination, in all locations, young women reported gender discrimination much more often than did men, by a factor of up to ten. In most locations, women experienced significantly more sexual harassment than men, while in Albania and Kosovo, young women said they experienced more bullying and intimidation both at work and online. By contrast, in Bosnia and Herzegovina, notable percentages of men reported being victims of violence or threat of violence outside the home. There was no significant difference found in the experiences of young women and young men. Out of those who had experienced violence or discrimination, only 17 percent reported this to anyone. It is important to note that although respondents were given the privacy to answer the questions about experiences of discrimination and violence, they may have been hesitant to disclose such sensitive experiences, even anonymously.

Radicalization and Violent Extremism

Radicalization and violent extremism continue to be critical concerns in the region, particularly among marginalized youth. Socio-economic factors like **unemployment**, **political instability**, and **social exclusion** serve as significant drivers of extremism, pushing some youth toward illegal or violent activities. Efforts to counter these threats include educational

programs focusing on **critical thinking** and **media literacy**, alongside efforts to provide **vocational training** and **job opportunities**.

Beyond education and employment, community engagement and trust-building are crucial in preventing radicalization. When young people feel disconnected from decision-making processes and distrust state institutions, they may turn to alternative networks, including extremist groups (OSCE, 2023). In Bosnia and Herzegovina, returning foreign fighters and their families face stigma and marginalization, which can further alienate them from society (UNDP Prevention of Violent Extremism Report, 2022). In Kosovo, radical religious narratives have gained traction in isolated communities where state institutions have limited presence. Meanwhile, in Albania, lack of youth participation in governance has contributed to their political disenfranchisement (EU Enlargement Report, 2023).

Youth are a heterogeneous group, meaning that even among youths, needs and lifestyles vary. In particular, we are referring to youths who live in urban areas and their peers living in smaller communities in any of three countries. This is why mechanisms that will enable youth participation at the local level are crucial. Almost 50% of local self-government units lack local youth councils, and those that do have them, have councils that are often dysfunctional and non-inclusive bodies. To summarise, just as there is a national youth council, we also need functional participation mechanisms locally, such as youth councils, youth offices, local action plans, the financing of local youth policies and youth spaces.

4. KEY FINDINGS: ALBANIA

This section presents the main findings from Albania, based on quantitative survey responses, focus group discussions, and key informant interviews. The analysis highlights challenges related to youth unemployment, migration, education, crime vulnerability, and exposure to radicalization, with a focus on socio-economic and institutional drivers of youth discontent. Providing a socially and emotionally safe and supportive environment for young people in order to prevent the involvement of youth in any kind of crime is of paramount importance.

4.1 Employment and Economic Insecurity

Youth unemployment remains a critical concern in Albania, with 27% of youth respondents reporting that they are unemployed. The mismatch between education and labor market needs continues to be a major factor, with survey responses indicating that:

- 68% of respondents believe their education does not align with job opportunities available in the market.
- 61% stated that employment depends more on personal connections or political affiliation than merit.

Additionally, internal migration is an emerging trend, particularly among youth from smaller municipalities. Respondents cited cost of living and lack of affordable housing as major barriers to successful transition to urban labor markets.

4.2 Migration Intentions

The survey reveals a strong desire to emigrate:

- 52% of youth respondents expressed a clear intention to migrate abroad for economic reasons.
- Preferred destinations include Germany, Italy, and Switzerland, consistent with EU migration patterns reported by EUROSTAT.

Focus group participants described migration as a “default solution” due to lack of institutional support and absence of long-term career prospects. This contributes to Albania’s persistent youth brain drain. Internal migration is a key feature for Albania. Internal migrants in Albania often struggle with limited job opportunities in their hometowns, prompting them to look for work in urban areas. Many young people from smaller municipalities work often as seasonal workers during the summer months due to limited job opportunities available in their hometowns.

4.3 Education and Vocational Gaps

Survey and interview data emphasize a shortage of practical, job-oriented education:

- 58% of youth expressed dissatisfaction with the quality of public education.
- 72% of respondents indicated they had never participated in any vocational training.

A key informant from the Faculty of Social Sciences stated: “Despite rising enrollment, our system does not equip students with marketable skills. The disconnect is systemic.”

4.4 Vulnerability to Crime and Delinquency

Albanian youth are vulnerable to involvement in the informal economy, petty crime, and, in some cases, organized crime. According to national crime data:

- Juveniles account for 5% of all reported crimes.
- Young people in economically marginalized communities are more likely to engage in or be targeted by criminal networks, particularly related to drug trafficking and smuggling.

Survey responses indicate:

- 24% of respondents personally know peers involved in informal or illicit activities due to financial pressures.

Albania: The Murder of a 14-Year-Old in Tirana.

In Albania, the tragic murder of a 14-year-old in November 2023 near the “Fan Noli” school in Tirana, where a minor attacker fatally stabbed the victim after an ongoing conflict, starkly highlighted the rising youth violence concerns. This incident shook the society, prompting heightened discussions about the safety of children and the role of institutions in ensuring a secure educational environment. It brought to the forefront the issues of school violence, social and economic pressures, and the need for robust preventive measures to address underlying causes of youth aggression.

4.5 Exposure to Radicalization

Radicalisation and extremism, which can lead to violent extremism, represent a persisting security threat to the Western Balkans. In the past few decades, the Western Balkan countries have been broadly viewed as a breeding ground for religious radicals and violent extremism. Tackling violent extremism was traditionally a task for security sector agencies exclusively.

Although Albania has seen a decline in radicalization-related incidents, concerns persist regarding online extremist content targeting disenfranchised youth. Stakeholders highlighted that:

- Digital platforms remain an active vector for radical narratives.
- Rural and low-income communities are most vulnerable due to weak institutional presence and lack of counter-narrative programs. Survey insights reveal:
- 43% of respondents believe that economic exclusion is a stronger driver of radicalization than ideological belief.

4.6 Institutional Gaps and Local Governance

Local governments face significant challenges in addressing youth needs:

- Incomplete decentralization of youth-related services limits municipal responsiveness.
- Lack of systematic youth data hampers planning and policy implementation. Participants highlighted that youth strategies often remain “paper policies” with limited implementation. Local youth councils, where they exist, are underfunded and often inactive.

**4. KEY FINDINGS:
BOSNIA AND
HERZEGOVINA**

This section presents findings from Bosnia and Herzegovina, drawn from youth survey data, focus group discussions, and expert interviews. The data highlight major trends in unemployment, educational mismatches, civic disengagement, migration, and socio-economic drivers of vulnerability.

4.1 Youth Unemployment and Labor Market Disconnect

Bosnia and Herzegovina continues to face some of the highest youth unemployment rates in Europe:

- **26.5%** of youth were unemployed as of 2023, with limited improvement from previous years.
- **15.98%** of youth aged 15–24 are classified as NEET (Not in Education, Employment, or Training).

Survey results further reveal:

- Only **15.2%** of employed youth hold full-time, permanent jobs.
- **63%** of respondents believe that temporary, insecure work is their only short-term option.

4.2 Education and Skills Mismatch

There is a clear disconnect between educational outcomes and labor market requirements:

- **65%** of respondents reported they have not participated in training or non-formal education.
- **62%** of youth surveyed believe their formal education does not prepare them adequately for employment.

In addition, key informants and FGDs emphasized the fragmented nature of the education system—particularly its ethnic segregation and outdated curricula—as a core barrier to integration and opportunity.

4.3 Migration Pressures and Brain Drain

Survey data and qualitative findings confirm that **migration is seen as the most viable path** to success:

- Over **70%** of youth respondents reported a desire to migrate for work or study.
- Common destinations include **Germany, Austria, and Croatia**, following established diaspora networks.

Participants often cited frustration with political instability and lack of institutional trust as push factors. One respondent remarked:

“Even with a degree, I would rather work a basic job abroad than stay here and wait for change that never comes.”

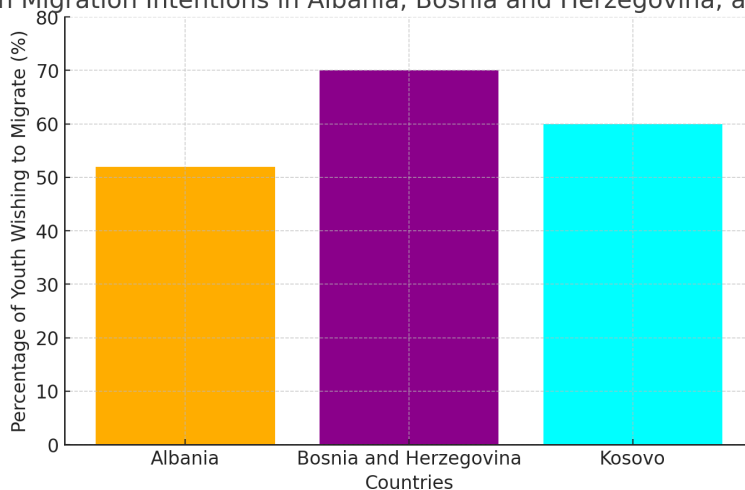
4.4 Civic Trust and Political Disengagement

Survey responses show **low levels of political trust and civic participation**:

- **58%** of respondents report having no trust in political parties or national institutions.
- Only **12%** have participated in public consultations or local governance processes.

Focus groups echoed these findings, with participants expressing skepticism toward decision-makers. Youth councils exist in some municipalities, but their impact is often constrained by lack of funding, training, or inclusion in policymaking.

Youth Migration Intentions in Albania, Bosnia and Herzegovina, and Kosovo

Data reveals that migration intentions are highest in Bosnia and Herzegovina (70%), followed by Kosovo (60%), and Albania (52%).

4.5 Exposure to Radicalization and Criminal Networks

Young people in BiH are exposed to **heightened risks of radicalization and crime**, particularly in underserved and marginalized areas. Survey results indicate:

- **29%** of respondents identified organized crime as a significant threat in their communities.

- **41%** associate extremist sympathies with **economic hardship, exclusion, and institutional distrust**, rather than religious ideology.

Interviewees emphasized that returning foreign fighters and stigmatized youth are especially vulnerable due to limited reintegration support.

4.6 Youth Identity and Religion

Data from the survey show diverse affiliations and a trend toward secularization:

- **49%** identify as Muslim, **30%** as Orthodox, **8%** as Catholic, and **7%** reported no religious affiliation.
- **13.5%** reported not attending religious services at all, while **24.3%** attend regularly (weekly or more).

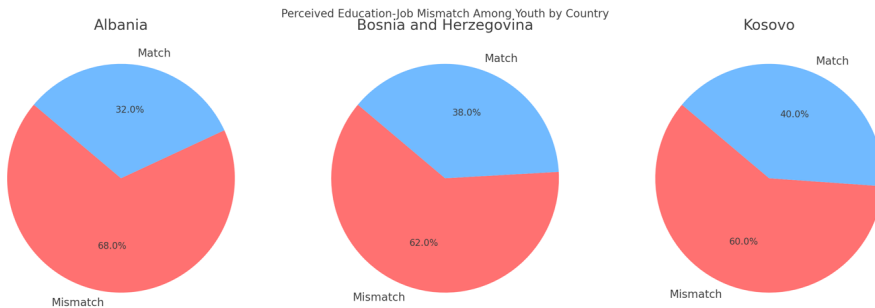
These figures reflect both the importance of religious identity for many and a growing segment of youth moving away from traditional practices.

4.7 Youth Profile and Sentiment

A composite analysis of survey data reveals the typical respondent as:

- 22 years old
- Urban-based
- Unemployed or a student
- Living with parents or extended family

While many youth express **personal optimism**, they remain **deeply pessimistic about their country's direction**—highlighting a key paradox: personal hope amid systemic frustration.

Data show percentage of youth in each country who feel their education is mismatched with job market needs: **Albania:** 68% mismatch; **Bosnia and Herzegovina:** 62% mismatch; **Kosovo:** 60% mismatch.

Be a Man Club Tuzla In Bosnia, the Be a Man Club Tuzla serves as a positive example of youth intervention. This local initiative, aimed at promoting gender equality, healthy masculinity, and non-violent behavior, stands out as a model for preventing violence and extremism among youth. It provides a safe space for high school and university students to engage in workshops focused on emotional literacy, mental health, and breaking harmful gender norms. Through its activities, young men are encouraged to embrace alternative roles, promote respect in relationships, and contribute to their communities positively.

4. KEY FINDINGS: KOSOVO

This section summarizes findings from Kosovo based on survey responses, focus group discussions, and key informant interviews. Youth in Kosovo face systemic challenges tied to high unemployment, education-employment mismatches, gender disparities, and risks related to marginalization and radicalization.

4.1 Youth Unemployment and Economic Exclusion

Kosovo has one of the highest youth unemployment rates in the region:

- **Youth unemployment exceeds 40%**, with even higher figures among women and ethnic minorities.
- **33.7%** of youth aged 15–24 are classified as NEET (Not in Education, Employment, or Training).

Survey findings show:

- **74%** of respondents identify economic instability as their primary concern.
- **59%** do not believe they can find adequate employment within Kosovo’s current labor market.

4.2 Education Gaps and Skill Mismatches

Although education reforms are underway, many youth remain underprepared for the labor market:

- **66%** of respondents report a lack of access to job-relevant vocational training.
- **60%** state that their education does not match current job market needs.

Barriers include outdated curricula, limited private sector engagement, and a shortage of career guidance programs. FGDs confirmed that practical training is limited or unavailable in many schools, particularly in rural areas.

4.3 Gender Disparities and Social Norms

Survey and focus group data show that gender inequality remains a critical issue:

- Female youth unemployment stands at 28.7%, compared to 25.9% for men.
- Young women report higher rates of bullying, harassment, and workplace discrimination. Cultural norms also influence attitudes toward gender roles. Focus group participants noted that many young men still believe women's primary role is domestic. This view restricts women's access to public and economic life and contributes to their underrepresentation in decision-making processes.

High Rates of Femicide

Kosovo faces high rates of femicide and gender-based violence, an issue that directly affects youth resilience. These incidents highlight broader socio-economic vulnerabilities and deeply ingrained gender norms. Addressing gender-based violence is critical for improving youth resilience, as young people exposed to such violence are more likely to experience psychological distress and social isolation, both of which are significant risk factors for radicalization.

4.4 Political Disengagement and Institutional Distrust

Kosovar youth report limited participation in governance:

- **55%** feel disconnected from political institutions.
- Only **14%** have been involved in civic or governmental decision-making processes.

While some youth are active in NGOs or community initiatives, these spaces are often **urban-centric** and less accessible to youth from rural or ethnic minority communities.

4.5 Radicalization Risks and Inactivity

Kosovo's history of foreign fighter recruitment continues to cast a shadow, though current risks are more nuanced. Survey data and interviews reveal:

- **46%** of youth believe radicalization is driven more by **economic exclusion and frustration** than ideology.
- **29%** identified **inactivity, social isolation, or lack of purpose** as factors contributing to radicalization among their peers.

FGD participants described this as an “identity vacuum,” especially among educated youth without employment prospects.

The radicalization in Kosovo is a youth phenomenon. A neglected explanatory factor has been the widespread inactivity among Kosovo youth. While interrelated to the socio-economic dimension, this factor is at the same time analytically different as it points out and recognizes the agency of those choosing a path of radicalization. This is related also to a widespread

absence of perspectives concerning those that have studied and that are not considered economically poor. In this framework, what is at stake is a dynamic of frustration of expectations, and a promise of order and meaning in a context that lacks both. Inactivity and the absence of perspectives among Kosovo youth is related to another explanatory dimension, that of identity. The identity dimension is to be seen as a central factor in understanding and explaining the radicalization of both Kosovo and other Western Balkans youth.

4.6 Migration Pressures

Migration is a major strategy for coping with structural limitations:

- **Over 60%** of respondents expressed a desire to migrate to EU countries.
- Primary motivations include better employment opportunities, access to quality education, and safer living environments.

This outflow contributes to ongoing **brain drain**, with long-term consequences for Kosovo's economic and demographic stability.

4.7 Positive Indicators: Civic Engagement and Youth Agency

Despite significant challenges, survey data show encouraging levels of **peer-led engagement**:

- **100%** of respondents reported participation in at least one structured youth initiative (e.g. mentorship, education, or advocacy programs).

- Respondents emphasized the value of **youth-driven community projects** in building resilience and reducing isolation.

One youth leader stated:

“What makes us stay is the chance to make a difference—even if it’s in our neighborhood or school. We need more spaces where we’re taken seriously.”

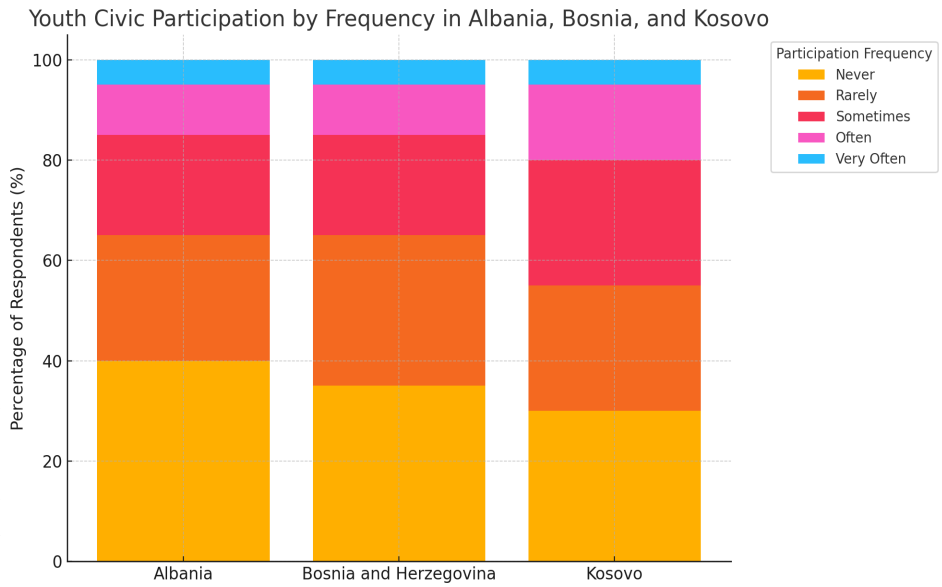
Indicator	Albania	Bosnia & Herzegovina	Kosovo
Youth Unemployment Rate	27%	26.5%	40%+
Desire to Migrate	52%	70%+	60%+
Perceived Job Mismatch	68%	62%	60%
Civic Engagement (Participation)	Low	12%	14%
Exposure to Hate Speech	12%	N/A	N/A

Addressing Femicide and Gender-Based Violence

In Kosovo, femicide and gender-based violence are pressing issues, reflecting systemic gender inequalities that continue to affect youth, particularly young women. A substantial percentage of youth in Kosovo acknowledge the prevalence of gender-based violence, and there is a notable difference in how male and female youth perceive responsibility in cases of sexual violence. The country faces challenges in overcoming deep-rooted traditional gender norms, but initiatives aimed at addressing these issues, through education and empowerment programs, are beginning to gain traction. However, continuous efforts are required to challenge harmful cultural perceptions and provide both victims and

perpetrators with the tools to break the cycle of violence .

These case studies underline the urgency of tackling systemic issues through both reactive measures (like legal reforms) and proactive community-based interventions, focusing on education, gender equality, and youth empowerment as key elements in building resilience against extremism and violence.

As shown, Kosovo has the highest unemployment rate at over 40%, followed by Albania at 27%, and Bosnia and Herzegovina at 26.5%.

5. CROSS-CUTTING REGIONAL OPPORTUNITIES

This section identifies regional opportunities for enhancing youth resilience across Albania, Bosnia and Herzegovina, and Kosovo, based on common patterns revealed through empirical data. Despite national differences, several overlapping challenges and entry points provide a foundation for coordinated interventions across the Western Balkans.

5.1 Aligning Education and Employment Systems

Survey results across all three countries reveal a widespread **skills mismatch** between formal education and labor market needs:

- Over **60%** of youth in each country reported that their education did not adequately prepare them for employment.
- Participation in vocational training and non-formal education remains limited, particularly in rural areas.

Opportunity: Governments and educational institutions should prioritize dual-education models, expand career guidance services, and increase private sector collaboration in vocational curricula development.

5.2 Expanding the Youth Guarantee Framework

All three countries have expressed interest in or begun piloting **Youth Guarantee programs**, but implementation remains inconsistent:

- Albania has adopted an action plan but lacks broad rollout.
- BiH has partial alignment at entity level, but

- no national implementation plan.
- Kosovo has initiated pilots in select municipalities.

Opportunity: Regional alignment around the EU Youth Guarantee model could ensure that all young people receive a quality offer of employment, education, or training within four months of becoming unemployed or leaving school.

5.3 Combating Youth Brain Drain

More than **half of youth respondents in all three countries** expressed a desire to migrate, citing economic insecurity, lack of institutional trust, and political exclusion.

Opportunity: Investments in youth entrepreneurship, innovation hubs, and inclusive local job markets—especially in smaller municipalities—can offer viable alternatives to migration. Regional cooperation could also promote **circular migration** strategies that retain ties with diaspora youth.

5.4 Preventing Radicalization Through Resilience-Building

Empirical findings indicate that radicalization is often driven not by ideology, but by:

- Economic marginalization
- Social exclusion
- Political alienation
- Online exposure to extremist narratives

Opportunity: A coordinated regional approach to **preventing violent extremism (PVE)** should focus on:

- Civic education
- Digital literacy
- Mentorship and peer-led interventions
- Local reintegration programs for returnees

5.5 Enhancing Local Youth Infrastructure

All three countries show weak local-level engagement structures:

- Fewer than half of municipalities have functional youth councils or youth offices.
- Where they exist, they often lack funding, legitimacy, or inclusiveness.

Opportunity: Regional donors and national governments should invest in sustainable youth participation mechanisms—especially at the municipal level. This includes funding for youth centers, participatory budgeting, and structured roles for youth in local safety councils.

5.6 Promoting Inclusive Youth Policies

Findings show that **marginalized youth groups**—including Roma, LGBTQI+, and youth in rural areas—are disproportionately affected by exclusion and underrepresentation.

Opportunity: Youth policies should be disaggregated by gender, ethnicity, and geography, with targeted funding to support inclusion, safety, and leadership development. Regional networks and civil society platforms can share good practices and tools to improve outreach to underrepresented youth.

6. GOOD PRACTICES AND LESSONS LEARNED

What Worked Effectively in Strengthening Youth Resilience

Across Albania, Bosnia and Herzegovina, and Kosovo, several targeted interventions have effectively strengthened youth resilience, particularly in marginalized communities. The integration of sports programs, capacity-building initiatives, and community mobilization efforts has provided young people with opportunities for personal development, civic engagement, and crime prevention. Insights from interviews and focus groups reinforce the impact of these approaches and illustrate how different stakeholders collaborate to create safer environments for youth.

Albania: Sports as a Tool for Youth Inclusion and Violence Prevention

A sports-based intervention designed for marginalized communities in Albania has proven highly effective in fostering social cohesion and reducing youth involvement in crime and violence. Interviews with program participants reveal that engaging in structured team sports provided a sense of belonging and discipline, which helped many young people stay away from delinquent behavior.

One young participant from the program noted: "Before joining this initiative, I had nothing to do after school, and the streets were the only option. Now, I have a team, a coach, and a goal. I feel part of something positive."

Moreover, coaches and mentors played a critical role in guiding at-risk youth by offering not just athletic training but also life coaching. As a result, participants developed stronger peer relationships and communication skills, which contributed to a broader reduction in community tensions.

Bosnia and Herzegovina: Strengthening Collaboration Between Local Structures and Youth Councils

In Bosnia and Herzegovina, local youth councils and public safety councils have worked together to increase youth participation in decision-making processes. Findings from focus group discussions with youth representatives and municipal officials indicate that regular communication and collaboration between these structures have led to more youth-centered policies.

A municipal official from Sarajevo stated:

“The more we engage young people in our safety initiatives, the more they take responsibility for their communities. They bring fresh ideas and energy, which has significantly improved our outreach efforts.”

By training youth councils on policy advocacy, leadership, and problem-solving, young people have gained the skills necessary to propose and implement local initiatives. This collaboration has strengthened trust between youth and government institutions, reducing feelings of exclusion and disengagement that can often push young people toward negative influences.

Kosovo: Community Mobilization and Civic Engagement

In Kosovo, a youth resilience program focused on community mobilization and peer-led initiatives has helped create a sense of collective responsibility among young people. Through volunteer work, social campaigns, and engagement with local public safety councils, youth have taken an active role in crime prevention and community safety.

One youth leader from the initiative shared:

“When we work together to improve our neighborhood, we feel like we actually belong here. Instead of waiting for someone else to solve our problems, we take action ourselves.”

This program has been particularly effective in fostering a sense of empowerment, as young people have been given tools and platforms to influence change in their communities. By engaging youth in structured discussions on safety, crime prevention, and conflict resolution, the initiative has reduced risks of delinquency and radicalization.

Challenges Encountered and How They Were Managed

While the initiatives in Albania, Bosnia and Herzegovina, and Kosovo achieved significant successes, they also faced several challenges that required adaptive strategies and strong collaboration to overcome.

Sustaining Funding and Institutional Support

One of the most pressing challenges was ensuring that programs could continue beyond the initial project cycle. Many initiatives—such as the sports program in Albania, youth councils in Bosnia and Herzegovina, and community mobilization in Kosovo—needed long-term funding and institutional backing. Without sustained support, there was a risk of losing momentum and impact.

A major concern for the civil society sector was the shifting priorities of international donors, many of whom moved toward security-focused funding rather than youth development and prevention-based initiatives. As donors restructured their support toward hard security interventions, civil society

organizations (CSOs) struggled to maintain funding for grassroots resilience-building programs. To address this, project teams actively engaged with municipalities, private sector partners, and international donors to establish co-funding mechanisms. In Bosnia and Herzegovina, youth councils successfully advocated for municipal funding, ensuring their initiatives were integrated into local governance structures. Similarly, in Kosovo, community engagement projects were linked to ongoing national strategies, increasing their sustainability. However, the need for consistent, flexible, and locally-driven funding remains an ongoing challenge for CSOs working in youth resilience.

YOUTH RESILIENCE FRAMEWORK

civil society organizations (CSOs), and international partners was sometimes inefficient, leading to overlapping initiatives or delays in program implementation. Different actors often worked toward similar goals but lacked a unified strategy to align their efforts effectively.

To address this, project teams established joint action plans, regular consultation meetings, and shared digital resource platforms to enhance communication and coordination. In Kosovo, local youth councils and public safety councils began working more closely, bridging the gap between youth voices and policy implementation. In Bosnia and Herzegovina, structured engagement between CSOs and municipal authorities ensured that programs complemented rather than duplicated each other.

Outreach to Marginalized Communities

The program served as a valuable opportunity to enhance and balance participation between rural and urban areas. Through a series of programmatic activities, including capacity-building workshops and training sessions, youth were equipped with essential skills and knowledge. Partner organizations in Albania, Bosnia and Herzegovina, and Kosovo developed tailored training manuals focused on community-based approaches, radicalization prevention, and life skills development. These events stimulated local dialogue and contributed to the revitalization of local youth councils, which received technical support through the program.

General Difficulties and Broader Context

Beyond the specific challenges encountered during implementation, a major difficulty faced by civil

society organizations (CSOs) across Albania, Bosnia and Herzegovina, and Kosovo is the broader regional and political context. The Western Balkans remain heavily focused on EU integration reforms, which, while essential for long-term development, often overshadow immediate needs at the local level. Governments in the region are primarily engaged in fulfilling high-level political and economic reforms required for EU accession, focusing on legislative changes, judicial improvements, and regional diplomacy. However, this top-down approach often neglects the day-to-day struggles of local communities and youth. Many young people continue to face unemployment, lack of social services, and exclusion from decision-making, while funding for community-driven programs remains limited.

Additionally, with international donors shifting towards security-oriented funding, prevention-based programs that focus on youth empowerment, education, and local resilience-building are often deprioritized. This has left a gap in sustainable, long-term support for youth and community engagement, even though these initiatives are critical to reducing vulnerabilities to crime, violence, and radicalization.

In this context, it becomes increasingly difficult for CSOs to secure resources and institutional backing for their initiatives. Local governments and international actors need to recognize that youth resilience is not just a social issue—it is a security and stability issue. Without sustained support, the risks of disengagement, migration, and vulnerability to criminal or extremist networks will only grow.

7. CONCLUSIONS AND POLICY REFLECTIONS

This empirical assessment offers a unique comparative insight into the lived realities of youth in Albania, Bosnia and Herzegovina, and Kosovo. Across the region, youth face persistent and interconnected challenges that undermine their development, stability, and long-term resilience. These include high unemployment, educational mismatches, weak civic infrastructure, and limited trust in public institutions. While these findings are not new, this report reinforces them through first-hand data collection and youth-centered analysis.

What distinguishes this study is its reflection on how **structural fragility and perceived stagnation are shaping a regional youth identity**—one defined increasingly by frustration, outward migration, and political disengagement. Youth across all three countries overwhelmingly report a sense of exclusion—not only from economic life but from public discourse and decision-making. Yet despite these obstacles, young people consistently demonstrate a capacity for critical reflection, agency, and even optimism about their own futures, albeit less so about their countries'. This divergence highlights a crucial paradox: personal ambition is alive, but public trust is eroding.

Several critical insights emerge from the data:

- **Migration as a rational coping strategy:** For many youth, emigration is not merely a dream—it is a calculated response to structural failures at home. The strong desire to leave reflects not just economic need, but a broader absence of institutional credibility and accountability. This points to a deeper legitimacy crisis facing governments across the region.

- **Radicalization is less about belief and more about belonging:** The findings reinforce that violent extremism among youth is rarely rooted in deep ideological commitment. Rather, it emerges in contexts where economic despair, identity fragmentation, and a lack of meaning prevail. Addressing radicalization, then, is less about deradicalizing ideas and more about creating spaces of inclusion, opportunity, and voice.
- **Youth participation is systemically undervalued:** While youth programs exist in all three countries, they often operate at the margins—either donor-driven, poorly integrated, or implemented through tokenistic structures. Local governments frequently lack the budgetary or institutional capacity to support youth systematically. Until youth councils, school governance, and participatory budgeting become embedded and resourced, meaningful engagement will remain aspirational.
- **Gender and geographic inequality is widening the resilience gap:** Young women, Roma youth, and those from rural communities face disproportionately higher levels of exclusion, discrimination, and risk. Interventions must go beyond the rhetoric of inclusion and instead offer differentiated programming with equity at the center. One-size-fits-all youth policy is not just ineffective—it is exclusionary by design.

Critically, the report assumes that youth are not passive beneficiaries but **political and social actors**—capable of challenging, reshaping, and transforming their societies if given the tools and space to do so. The implications for policymakers, civil society, and donors are clear: **investments in youth resilience**

are not simply about protection—they are about transformation. Failing to recognize this will not only deepen existing discontent but may also accelerate outflows of talent, political extremism, and social fragmentation.

Ultimately, regional resilience requires more than programs—it demands political will. Youth need to be seen not as a demographic challenge but as **co-authors of the region’s democratic, economic, and social future.** If this generation is to remain rooted in the Western Balkans, institutions must show they are worth investing in—and worth staying for.

Conclusions and Policy Recommendations

1. For Governments

- **Youth-Centered Crime Prevention and Resilience Building**
 - Institutionalize youth engagement through national and local frameworks, such as youth councils and municipal youth strategies.
 - Recognize sports, education, arts, and civic initiatives as strategic tools for crime prevention, not just social development.
 - Integrate youth development into national education, employment, public safety, and social protection strategies.
 - Prioritize stable public funding for youth-led initiatives and local crime prevention mechanisms.
 - Develop inclusive policies that reflect

the diverse experiences of youth, particularly from ethnic minority, LGBTQI+, and rural communities.

- **Education-to-Employment Alignment**
 - Reform education systems to better align with labor market needs.
 - Introduce dual-education models, career counseling, and structured internships or apprenticeships.
 - Incentivize private sector collaboration in youth employment and innovation.
- **Preventing Radicalization and Extremism**
 - Promote civic education, media literacy, and inclusive citizenship within formal education systems.
 - Support digital counter-narrative campaigns targeting online extremism and hate speech.
 - Institutionalize national and local reintegration strategies for youth disengaging from extremist ideologies or crime.
- **Gender and Minority Protection**
 - Enforce anti-discrimination laws and scale up services for gender-based violence and exclusion.
 - Increase targeted funding for programs supporting marginalized groups like Roma youth and those from rural areas.

2. For Law Enforcement Agencies

- **Youth-Friendly Policing**
 - Establish community policing units specifically trained to engage with young people constructively.
 - Prevent youth profiling and discriminatory practices during law

enforcement encounters.

- Train officers in cultural sensitivity, youth communication, and non-violent conflict resolution.
- **School and Community Safety Collaboration**
 - Collaborate with schools, youth workers, and CSOs to develop early-warning systems and violence prevention protocols.
 - Regularly assess and ensure the safety of public spaces frequented by youth, including online platforms.
- **Countering Online and Offline Extremism**
 - Coordinate with digital platforms and cybercrime units to monitor and respond to online radicalization.
 - Enhance law enforcement capacity for digital investigations and promote positive digital engagement.
- **Youth Rehabilitation and Diversion**
 - Expand diversion programs that offer alternatives to incarceration, focusing on education, training, and psychological support.
 - Strengthen reintegration systems in collaboration with CSOs and social services for youth recovering from criminal or extremist activities.

3. For Local Governments and Agencies

- **Youth Infrastructure and Participation**
 - Establish and fund municipal youth offices, youth councils, and accessible youth centers.
 - Systematically include youth in local policymaking and development planning.

- **Community-Based Crime Prevention**
 - Set up Local Public Safety Councils with youth representatives, educators, civil society actors, and police to co-create solutions.
 - Use participatory budgeting to fund youth-led community and safety projects.
- **Youth Employment and Innovation Hubs**
 - Develop local youth employment centers offering career guidance, entrepreneurship support, and vocational training.
 - Encourage partnerships with businesses to create internships and apprenticeships.
- **Outreach to Vulnerable Youth**
 - Create programs tailored for NEET youth, Roma youth, and those from rural or marginalized communities.
 - Establish mobile outreach teams to engage with youth in hard-to-reach areas.

4. For Schools and Educational Institutions

- **Safe and Inclusive School Environments**
 - Implement comprehensive School Security Plans in collaboration with police, health services, and community actors.
 - Train school personnel to recognize and address bullying, mental health issues, and signs of radicalization.
- **Relevant and Inclusive Curriculum**
 - Integrate peace education, civic engagement, digital literacy, and critical thinking into core curricula.
 - Promote inclusive historical narratives and intercultural understanding.

- **Career Preparation and Skill Building**
 - Facilitate mentorship programs, career exploration visits, and job-readiness activities.
 - Embed soft skills like communication and collaboration into regular learning activities.
- **Student Participation in Governance**
 - Establish empowered student councils and ensure their input informs school decision-making.
 - Support student-led initiatives on safety, school improvement, and civic advocacy.

Sustainability Strategies

To ensure the long-term impact of youth-focused crime prevention and resilience programs:

- Shift from project-based approaches to policy-integrated, structural programming.
- Embed youth development into national and local policies, education systems, and municipal budgets.
- Diversify funding through public-private partnerships, international support, and private sector involvement.
- Build institutional capacity at both national and local levels to manage and sustain youth programs.

Scaling-Up Opportunities Across the Western Balkans

Successful models can be replicated regionally:

- Albania's sports-based inclusion program provides an effective model for engagement and crime prevention.
- Bosnia and Herzegovina's youth council empowerment strategy increases civic participation and governance inclusion.

- Kosovo's local public safety councils foster trust between youth and institutions and can be expanded across the region.

Establishing a **Western Balkans Youth Resilience Network** will strengthen regional collaboration, sharing tools, policy frameworks, and donor coordination.

ANNEXES

Annex 1:

Survey Questionnaire for Youth, CSOs, CVE Representatives, and Other Stakeholders

Section 1: Demographics

1. **Age:**
[Dropdown: 14-18, 19-24, 25-29]
2. **Gender:**
[Male, Female, Prefer not to say]
3. **Country of residence:**
 - Albania
 - Bosnia & Herzegovina
 - Kosovo
4. **Education level:**
 - Primary
 - Secondary
 - Higher Education
 - Other
5. **Employment status:**
 - Employed
 - Unemployed
 - Student
 - Other
6. **Are you affiliated with any CSO, youth program, or CVE initiative?**
[Yes/No]

Section 2: Youth Resilience & Program Impact

7. What are the biggest challenges affecting youth in your community?

[Select all that apply]

- Economic instability
- Limited access to education and training
- Political instability
- Social exclusion/discrimination
- Radicalization/extremism threats
- Other (please specify)

8. How often do you engage in community or civic activities?

- Never
- Rarely
- Sometimes
- Often
- Very often

9. Do you believe existing programs help improve youth resilience?

- Yes
- No
- Not sure

10. Which types of youth support programs have you participated in?

[Select all that apply]

- Education/training programs
- Civic engagement initiatives
- Mentorship programs
- Awareness campaigns
- None

Section 3: CVE & Policy Effectiveness

11. How would you rate your awareness of radicalization risks among youth?

- Very low
- Low
- Moderate
- High
- Very high

12. What support mechanisms do you believe are most effective in strengthening youth resilience?

[Select all that apply]

- More education/training programs
- Better economic opportunities
- More youth involvement in decision-making
- Stronger community networks
- Targeted CVE initiatives
- Other (please specify)

13. What additional interventions do you think are needed in your region?

Annex 2:

Focus Group Discussion for Youth, Local Safety Council Members, CVE Representatives, Educators, Community Leaders

Duration: 40-60 minutes
Discussion Topics & Questions

A. Introduction & Warm-up

1. Can you introduce yourself and briefly explain your role in the community?
2. What are some key challenges youth face in your region?

B. Youth Resilience & Program Impact

3. What does “youth resilience” mean to you?
4. Have you or someone you know benefited from any youth support program? What was the experience like?
5. Are there sufficient opportunities for youth to participate in community decision-making?

C. Perceptions on Radicalization & Prevention Mechanisms

6. Do you think radicalization is an issue in your community? Why or why not?
7. How well do existing CVE programs address these concerns?
8. What are some early warning signs of radicalization in youth?

D. Future Interventions & Recommendations

9. What types of programs or policies would have the most impact on youth resilience?
10. What can local governments, institutions, and CSOs do better to support youth?
11. How can youth play a more active role in shaping the future of their communities?

Annex 3:

Key Informant Interview with Policymakers, Research Experts, CSO Leaders, P/CVE Stakeholders

Semi-structured interviews (30-60 min)
Interview Questions

A. Background Information

1. Can you describe your role and experience related to youth resilience or CVE?

B. Regional Challenges & Youth Resilience

2. What do you see as the biggest threats to youth resilience in the Western Balkans?
3. How has your institution/organization addressed these issues?

C. Effectiveness of Current Programs & Policies

4. How would you assess the effectiveness of existing youth resilience programs?
5. Are there any gaps in the current approaches that need to be addressed?

D. Institutional Collaboration & Capacity

6. How well do institutions, CSOs, and community groups collaborate on youth resilience initiatives?
7. What are the main challenges to better regional cooperation?

E. Future Interventions & Recommendations

8. What policy recommendations would you suggest for strengthening youth resilience?
9. How can regional networks like IANS be better leveraged for impact?
10. What are the top three priorities for improving youth resilience in the next five years?

BIBLIOGRAPHY AND RESOURCES

Reports and Studies

- **European Commission. (2023).** Western Balkans: 2023 Enlargement Package. **Brussels: European Commission.**
- **European Commission. (2022).** Communication on EU Enlargement Policy. **Brussels: European Commission.**
- **UNDP. (2022).** Preventing Violent Extremism Through Youth Engagement in the Western Balkans. **UNDP Regional Bureau for Europe and the CIS.**
- **UNDP. (2022).** Human Development Report: Uncertain Times, Unsettled Lives. **New York: UNDP.**
- **UNDP. (2020).** Youth and Violent Extremism on Social Media – Mapping the Research. **New York: UNDP.**
- **World Bank. (2022).** Western Balkans Regular Economic Report: Addressing Youth Unemployment and Skills Mismatch. **Washington, D.C.: World Bank Group.**
- **World Bank. (2023).** Jobs Diagnostic Albania. **Washington, D.C.: World Bank Group.**
- **OECD. (2022).** Strengthening Youth Engagement in the Western Balkans. **Paris: OECD.**
- **ILO. (2021).** Youth Unemployment and Informality in Southeast Europe: Policy Challenges and Responses. **Geneva: International Labour Organization.**
- **UNODC. (2021).** Crime Trends and Challenges in the Western Balkans: A Regional Assessment. **Vienna: UNODC.**
- **OSCE. (2021).** Youth and Security: Understanding the Role of Young People in Preventing Crime and Radicalization in the Western Balkans. **Vienna: OSCE.**
- **OSCE. (2023).** Status of Education and Radicalization in Bosnia and Herzegovina. **Sarajevo: OSCE Mission.**
- **Council of Europe. (2022).** Youth Work and Crime Prevention in South-Eastern Europe: Best Practices and Policy Recommendations.

- Strasbourg: Council of Europe.**
- **Friedrich-Ebert-Stiftung (FES). (2021).** Youth Assessment Review Southeast Europe 2021: The Future at Stake. **Berlin: FES.**
 - **European Youth Forum. (2023).** Youth Progress Index 2023. **Brussels: European Youth Forum.**
 - **Regional Cooperation Council. (2023).** Balkan Barometer 2023: Public and Business Opinion Survey. **Sarajevo: RCC.**
 - **European Parliament Research Service. (2022).** Disinformation in the Western Balkans: A Threat to Democracy. **Brussels: EPRS.**
 - **EU RAN (Radicalisation Awareness Network). (2023).** Education and Prevention of Radicalisation in the Western Balkans. **Brussels: European Commission.**
 - **Institute for Democracy and Mediation (IDM). (2022).** Youth and Political Participation in Albania. **Tirana: IDM.**
 - **Center for Security Studies (CSS). (2023).** Returnees and Reintegration: CVE Strategies in the Western Balkans. **Sarajevo: CSS.**
 - **EUROPOL. (2023).** Online Extremism and Youth Recruitment Trends in the Balkans. **The Hague: EUROPOL.**
 - **Western Balkans Counter-Terrorism Initiative (WBCTI). (2023).** Regional Progress Review on CVE Measures. **Vienna: WBCTI.**

Websites and Online Resources

- **European Commission:** <https://ec.europa.eu>
- **UNDP:** <https://www.undp.org>
- **World Bank Western Balkans:** <https://www.worldbank.org/en/region/eca/western-balkans>
- **UNODC:** <https://www.unodc.org>
- **OSCE:** <https://www.osce.org>
- **Council of Europe – Youth Sector:** <https://www.coe.int/en/web/youth>
- **Friedrich-Ebert-Stiftung (FES):** <https://www.fes.de/en>
- **European Youth**

- Forum: <https://www.youthforum.org>
- International Labour Organization (ILO): <https://www.ilo.org>
- Regional Cooperation Council: <https://www.rcc.int>
- EU RAN: https://home-affairs.ec.europa.eu/networks/radicalisation-awareness-network-ran_en
- EUROPOL: <https://www.europol.europa.eu>
- European Parliament Think Tank (EPRS): <https://www.europarl.europa.eu/thinktank>
- Institute for Democracy and Mediation (IDM): <https://idmalbania.org>

PROJECT SUMMARY

This project has strengthened youth resilience in the Western Balkans (Albania, Bosnia and Herzegovina, and Kosovo) by addressing key socio-economic challenges, including education and employment struggles, migration pressures, crime, and violent extremism. Rooted in the “Smart Balkans” programmatic framework and aligned with the 2030 Agenda for Sustainable Development, the initiative has actively worked to prevent youth marginalization and foster social cohesion through education, skills development, and civic engagement.

Through its interventions, the project has tackled critical regional challenges, such as:

- High youth unemployment, which has been a persistent barrier to economic inclusion (World Bank, 2023).
- Migration trends that have contributed to brain drain and weakened local communities.
- Limited youth participation in decision-making and policy development.
- Vulnerabilities to crime and radicalization, exacerbated by economic hardship, political instability, and weak governance structures (UNDP, 2022; EU Radicalization Awareness Network, 2023).

RRUGËT DREJT QËNDRESËS:

VLERËSIME RAJONALE NGA PUNA
ME TË RINJTË PËR PARANDALIMIN
E KRIMIT DHE EKSTREMIZMIT TË
DHUNSHËM

Projekti “Forcimi i qëndresës së të rinjve ndaj dhunës dhe krimit” u mbështet nga grantet e projektit rajonal “SMART Balkans – Shoqëria Civile për Shoqërinë e Përbashkët në Ballkanin Perëndimor” zbatuar nga Centar za promociju civilnog društva (CPCD), Qendra për Kërkim dhe Politikëbërje (CRPM) dhe Instituti për Demokraci dhe Ndërmjetësim (IDM); me mbështetje financiare nga Ministria e Punëve të Jashtme Norvegjeze (NMFA).

Rrugët drejt Qëndresës:

Vlerësime rajonale nga puna me të rinjtë për parandalimin e krimit dhe ekstremizmit të dhunshëm

© Tiranë, 2025

Përmbajtja e dokumentit është përgjegjësi e organizatave zbatuese të projektit dhe nuk pasqyron domosdoshmërisht qëndrimet e Ministrisë së Punëve të Jashtme Norvegjeze (NMFA) ose konsorciumit SMART Balkans.

RRUGËT DREJT QËNDRESËS:

Lista e shkurtimeve

- CAWI – Intervistim përmes formateve online
- OSHC– Organizatë e Shoqërisë Civile
- EU – Bashkimi Evropian
- EUROSTAT – Zyra Evropiane e Statistikave
- FES – Fondacioni Friedrich-Ebert-Stiftung
- IDM – Instituti për Demokraci dhe Ndërmjetësim
- IANS – Instituti për Aktivizem dhe Ndryshim Social
- ILO – Organizata Ndërkombëtare e Punës
- NEET – Trajnim ose Punësim jashtë sistemit arsimor
- OSBE – Organizata për Siguri dhe Bashkëpunim në Evropë
- P/CVE – Parandalimi/Kundërshtimi i Ekstremizmit të Dhunshëm
- UNDP – Programi i Kombeve të Bashkuara për Zhvillim
- UNODC – Zyra e Kombeve të Bashkuara për Drogat dhe Krimin
- WBCTI – Nisma Kundër-Terrorizmit në Ballkanin Perëndimor

TABLE OF CONTENTS

1. Hyrje.....	10
2. Metodologjia.....	14
2. Methodology.....	14
3. Kontekstualizimi i sfidave dhe tendencat e identifikuara për të rinjtë në tre vende të Ballkanit Perëndimor	19
4. Gjetjet kryesore: Shqipëria.....	27
4. Gjetjet kryesore: Bosnja e Hercegovina.....	33
4. Gjetjet kryesore: Kosova.....	39
5. Mundësi rajonale të ndërsjellta.....	47
6. Praktikrat e mira dhe mësimet e nxjerra.....	51
7. Përfundime dhe reflektime mbi politikrat.....	57
Aneksë.....	66
Bibliografia dhe materialet burimore	71
Përmbledhje e projektit.....	74

RRUGËT DREJT QËNDRESËS:

PËRMBLEDHJE EKZEKUTIVE

Ky vlerësim empirik shqyrton qëndrueshmërinë tek të rinjtë në Shqipëri, Bosnje dhe Hercegovinë, dhe Kosovë¹, përmes një qasjeje të kombinuar metodologjike, që përfshin si të dhëna sasiore nga anketimet, ashtu edhe njohuri cilësore të mbledhura nga diskutimet në fokus grupe dhe intervistat me persona kyç. Ky vlerësim synon të identifikojë modelet e perceptimeve, sjelljeve dhe cenueshmërive të të rinjve në lidhje me arsimin, punësimin, angazhimin qytetar, kohezionin social, si dhe ekspozimin ndaj krimit dhe ekstremizmit të dhunshëm.

Një anketë e strukturuar online u zhvillua me mbi 80 të rinj të moshës 14 deri në 29 vjeç në të tre vendet. Sondazhi u projektua për të siguruar përfaqësim të balancuar sipas gjinisë, vendbanimit urban-rural, dhe statusit arsimor e të punësimit. Mbledhja e të dhënave u realizua duke përdorur metodën CAWI (ang) dhe u plotësua nga diskutime në fokus grupe dhe intervista me aktorë të shoqërisë civile, edukatorë dhe zyrtarë publikë të përfshirë në nisma kundër krimit dhe dhunës për të rinjtë.

Gjetjet Kryesore Sasiore:

- **78%** e të anketuarve identifikuan pasigurinë ekonomike si shqetësimin kryesor, me nivele papunësie tek të rinj të që variojnë nga **27%** në Shqipëri deri mbi **40%** në Kosovë.

¹ ylli (*) nuk i paraprin statusit të Kosovës dhe është në përputhje me Rezolutën 1244/1999 të Këshillit të Sigurimit të Kombeve të Bashkuara, si dhe me mendimin e Gjykatës Ndërkombëtare të Drejtësisë mbi Deklaratën e Pavarësisë të Kosovës

- Më shumë se **50%** e pjesëmarrësve shprehën dëshirën për të emigruar, kryesisht për shkak të mungesës së mundësive dhe zhgënjimit politik.
- Më shumë se një e treta e të rinjve raportuan ekspozim ndaj gjuhës së urrejtjes, dhunes dixhitale e veçanërisht grupmoshat 18–24 vjeç apo aktivistet janë viktime e sulmeve online apo fizike për shkak të angazhimit të tyre.
- Besimi ndaj institucioneve vazhdimisht është i ulët në të tre vendet, veçanërisht tek të rinjtë në zonat rurale apo komunitetet e pakicave etnike.

Gjetjet kryesore Cilësore:

- Pjesëmarrësit në grupet e fokusit sollën në vëmendje përhapjen e gjerë të punësimit informal, përjashtimin social dhe mungesën e reagimit nga strukturat e qeverisjes vendore, si faktorë kritikë stresi dhe presioni negativ tek të rinjtë.
- Shumë të rinj e perceptojnë rrezikun e radikalizimit si të rrënjosur në probleme ekonomike dhe sociale sesa të shtyrë nga ideologjia.
- Përjetimet e diskriminimit – me bazë gjinore, etnie apo përkatësie politike – mbeten të përhapura dhe shpesh të paraportuara.

Ky vlerësim tregon se qëndrueshmëria e të rinjve formësohet nga faktorë të ndërthurur socio-ekonomikë dhe të qeverisjes. Megjithë dallimet për secilin shtet, prirjet e përgjithshme tregojnë për sfida të përbashkëta rajonale që lidhen me

përrjashtimin sistematik të të rinjve në funksionimin e shtetit (pavaresisht strategjive, retorikës politike apo angazhimeve të kufizuara në periudha fushatash elektorale), papunësinë e padeklaruar dhe infrastrukturën sociale.

Gjetjet theksojnë nevojën për ndërhyrje politike të bazuara në të dhëna, të orientuara drejt rritjes së mundësive për punësim, përmirësimin të cilësisë së arsimit dhe forcimit të pjesëmarrjes së të rinjve në proceset demokratike. Raporti përfundon me rekomandime të drejtuara ndaj qeverive, strukturave dhe agjencive ligjzbatuese, autoriteteve vendore dhe institucioneve arsimore, për të nxitur zhvillimin e qëndrueshëm dhe gjithëpërfshirës të të rinjve në Ballkanin Perëndimor.

Rasti tragjik i vrasjes së 14-vjeçarit nga bashkëmoshatarit i tij pranë një shkolle në Tiranë thekson nevojën kritike për masa efektive sigurie në shkolla dhe parandalimin e dhunës së cdo forme tek të rinjtë.

Në Bosnjë e Hercegovinë, Klubi "Bëhu Burrë" në Tuzla dallon si një shembull pozitiv i iniciativave të drejtuara nga të rinjtë që adresojnë dhunën dhe promovojnë praktika të shëndetshme të rritjes dhe qëndresës.

Në Kosovë, **nivelet e larta të femicidit dhe dhunës seksuale të bazuar në gjini** theksojnë nevojën urgjente për të adresuar dhunën e bazuar në gjini si pjesë e programeve të qëndrueshmërisë së të rinjve.

1. HYRJE

Ky raport paraqet gjetjet e një vlerësimi empirik që shqyrton qëndrueshmërinë e të rinjve në Shqipëri, Bosnje dhe Hercegovinë, dhe Kosovë. Ai bazohet në një kuadër rajonal që eksploron format si të rinjtë manovrojnë përmes vulnerabiliteteve socio-ekonomike, angazhohen në jetën qytetare dhe përgjigjen ndaj rreziqeve që lidhen me krimin, dhunën dhe ekstremizmin. Ky vlerësim kombinon metoda sasiore dhe cilësore për të gjeneruar njohuri të bazuara në të dhëna që mund të informojnë politikatat e të rinjve, programet dhe përgjigjet institucionale.

Ky vlerësim është motivuar nga shqetësimet në rritje lidhur me përjashtimin e të rinjve, papunësinë e fshehur, presionet e migracionit dhe ekspozimin ndaj dhunës në Ballkanin Perëndimor. Pavarësisht angazhimeve të qeverive kombëtare për të përmirësuar rezultatet e të rinjve—përmes reformave në arsimin, nismave për punësim dhe strategjive për angazhim qytetar—mbeten hendekë të mëdha në kuptimin e nevojave, aspiratave dhe përvojave të jetuara të të rinjve në nivel lokal.

Siç përcaktohet në Rezolutën 2250 të Këshillit të Sigurimit të Kombeve të Bashkuara për të Rinjtë, Paqen dhe Sigurinë (2015), të rinjtë mund të luajnë një rol vendimtar në parandalimin dhe zgjidhjen e konflikteve dhe janë një aspekt kyç i qëndrueshmërisë, gjithëpërfshirjes dhe suksesit të përpjekjeve për ndërtimin e paqes.

Analiza e rasteve, siç është dhuna tragjike në shkollë në Shqipëri, ku një **14-vjeçar u vra nga një bashkemoshtar pranë një shkolle në Tiranë**, theksojnë nevojën kritike për masa efektive sigurie

në shkolla dhe parandalimin e dhunës tek të rinjtë. Po ashtu, **“Klubi Bëhu Burrë” në Bosnje dhe Hercegovinë** shërben si një model i iniciativave të drejtuara nga të rinjtë që adresojnë dhunën dhe promovojnë një maskulinitet të shëndetshëm, duke ofruar shembuj konkretë që ilustronë prirjet më të gjera të identifikuar në kërkimin. Në **Kosovë, nivelet e larta të femicidit dhe dhunës seksuale me bazë gjinore** pasqyrojnë nevojën urgjente për të adresuar dhunën me bazë gjinore si pjesë e programeve të qëndrueshmërisë së të rinjve, një sfidë që mbetet thelbësore për kohezionin social të rajonit.

Raporti ka për qëllim të adresojë pyetjet kërkimore:

- Cilat janë sfidat dhe shqetësimet kryesore që po përballen të rinjtë në Shqipëri, Bosnje dhe Hercegovinë, dhe Kosovë?
- Si i perceptojnë të rinjtë mundësitë për pjesëmarrje, arsim dhe punësim?
- Cilat janë prirjet rajonale të cënueshmërisë së të rinjve ndaj krimit, dhunës dhe radikalizimit?
- Si ndikojnë variablat demografikë, gjeografikë dhe socialë në qëndrueshmërinë e të rinjve?

Përmes këtij vlerësimi empirik, raporti ka për qëllim të ofrojë një pasqyrë të plotë dhe krahasuese të perspektivave të të rinjve në tre vende, duke theksuar si dinamika të përbashkëta rajonale, ashtu edhe kontekste specifike për secilin vend. Ai gjithashtu identifikon mangësi në politika dhe programe dhe propozon ndërhyrje të synuara për të forcuar qëndrueshmërinë e të rinjve dhe përfshirjen sociale. Ky vlerësim ofron një analizë të thelluar të të dhënave të mbledhura; megjithatë, këto të dhëna mund të krosreferencohen shtesë për të mësuar më shumë rreth profilit të të rinjve dhe mendimit të tyre mbi realitetin e vendit. Prandaj, çdo lexues i kujdesshëm

i të dhënave të interpretuara do të zbulojë sigurisht disa dimensione të tjera të përgjigjeve të dhëna, që mund të shërbejnë si një pikënisje për analiza shtesë dhe kërkime akademike dhe profesionale. Qëllimi dhe synimi i këtij vlerësimi është jo të ofrojë përgjigje përfundimtare për rrugët drejt qëndrueshmërisë, por të ngrëjë disa çështje për diskutim dhe debat të mëtejshëm shkencor dhe profesional, si dhe të inkurajojë ndërmarrjen e hapave konkretë dhe zgjidhjeve për përmirësimin e standardit të jetesës (e jo vetëm për të rinjtë) në Shqipëri, Bosnje dhe Hercegovinë dhe Kosovë.

2. METODOLOGJIA

Ky vlerësim përmbledh një strukturë studimore metodash mikse në vlerësimin e qëndrueshmërisë së të rinjve në Shqipëri, Bosnje dhe Hercegovinë, dhe Kosovë. Metodologjia integron teknika të mbledhjes dhe analizës së të dhënave sasiore dhe cilësore për të siguruar një kuptim të plotë të qëndrimeve, sjelljeve dhe cenueshmërive të të rinjve në kontekste të ndryshme lokale.

2.1 Struktura dhe mbledhja e të dhënave

Kërkimi përfshiu tri metoda kryesore të mbledhjes së të dhënave:

1. Anketë Sasiore:

- **Instrumenti:** Një pyetësor i strukturuar, i administruar vetë online.
- **Madhësia e Mostrës:** 80 respondentë të moshës 14–29 vjeç.
- **Vendet e Pëfshira:** Shqipëri, Bosnje dhe Hercegovinë, dhe Kosovë.
- **Metoda:** Komunikim i asistuar me kompjuter nëpërmjet internetit (CAWI).
- **Periudha:** March – April 2025.

2. Diskutime në Grupa Fokus: Të realizuara me pjesëmarrës të rinj, liderë komuniteti, edukatorë, dhe përfaqësues nga këshillat lokale për sigurinë dhe CVE (Parandalimi i Ekstremizmit të Dhunshëm).

3. Intervista me Informatorë Kryesorë: Të realizuara me figura publike, drejtues të organizatave të shoqërisë civile, studiues dhe aktorë të institucioneve në nivelet kombëtare dhe lokale.

2.2 Modeli dhe Profili i Pjesëmarrësve

Pjesëmarrësit u përzgjedhën përmes teknikave të modelit të qëllimshëm dhe “snowball sampling” për të siguruar përfaqësim nëpërmjet:

- Komuniteteve urbane dhe rurale
- Kohortave të moshës (14–18, 19–24, 25–29)
- Gjinisë dhe grupeve socio-ekonomike
- Statusit arsimor dhe të punësimit

Modeli ishte i balancuar për të reflektuar demografinë e ndryshme të të rinjve në secilin vend. Pjesëmarrësit përfshinin si ata që morën pjesë në aktivitete programore, ashtu edhe anëtarë të komunitetit të gjerë.

Tabela 1: Modeli dhe Profili i Pjesëmarrësve

Karakteristika	Shqipëri	Bosnje dhe Hercegovinë	Kosova
Gjinia	50% Mashkull, 50% Femër	48% Mashkull, 52% Femër	49% Mashkull, 51% Femër
Grupmoshat	14–18: 25%, 19–24: 50%, 25–29: 25%	14–18: 30%, 19–24: 40%, 25–29: 30%	14–18: 20%, 19–24: 55%, 25–29: 25%
Përhapja Urbane vs Rurale	60% Urban, 40% Rural	55% Urban, 45% Rural	65% Urban, 35% Rural
Statusi Arsimor	60% Arsimi i Dytë, 40% Arsimi i Lartë	65% Arsimi i Dytë, 35% Arsimi i Lartë	58% Arsimi i Dytë, 42% Arsimi i Lartë
Statusi i Punësimit	30% Të Punësuar, 50% Pa Punë, 20% Student	25% Të Punësuar, 45% Pa Punë, 30% Student	28% Të Punësuar, 45% Pa Punë, 27% Student
Grupi Socio-Ekonomik	70% Të Mesëm/Poashtësor, 30% Të Lartë	65% Të Mesëm/Poashtësor, 35% Të Lartë	75% Të Mesëm/Poashtësor, 25% Të Lartë

2.3 Instrumenti i Sondazhit dhe Temat

Pyetësi u dizajnuar për të vlerësuar fushat tematike si më poshtë:

- Arsim dhe Kompetenca
- Punësim, Pjesëmarrje Ekonomike dhe Lëvizshmëri
- Vlera, Identitet dhe Kohezion Social
- Pjesëmarrje Qytetare dhe Politike
- Ekspozim ndaj Krimin, Dhunës dhe Radikalizimit

Pyetjet e anketës u përshtatën me kontekstet lokale dhe u përkthyen në gjuhët shqip, boshnjakisht dhe anglisht, duke siguruar qasje të mundshme dhe qartësi konceptuale.

2.4 Analiza e të Dhënave

Të dhënat sasiore u analizuan duke përdorur statistika përshkruese, përfshirë masa të tendencës qendrore dhe shpërndarjet e frekuencës. Kur ishte e nevojshme, u krye analiza e disagreguar sipas gjinisë, grupmoshës dhe vendit për të theksuar prirjet krahasuese.

Të dhënat cilësore nga grupet e fokusit dhe intervistat u transkriptuan, u koduan dhe u analizuan tematikisht. Mendimet u trianguluan me të dhënat e anketës për të vërtetuar gjetjet dhe për të përmirësuar kuptimin kontekstual.

Për më tepër, raporti përfshin **studime rastesh të incidenteve dhe nismave të veçanta në Shqipëri, Bosnje dhe Hercegovinë, dhe Kosovë**. Këto shembuj nga bota reale ndihmojnë për të kontekstualizuar gjetjet e sondazhit dhe ofrojnë njohuri më të thella mbi sfidat dhe strategjitë e qëndrueshmërisë që përballen të rinjtë në këto shtete.

2.5 Aspektet Etike

Të gjithë procesi i mbledhjes së të dhënave u ndoq standardet etike të kërkimit, përfshirë pëlqimin e informuar, anonimitetin dhe pjesëmarrjen vullnetare. Ekipi i kërkimit siguroi që asnjë informacion personal i identifikueshëm të mos mblidhej apo ruhej. Çështjet e ndjeshme, si përvojat e diskriminimit ose dhunës, u trajtuan me kujdes dhe mundësi opsionale.

**3. KONTEKSTUALIZIMI I
SFIDAVE DHE TENDENCAT E
IDENTIFIKUARA
PËR TË RINJTË NË TRE VENDE TË
BALLKANIT PERËNDIMOR**

Shtetet

Ky seksion ofron një pasqyrë kritike të sfidave me të cilat përballen të rinjtë në Shqipëri, Bosnje dhe Hercegovinë, dhe Kosovë, duke shqyrtuar luftërat socio-ekonomike, sistemet arsimore, çështjet e punësimit, presionet e migracionit, dhe shqetësimet lidhur me dhunën dhe ekstremizmin. Ai kontekstualizon këto sfida brenda kuadrit historik, socio-politik dhe ekonomik të rajonit, i cili ndikon në realitetet e jetuara të të rinjve.

Përhapja e Të Rinjtë dhe Tendencat Demografike

Të rinjtë përbëjnë një pjesë të rëndësishme të popullsisë në Ballkanin Perëndimor, veçanërisht në Kosovë, ku pothuajse 50% e popullsisë është nën moshën 25 vjeç. Megjithatë, mundësitë e kufizuara ekonomike, të përkeqësuar nga papunësia e lartë e të rinjve dhe mungesa e lëvizshmërisë sociale, e bëjnë fuqizimin e të rinjve një çështje kyçe. Për shembull:

- Në Kosovë, papunësia e të rinjve është mbi 40%, dhe në Bosnje dhe Hercegovinë, papunësia e të rinjve është 26.5%.
- Indeksi i Përparimit të Rinisë 2023 tregon se të rinjtë në rajon ende përballen me stagnim në të drejtat dhe liritë, sidomos në lidhje me qasjen në arsim, liritë politike dhe strehimin adekuat.

Perpjekjet për Arsimim dhe Punësim

Përputhshmëria e dobët mes sistemeve arsimore dhe kërkesave të tregut të punës çon në nivele të larta të papunësisë në të gjithë rajonin, duke kontribuar në **“brain drain”**:

Shqipëria ka një normë papunësie të të rinjve prej 27%, ndërsa Bosnja dhe Hercegovina shënon një papunësi prej 33% të të rinjve. Kosova përballlet me një papunësi të të rinjve mbi 40%.

Raporti i Komisionit Evropian (2022 dhe 2023) thekson se, megjithë përmirësimet në qasjen në arsim, cilësia dhe rëndësia mbeten shqetësime të mëdha. Shumë të rinj nuk përputhen me kërkesat e tregut të punës, duke çuar në nivele të larta të papunësisë, me papunësi rinore që arrin në 27% në Shqipëri, 33% në Bosnje dhe Hercegovinë, dhe mbi 40% në Kosovë (Banka Botërore, 2023). Shumica e të rinjve nuk punojnë në profesionet për të cilat janë edukuar. Ata besojnë se për të siguruar një punë, duhet të njohin dikë ose të jenë pjesë e një partie politike, dhe në të njëjtën kohë, puna “në mënyrë informale” është e përhapur.

Lidhja mes Arsimit dhe Punësimit

Arsimi në rajon shpesh është i papërshtatshëm për kërkesat e tregut të punës, duke çuar në nivele të larta të “skills mismatch” (mospërputhjes së aftësive) dhe papunësisë. Ky problem është veçanërisht i dukshëm mes të rinjve, duke çuar në “brain drain” — emigrojnë individë të edukuar në kërkim të mundësive më të mira punësimi jashtë vendit. Raportet nga Komisioni Evropian (2022 dhe 2023) theksojnë se, megjithë përmirësimet në qasjen në arsim, cilësia dhe relevanca mbeten shqetësime kryesore. Shumë të rinj nuk përputhen me nevojat e tregut të punës, duke çuar në nivele të larta të papunësisë—me papunësi rinore që arrin në 27% në Shqipëri, 33% në Bosnje dhe Hercegovinë, dhe mbi 40% në Kosovë (Banka Botërore, 2023). Shumica e të rinjve nuk punojnë në punët për të cilat janë arsimuar. Shumica besojnë se duhet të njohin dikë ose të jenë pjesë e një partie

politike për të siguruar punësim, dhe në të njëjtën kohë, puna “nën dorë” është e përhapur në vendin tonë.

Papunësia dhe Migrimi

Mungesa e mundësive të punës shtyn shumë të rinj në ekonominë joformale ose në migrim, duke dobësuar më tej ekonominë vendore. Raporti i Zhvillimit Njerëzor i UNDP (2022) tregon se shumë profesionistë të rinj largohen nga vendet e tyre të origjinës në kërkim të mundësive më të mira, duke kontribuar në “brain drain” të rajonit. Ky trend migrimi zvogëlon disponueshmërinë e forcës punëtore të kualifikuar dhe ndikon në perspektivat ekonomike afatgjata të këtyre vendeve.

Në diskutimet e grupeve të fokusit, të rinjtë shpesh theksuan se punët jepen përmes lidhjeve dhe jo meritës. Ky besim sugjeron se ata që janë në pozita përgjegjësie në shoqëri nuk perceptohen nga të rinjtë si më të kualifikuarit, por si ata që kanë lidhje personale, gjë që mund të dëmtojë më tej besimin e të rinjve tek institucionet dhe liderët e tyre.

Presionet e Migracionit dhe Përjashtimi Social

Migrimi i të rinjve është një sfidë e rëndësishme, e shkaktuar nga pasiguria ekonomike dhe mungesa e mundësive për karrierë. Më shumë se 50% e të rinjve në rajon shprehin dëshirën për t'u emigruar, kryesisht në vende të BE-së si Gjermani, Itali dhe Zvicër. Ky trend migrimi, ndonëse ofron lehtësim të përkohshëm, ngarkon ekonomisht vendet e origjinës dhe pengon zhvillimin e fuqisë punëtore të kualifikuar. Përveç migrimit, përjashtimi social, sidomos ndër grupet etnike pakicë dhe ata që jetojnë në zona rurale, mbetet një çështje shqetësuese,

duke e përkeqësuar më tej besimin te institucionet shtetërore dhe qeverisja.

Pjesëmarrja Civile dhe Diskriminimi Politik

Pjesëmarrja civile dhe besimi në institucionet politike janë të ulëta në të gjithë rajonin, me shumë të rinj që ndihen të përjashtuar nga proceset vendimmarrëse. Sondazhet kanë treguar se 42% e njerëzve në Ballkanin Perëndimor nuk angazhohen në diskutime politike, ndërsa vetëm 15% marrin pjesë aktivisht në ngjarje publike. Hendeku i pjesëmarrjes është edhe më i gjerë në komunitetet e marginalizuara, dhe këshillat rinorë shpesh nuk kanë kapacitetin për të përfshirë të rinjtë në mënyrë efektive në proceset qeverisëse.

Çështjet e Sigurisë dhe Mbrojtjes

Shqetësimet për sigurinë, sidomos ato që lidhen me krimin dhe radikalizmin, janë gjithashtu çështje shqetësuese për të rinjtë. Krimi i organizuar mbetet një shqetësim kryesor në Bosnjë dhe Hercegovinë, ndërsa të rinjtë në Kosovë dhe Shqipëri shpesh përmendin sigurinë në internet dhe përdorimin e paligjshëm të armëve si rreziqe kryesore për mirëqenien e tyre.

Mesatarisht, 26% e të anketuarve, në zona urbane dhe rurale, shprehen se ndihen të kërcënuar nga posedimi dhe keqpërdorimi i paligjshëm të armëve në lagjet e tyre – për shembull, në raste krimi, dhune në familje dhe raste festash.

Siguria shkollore ka dalë si një shqetësim kryesor në Shqipëri, si dhe në të gjithë rajonin. Incidentet e larta, të përfshira nga dhuna rinore—duke përfshirë vrasje të kryera brenda ose afër mjediseve shkollore—kanë shkaktuar zemërim publik dhe kanë ekspozuar dobësi

të mëdha në zbatimin e masave ekzistuese të sigurisë. Megjithëse qeveria ka prezantuar Paketën e Sigurisë Shkollore, shqetësimet mbeten për efektivitetin e saj në parandalimin e dhunës, keqpërdorimit dhe pasoja të rënda, si vrasjet.

Dhuna shkollore është bërë një çështje gjithnjë e më e rëndësishme, siç u theksua nga incidenti i thikës në Tiranë në vitin 2023, ku një 14-vjeçar u sulmua për vdekje afër një shkolle, duke theksuar nevojën për një infrastrukturë më të fortë sigurie dhe programe të plota sigurie në shkolla. Raportet për fjalë urrejtjeje dhe diskriminim mbeten të zakonshme, sidomos mes grupeve të marginalizuara, dhe kontribuojnë në një mjedis ku radikalizimi dhe ekstremizmi mund të lulëzojnë.

Diskriminimi në bazë të moshës, përkatësisë politike apo etnike u raportua në mënyrë të konsiderueshme, megjithëse me ndryshime të theksuara mes shoqërive të ndryshme të rajonit. Sa i përket diskriminimit gjinor, në të gjitha lokacionet, gratë e reja raportuan përvoja të diskriminimit në një shkallë shumë më të lartë sesa burrat – deri në një diferencë dhjetëfish. Po ashtu, në shumicën e vendeve, gratë përjetuan ngacmime seksuale në mënyrë dukshëm më të shpeshtë krahasuar me burrat. Në Shqipëri dhe Kosovë, vajzat e reja raportuan se janë përballur më shpesh me ngacmime dhe frikësim, si në ambientet e punës ashtu edhe në internet. Në të kundërt, në Bosnjë dhe Hercegovinë, një përqindje e konsiderueshme e djemve raportoi përvoja të dhunës ose kërcënimeve jashtë mjedisit familjar. Nuk u evidentuan dallime të rëndësishme mes vajzave dhe djemve sa i përket përvojave të dhunës brenda vendit.

Nga të gjithë të anketuarit që kishin përjetuar dhunë apo diskriminim, vetëm 17 për qind e kishin raportuar këtë përvojë te dikush tjetër. Kjo nxjerr në pah nevojën

për sisteme më të besueshme dhe mbështetëse për raportimin e rasteve të tilla. Është e rëndësishme të theksohet se, edhe pse të anketuarve iu garantua privatësia dhe anonimiteti gjatë përgjigjeve për përvojat e ndjeshme, ata mund të kenë heziturar të ndajnë detaje për shkak të stigmatizimit ose mungesës së besimit.

Radikalizimi dhe Ekstremizmi Dhunshëm

Radikalizimi dhe ekstremizmi dhunshëm vazhdojnë të jenë shqetësime kritike në rajon, veçanërisht mes të rinjve të marginalizuar. Faktorët socio-ekonomikë si papunësia, pasiguria politike dhe përjashtimi social shërbejnë si shtytës të rëndësishëm të ekstremizmit, duke shtyrë disa të rinj drejt aktiviteteve të paligjshme ose dhunshme. Përpjekjet për të kundërshtuar këto kërcënime përfshijnë programe edukative që fokusohet në mësimin e të menduarit kritik dhe alfabetizmin mediatik, krahas përpjekjeve për të ofruar trajnim profesional dhe mundësi pune.

Përtej arsimit dhe punësimit, angazhimi i komunitetit dhe ndërtimi i besimit janë thelbësore për parandalimin e radikalizimit. Kur të rinjtë ndihen të shkëputur nga proceset e vendimmarrjes dhe nuk kanë besim te institucionet shtetërore, ata mund të kthehen në rrjete alternative, duke përfshirë grupe ekstremiste (OSCE, 2023). Në Bosnjë dhe Hercegovinë, kthimi i luftëtarëve të huaj dhe familjeve të tyre përballet me stigmatizim dhe përjashtim, duke i alienuar më tej ata nga shoqëria (Raporti i UNDP-së për Parandalimin e Ekstremizmit Dhunshëm, 2022). Në Kosovë, narrativat radikale fetare kanë fituar terren në komunitetet e izoluar, ku prania e institucioneve shtetërore është e kufizuar. Ndërkohë, në Shqipëri, mungesa e pjesëmarrjes rinore në qeverisje ka kontribuar në përjashtimin e tyre politik (Raporti i Zgjerimit të BE-së, 2023).

Aktivizmi Rinor dhe Mungesa e Mekanizmave Pjesëmarrës Lokalë

Të rinjtë janë një grup heterogjen, që do të thotë se nevojat dhe stilet e jetesës janë të ndryshme, veçanërisht mes të rinjve që jetojnë në zona urbane dhe atyre që jetojnë në komunitete më të vogla në të tre vendet. Ky ndryshim kërkon mekanizma që mundësojnë pjesëmarrjen e të rinjve në nivel lokal. Pothuajse 50% e njësive të vetëqeverisjes lokale nuk kanë këshilla rinore lokale, dhe ata që i kanë, shpesh janë këshilla jofunksionale dhe jo-inkluzive. Për të përmbledhur, ashtu siç ekziston një këshill rinor kombëtar, ne gjithashtu kemi nevojë për mekanizma funksionalë pjesëmarrës në nivel lokal, si këshilla rinorë, zyra rinore, plane lokale veprimi, financimi i politikave rinore lokale dhe hapësira rinore.

4. GJETJET KRYESORE: SHQIPERIA

Ky seksion paraqet gjetjet kryesore nga Shqipëria, bazuar në përgjigjet e anketave kuantitative, diskutimet në grupet fokus dhe intervistat me informatorë kyç. Analiza thekson sfidat lidhur me papunësinë e rinisë, migracionin, arsimin, vulnerabilitetin ndaj krimit dhe ekspozimin ndaj radikalizmit, duke u fokusuar në faktorët socio-ekonomikë dhe institucionalë që nxisin pakënaqësinë e rinisë. Sigurimi i një mjedisi social dhe emocionalisht të sigurt dhe mbështetës për të rinjtë, për të parandaluar përfshirjen e rinisë në çdo lloj krimi, është thelbësor.

4.1 Punësimi dhe Pasiguria Ekonomike

Papunësia e rinisë mbetet një shqetësim kritik në Shqipëri, me 27% të të rinjve të anketuar që raportojnë se janë të papunë. Mospërputhja midis arsimit dhe nevojave të tregut të punës vazhdon të jetë një faktor kryesor, me përgjigjet nga anketa që tregojnë se:

- 68% e të anketuarve besojnë se arsimi i tyre nuk përputhet me mundësitë e punës që ofrohen në treg.
- 61% thanë se punësimi varet më shumë nga lidhjet personale ose afilimi politik se sa nga merita.

Gjithashtu, migrimi i brendshëm është një trend në rritje, veçanërisht mes të rinjve nga bashkitë më të vogla. Të anketuarit përmendën kostot e jetesës dhe mungesën e strehimit të përballeshëm si barrierat kryesore për një kalim të suksesshëm në tregjet e punës urbane.

4.2 Qëllimet për Migrim

Anketa tregon një dëshirë të fortë për të emigruar:

- 52% e të rinjve të anketuar shprehen një qëllim të qartë për të migruar jashtë vendit për arsye ekonomike.
- Vendet e preferuara përfshijnë Gjermaninë, Italinë dhe Zvicrën, në përputhje me modelet e migracionit të BE-së të raportuara nga EUROSTAT.

Pjesëmarrësit në grupet e fokusit e përshkruan migrimin si një “zgjidhje të paracaktuar” për shkak të mungesës së mbështetjes institucionale dhe mungesës së mundësive për karrierë afatgjatë. Kjo kontribuon në migrimin e vazhdueshëm të trurit të rinisë në Shqipëri. Migrimi i brendshëm është një tipar kyç për Shqipërinë. Migrantët e brendshëm në Shqipëri shpesh përballen me mundësi të kufizuara pune në qytetet e tyre të lindjes, duke i shtyrë ata të kërkojnë punë në zona urbane. Shumë të rinj nga bashki më të vogla shpesh punojnë si punëtorë sezonalë gjatë muajve të verës për shkak të mundësive të kufizuara të punës në qytetet e tyre të lindjes.

4.3 Mungesat në Edukim dhe Aftësi Profesionale

Të dhënat nga anketa dhe intervistat theksojnë mungesën e një arsimit praktik dhe të orientuar drejt punës:

- 58% e të rinjve shprehen të pakënaqur me cilësinë e arsimit publik.
- 72% e të anketuarve tregojnë se nuk kanë marrë pjesë kurrë në trajnime profesionale.

Një informator i rëndësishëm nga Fakulteti i Shkencave Sociale tha:

“Pavarësisht rritjes së regjistrimeve, sistemi ynë nuk i pajis studentët me aftësi të tregut. Mungesa është sistematike.”

4.4 Vulnerabiliteti ndaj Krimit dhe Delinkuentëve

Të rinjtë shqiptarë janë të vulnerabël për përfshirje në ekonominë joformale, krimin e vogël dhe, në disa raste, krimin e organizuar. Sipas të dhënave kombëtare të krimit:

- Të rinjtë përbëjnë 5% të të gjitha krimeve të raportuara.
- Të rinjtë nga komunitetet ekonomikisht të marginalizuara janë më të prirur të angazhohen

Përgjigjet nga anketa tregojnë se:

- 24% e të anketuarve njohin personalisht shokë që janë të përfshirë në aktivitete informale ose të paligjshme për shkak të presioneve financiare.

Shqipëri: Vrasja e një 14-vjeçari në Tiranë

Në Shqipëri, vrasja tragjike e një 14-vjeçari në nëntor 2023, pranë shkollës "Fan Noli" në Tiranë, ku një sulmues i mitur e goditi për vdekje viktimën pas një konflikti të vazhdueshëm, e theksoi shqetësimin për dhunën në rini. Ky incident tronditi shoqërinë dhe nxiti diskutime të thelluara mbi sigurinë e fëmijëve dhe rolin e institucioneve në sigurimin e një mjedisi të sigurt arsimor. Ai nxori në pah problemet e dhunës në shkolla, presionet sociale dhe ekonomike, si dhe nevojën për masa të forta parandaluese për të adresuar shkaqet që qëndrojnë pas agresionit të rinisë.

4.5 Ekspozimi ndaj Radikalizimit

Radikalizimi dhe ekstremizmi, që mund të çojnë në ekstremizëm të dhunshëm, mbeten një kërcënim i vazhdueshëm për sigurinë e Ballkanit Perëndimor. Gjatë dekadave të fundit, vendet e Ballkanit Perëndimor janë parë gjerësisht si një terren për radikalët fetarë dhe ekstremizmin e dhunshëm. Trajtimi i ekstremizmit të dhunshëm ka qenë tradicionalisht një detyrë për agjencitë e sektorit të sigurisë.

Megjithëse Shqipëria ka parë një rënie të incidenteve të lidhura me radikalizimin, shqetësimet vazhdojnë për përmbajtjen ekstreme online që i drejtohet rinisë të cilët janë të marginalizuar. Palët e interesuara theksuan se:

- Platformat dixhitale mbeten një vektor aktiv për narrativa radikale.
- Komunitetet rurale dhe ato me të ardhura të ulëta janë më të prekura për shkak të pranisë të dobët institucionale dhe mungesës së programeve kundër-narrative.

Nëpërmjet të dhënave nga anketa, u zbulua se:

- 43% e të anketuarve besojnë se përjashtimi ekonomik është një shkas më i fortë për radikalizimin sesa besimi ideologjik.

4.6 Hapësirat Institucionale dhe Qeverisja Lokale

Qeveritë lokale përballen me sfida të mëdha në adresimin e nevojave të rinisë:

- Decentralizimi i pasaktë i shërbimeve të rinisë kufizon përgjigjen e bashkive.

- Mungesa e të dhënave sistematike për rininë pengon planifikimin dhe zbatimin e politikave

Pjesëmarrësit theksuan se strategjitë për rininë shpesh mbeten "politika në letër" me zbatim të kufizuar. Këshillat rinorë lokalë, aty ku ekzistojnë, janë të pa financuar dhe shpesh inaktive.

4. GJETJET KRYESORE: BOSNJA E HERCEGOVINA

Ky seksion paraqet gjetjet nga Bosnja dhe Hercegovina, të bazuara në të dhënat e anketës rinore, diskutimet në grupet fokus dhe intervistat me ekspertë. Të dhënat theksojnë trendet kryesore të papunësisë, mospërputhjes së arsimit, mospjesëmarrjes qytetare, migracionit dhe faktorëve socio-ekonomikë të cenueshmërisë.

4.1 Papunësia e Rinisë dhe Përshtatja me Tregun e Punës

Bosnja dhe Hercegovina vazhdon të përballet me disa nga nivelet më të larta të papunësisë rinore në Evropë:

- **26.5%** e të rinjve ishin të papunë në vitin 2023, me përmirësime të kufizuara krahasuar me vitet e mëparshme.
- **15.98%** e të rinjve të moshës 15–24 vjeç janë të klasifikuar si NEET (Nuk janë në Arsim, Punë ose Trajnim).

Rezultatet e anketës zbulojnë gjithashtu:

- Vetëm **15.2%** e të rinjve të punësuar mbajnë punë me kohë të plotë dhe të përhershme.
- **63%** e të anketuarve besojnë se puna e përkohshme dhe e pasigurt është opsioni i tyre i vetëm në afat të shkurtër.

4.2 Arsimi dhe Mospërputhja e Aftësive

Ka një mospërputhje të qartë mes rezultateve të arsimit dhe kërkesave të tregut të punës:

- **65%** e të anketuarve raportuan se nuk kanë marrë pjesë në trajnim ose arsim joformal.

- **62%** e të rinjve të anketuar besojnë se arsimi i tyre i formuar nuk i përgatit mjaftueshëm për punësim.

Për më tepër, informantët kyç dhe diskutimet në grupet fokus theksuan natyrën e fragmentuar të sistemit të arsimit—sidomos ndarjen etnike dhe programet e pasiguruara si një pengesë kryesore për integrimin dhe mundësitë.

4.3 Presionet e Migracionit dhe Drenimi i Trurit

Të dhënat nga anketa dhe gjetjet cilësore konfirmojnë se migrimi shihet si rruga më e mundshme për sukses:

- Më shumë se **70%** e të rinjve të anketuar raportuan dëshirën për të migruar për punë ose studime.
- Vendet më të zakonshme për migrim përfshijnë **Gjermaninë, Austrinë dhe Kroacinë**, duke pasuar rrjetet e diasporës të vendosura.

Pjesëmarrësit shpesh përmendën frustrimin nga pasiguria politike dhe mungesa e besimit në institucione si faktorë nxitës. Një i anketuar shprehu: “Edhe me një diplomë, do të preferoja të punoja një punë të thjeshtë jashtë vendit sesa të qëndroja këtu dhe të prisja për ndryshimin që nuk vjen.”

4.4 Besimi Qytetar dhe Mospjesëmarrja Politike

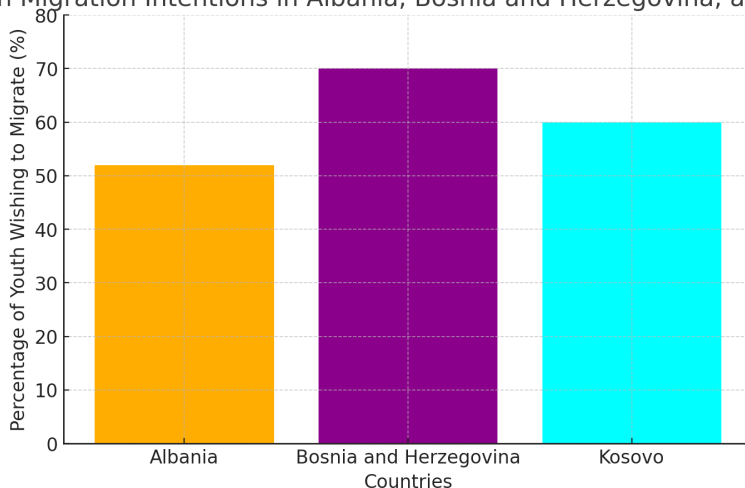
Përgjigjet e anketës tregojnë **nivele të ulëta besimi politik dhe pjesëmarrjeje qytetare**:

- 58% e të anketuarve raportuan se nuk kanë besim në partitë politike ose institucionet kombëtare.

- Vetëm 12% kanë marrë pjesë në konsultime publike ose procese të qeverisjes lokale.

Grupet fokusuan reflektuan këto gjetje, me pjesëmarrës që shprehen skeptikizëm ndaj vendimmarrësve. Këshillat rinore ekzistojnë në disa bashki, por ndikimi i tyre shpesh është i kufizuar nga mungesa e financimeve, trajnimeve, ose përfshirjes në proceset e hartimit të politikave.

Youth Migration Intentions in Albania, Bosnia and Herzegovina, and Kosovo

Të dhënat tregojnë se qëllimet për migrim janë më të larta në Bosnjë dhe Hercegovinë (70%), pasuar nga Kosova (60%) dhe Shqipëria (52%).

4.5 Ekspozimi ndaj Radikalizimit dhe Rrjeteve Kriminale

Të rinjtë në Bosnjë dhe Hercegovinë janë të ekspozuar ndaj **rreziqeve të rritur të radikalizimit dhe kimit**, veçanërisht në zonat e pasigurta dhe të marginalizuara. Rezultatet e anketës tregojnë:

- **29%** e të anketuarve e identifikuan krimin e organizuar si një kërcënim të rëndësishëm në komunitetet e tyre.
- **41%** lidhin simpati ekstremiste me **vështirësitë ekonomike, përjashtimin dhe mosbesimin ndaj institucioneve**, më shumë sesa me ideologjinë fetare.

Intervistuesit theksuan se luftëtarët e kthyer nga luftërat dhe të rinjtë të stigmatizuar janë veçanërisht të cenueshëm për shkak të mbështetjes të kufizuar për reintegrimin e tyre.

4.6 Identiteti Rinor dhe Feja

Të dhënat nga anketa tregojnë lidhje të ndryshme dhe një tendencë drejt sekularizmit:

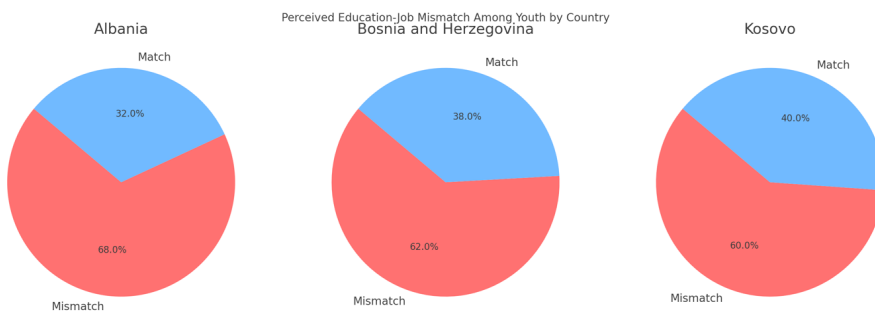
- **49%** e të rinjve e identifikojnë veten si myslimanë, **30%** si ortodoksë, **8%** si katolikë, dhe 7% nuk raportuan lidhje fetare.
- **13.5%** e të rinjve raportuan se nuk shkojnë asnjëherë në shërbime fetare, ndërsa **24.3%** shkojnë rregullisht (javore ose më shpesh).

Këto shifra pasqyrojnë si rëndësinë e identitetit fetar për shumë të rinj, ashtu dhe një segment në rritje të rinjve që po distancohen nga praktikat tradicionale:

4.7 Profili dhe Sentimenti i Rinisë

- Një analizë kompozite e të dhënave nga anketa tregon se përgjigjësit tipikë janë:
 - 22 vjeç
 - Nga zonat urbane
 - Të papunë ose studentë
 - Duke jetuar me prindërit ose familjen e zgjeruar

Ndërsa shumë të rinj shprehin optimizëm personal, ata mbeten thellësisht pesimistë për drejtimin e vendit të tyre—duke theksuar një paradoks kyç: shpresa personale përkundrejt frustrimit sistemik.

Të dhënat tregojnë përqindjen e të rinjve në çdo shtet që ndjejnë se arsimi i tyre nuk përputhet me nevojat e tregut të punës: **Shqipëri**: 68% mospërputhje; **Bosnjë dhe Hercegovinë**: 62% mospërputhje; **Kosovë**: 60% mospërputhje.

Be a Man Club Tuzla, Në Bosnjë, Klubi “Behu Burre” ne Tuzla shërben si një shembull pozitiv i ndërhyrjes rinore. Kjo iniciativë lokale, e orientuar në promovimin e barazisë gjinore, maskulinitetit të shëndetshëm dhe sjelljes jo të dhunshme, dallohet si një model për parandalimin e dhunës dhe ekstremizmit mes të rinjve. Ajo ofron një hapësirë të sigurt për studentët e shkollave të mesme dhe universiteteve për t’u angazhuar në punëtori që fokusohen në pikat e shkrim-leximit emocional, shëndetin mendor dhe thyerjen e normave të dëmshme gjinore. Përmes aktiviteteve të saj, djemtë rinj inkurajohen të përqafojnë role alternative, të promovojnë respektin në marrëdhënie dhe të kontribuojnë pozitivisht në komunitetet e tyre.

4. GJETJET KRYESORE KOSOVA

Ky seksion përmbledh gjetjet nga Kosova të bazuara në përgjigjet e anketës, diskutimet në grupet fokus dhe intervistat me ekspertë. Të rinjtë në Kosovë përballen me sfida sistematike të lidhura me papunësinë e lartë, mospërputhjen e arsimit me tregun e punës, pabarazitë gjinore dhe rreziqet që lidhen me marginalizimin dhe radikalizimin.

4.1 Papunësia e Rinisë dhe Përjashtimi Ekonomik

Kosova ka një nga nivelet më të larta të papunësisë rinore në rajon:

- Papunësia rinore kalon **40%**, me shifra më të larta tek gratë dhe minoritetet etnike.
- **33.7%** e të rinjve të moshës 15–24 vjeç janë të klasifikuar si NEET (Nuk janë në Arsim, Punë ose Trajnim). Gjetjet e anketës tregojnë:
- **74%** e të anketuarve e identifikojnë pasigurinë ekonomike si shqetësimin e tyre kryesor.
- **59%** nuk besojnë se mund të gjejnë punë të përshtatshme në tregun aktual të punës në Kosovë.

4.2 Boshlleqet në Arsim dhe Mospërputhja e Aftësive

Megjithëse reformimi i arsimit është duke u realizuar, shumë të rinj mbeten të papërgatitur për tregun e punës:

- **66%** e të anketuarve raportojnë mungesën e mundësive për trajnim profesional të lidhur me punën.
- **60%** e të rinjve thonë se arsimi i tyre nuk përputhet me kërkesat aktuale të tregut të punës.

Pengesat përfshijnë kurikula të vjetruara, angazhimin e kufizuar të sektorit privat dhe mungesën e

programeve të udhëzimit karrierës. Diskutimet në grupet fokus konfirmuan se trajnimet praktike janë të kufizuara ose të paarrtshme në shumë shkolla, sidomos në zonat rurale.

4.3 Pabarazitë Gjinore dhe Normat Sociale

Të dhënat nga anketa dhe grupet fokus tregojnë se pabarazia gjinore mbetet një çështje kritike:

- Papunësia rinore për gratë është **28.7%**, krahasuar me **25.9%** për burrat.
- Vajzat e reja raportojnë nivele më të larta të ngacmimeve, përndjekjes dhe diskriminimit në vendet e punës. Normat kulturore gjithashtu ndikojnë në qëndrimet ndaj roleve gjinore. Pjesëmarrësit në grupet fokus theksuan se shumë djem ende besojnë se roli kryesor i grave është në shtëpi. Ky mendim kufizon qasjen e grave në jetën publike dhe ekonomike dhe kontribuon në përfaqësimin e ulët të tyre në proceset vendimmarrëse.

Femicidi ne shoqerine kosovare

Kosova përballet me norma të larta të femicide-it dhe dhunës së bazuar në gjini, një çështje që prek drejtpërdrejt qëndrueshmërinë e rinisë. Këto incidente theksojnë cenueshmërinë më të gjerë socio-ekonomike dhe normat e thella gjinore të ngulitura. Trajtimi i dhunës së bazuar në gjini është thelbësor për përmirësimin e qëndrueshmërisë së rinisë, pasi të rinjtë që ekspozohen ndaj kësaj dhune janë më të prirur të përjetojnë stres psikologjik dhe izolim social, dy faktorë kyç rreziku për radikalizimin.

4.4 Pjesëmarrja Politike dhe Mungesa e Besimit në Institucione

Të rinjtë në Kosovë raportojnë pjesëmarrje të kufizuar në qeverisje:

- **55%** ndihen të shkëputur nga institucionet politike.
- Vetëm **14%** kanë marrë pjesë në procese vendimmarrëse qytetare ose shtetërore.

Ndërsa disa të rinj janë aktivë në OJQ ose inicia-tiva komunitare, këto hapësira shpesh janë të përqendruara në qytete dhe më pak të aksesueshme për të rinjtë nga komunitetet rurale ose ato të grupeve etnike pakicë.

4.5 Rreziku i Radikalizimit dhe Paaktiviteti

Historia e Kosovës me rekrutimin e luftëtarëve të huaj vazhdon të ketë një ndikim të madh, megjithatë, rreziqet aktuale janë më të nuancuara. Të dhënat nga anketa dhe intervistat zbulojnë:

- **46%** e të rinjve besojnë se radikalizimi ndikohet më shumë nga përjashtimi ekonomik dhe frustrimi sesa ideologjia.
- **29%** identifikuan pasivitetin, izolimin social ose mungesën e qëllimit si faktorë që kontribuojnë në radikalizimin mes shokëve të tyre.

Pjesëmarrësit në grupet fokus përshkruan këtë si një "vakum identitar," sidomos tek të rinjtë e arsimuar pa mundësi punësimi.

Radikalizimi në Kosovë është një fenomen rinor. Një faktor shpjegues i neglizhuar ka qenë pasiviteti i gjerë mes të rinjve të Kosovës. Ndërsa ky është i lidhur me dimensionin socio-ekonomik, ai është gjithashtu ndryshe analitikisht pasi tregon dhe

nënvizion agjencinë e atyre që zgjedhin një rrugë të radikalizimit. Kjo lidhet gjithashtu me një mungesë të gjerë perspektivash për ata që kanë studiuar dhe që nuk konsiderohen të varfër ekonomikisht. Në këtë kuadër, çfarë është në rrezik është një dinamikë e frustrimit të pritshmërive dhe një premtim për rend dhe kuptim në një kontekst që mungon të dyja. Pasiviteti dhe mungesa e perspektivave mes të rinjve të Kosovës lidhen gjithashtu me një dimension tjetër shpjegues, atë të identitetit. Dimensioani i identitetit duhet të shihet si një faktor kyç për të kuptuar dhe shpjeguar radikalizimin e të rinjve të Kosovës dhe të Ballkanit Perëndimor.

4.6 Presionet e Migracionit

Migrimi është një strategji kryesore për të përballuar kufizimet strukturore:

- Më shumë se **60%** e të rinjve të anketuar shprehen dëshirën për të migruar në vendet e BE-së.
- Motivimet kryesore përfshijnë mundësi më të mira punësimi, akses në arsim cilësor dhe kushte më të sigurta jetese.

Ky fluks migrator kontribuon në vazhdimin e **drenimit të trurit**, me pasoja afatgjata për stabilitetin ekonomik dhe demografik të Kosovës.

4.7 Tregues Pozitivë: Pjesëmarrja Qytetare dhe Agjencia e Rinisë

Pavarësisht sfidave të mëdha, të dhënat e anketës tregojnë nivele inkurajuese të angazhimit të udhëhequr nga bashkëmoshatarët:

- **100%** e të rinjve të anketuar raportuan pjesëmarrje në të paktën një iniciativë rinore të strukturuar (p.sh. mentorim, arsim, ose

programe avokimi).

- Të rinjtë theksuan vlerën e projekteve rinore të drejtuara nga rinia për ndërtimin e qëndrueshmërisë dhe uljen e izolimit.

Një student shprehu: “Çfarë na bën të qëndrojmë është mundësia për të bërë një ndryshim—edhe në lagjen tonë apo shkollën tonë. Ne kemi nevojë për më shumë hapësira dhe të na marrin seriozisht.

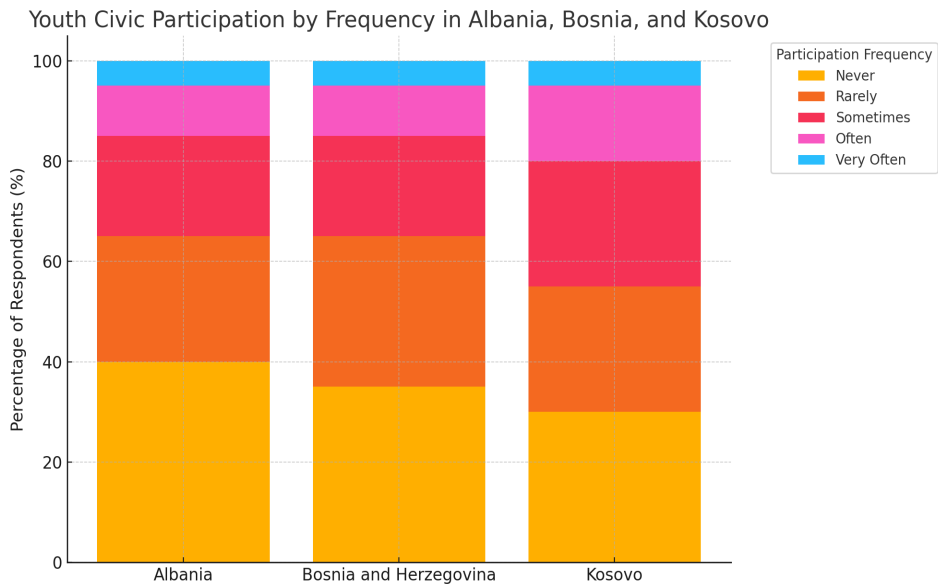
Tregues	Shqipëri	Bosnjë & Hercegovinë	Kosovë
Shkalla e Papunësisë	27%	26.5%	40%+
Dëshira për të Migruar	52%	70%+	60%+
Përshtatja e Arsimit me Tregun e Punës	68%	62%	60%
Pjesëmarrja Civile (Pjesëmarrje)	E Ulët	12%	14%
Ekspozimi ndaj Gjuhes së Urrejtjes	12%	N/A	N/A

Trajtimi i Femicidit dhe Dhunës së Bazuar në Gjini

Në Kosovë, femicidi dhe dhuna e bazuar në gjini janë probleme të ngutshme, që pasqyrojnë pabarazitë sistematike gjinore që vazhdojnë të ndikojnë tek rinia, veçanërisht te vajzat e reja. Një përqindje e konsiderueshme e të rinjve në Kosovë pranojnë përhapjen e dhunës së bazuar në gjini, dhe ka një ndryshim të dukshëm në mënyrën si të rinjtë e djemtë dhe vajzat perceptojnë përgjegjësinë në rastet e dhunës seksuale. Vendi përballlet me sfida në kapërcimin e normave tradicionale të thella gjinore, por iniciativa të ndryshme që synojnë adresimin e këtyre problemeve, përmes programeve edukative dhe fuqizimit, po fillojnë të marrin një farë mbështetjeje. Megjithatë, kërkohen përpjekje të vazhdueshme për të sfiduar perceptimet kulturore

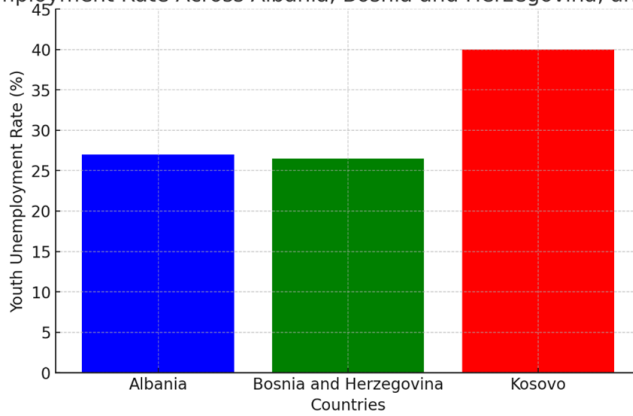
të dëmshme dhe për të siguruar që si viktimat ashtu edhe autorët të kenë mjetet për të ndërprerë ciklin e dhunës.

Këto raste studimore theksojnë urgjencën e trajtimit të problemeve sistematike përmes masave reaktive (siç janë reformat ligjore) dhe ndërhyrjeve proactive në nivel komuniteti, duke u fokusuar në edukim, barazi gjinore dhe fuqizimin e rinisë si elementë kyç në ndërtimin e qëndrueshmërisë kundër ekstremizmit dhe dhunës.

Grafiku ilustron pjesëmarrjen qytetare të rinisë në Shqipëri, Bosnjë dhe Hercegovinë, dhe Kosovë. Ai tregon se një pjesë e konsiderueshme e rinisë në të tria vendet rrallë ose kurrë nuk angazhohen në aktivitete qytetare, me një përqindje të vogël që marrin pjesë shpesh ose shumë.

Youth Unemployment Rate Across Albania, Bosnia and Herzegovina, and Kosovo (2023)

Siç tregohet, Kosova ka normën më të lartë të papunësisë me më shumë se 40%, pasuar nga Shqipëria me 27% dhe Bosnja dhe Hercegovina me 26.5%.

5. MUNDESI RAJONALE TE NDERSJELLTA

Ky seksion identifikon mundësitë rajonale për përmirësimin e qëndrueshmërisë së të rinjve në Shqipëri, Bosnjë-Hercegovinë dhe Kosovë, duke u bazuar në modelet e përbashkëta të zbuluara përmes të dhënave empirike. Pavarësisht dallimeve kombëtare, disa sfida dhe mundësi të mbivendosura ofrojnë një bazë për ndërhyrje të koordinuara në gjithë Ballkanin Perëndimor.

5.1 Përshtatja e Sistemeve të Arsimit dhe Punësimit

Rezultatet e anketave në të tre vendet tregojnë një mospërputhje të gjerë mes arsimit formal dhe nevojave të tregut të punës:

- Më shumë se 60% e të rinjve në çdo vend raportuan se arsimi i tyre nuk i përgatit mjaftueshëm për punësim.
- Pjesëmarrja në trajnime profesionale dhe arsimin joformal mbetet e kufizuar, veçanërisht në zonat rurale.

Mundësi: Qeveritë dhe institucionet arsimore duhet të prioritarizojnë modelet e arsimit dual, të zgjerojnë shërbimet e udhëzimit për karrierë dhe të rrisin bashkëpunimin me sektorin privat për zhvillimin e kurseve profesionale.

5.2 Zgjerimi i Kuadrit të Garancisë për Rininë

Të tre vendet kanë shprehur interes për ose kanë nisur pilotimin e programeve të Garancisë për Rininë, por zbatimi mbetet i pasigurt:

- Shqipëria ka miratuar një plan veprimi, por nuk ka një shpërndarje të gjerë.
- Bosnja dhe Hercegovina ka një përshtatje të pjesshme në nivelin e entiteteve, por nuk ka një plan kombëtar për zbatim.
- Kosova ka nisur pilote në disa komuna të caktuara.

Mundësi: Përshtatja rajonale e modelit të Garancisë për Rininë të BE mund të sigurojë që të gjithë të rinjtë të kenë një ofertë cilësore për punësim, arsimim ose trajnime brenda katër muajsh pas papunësisë ose përfundimit të shkollës.

5.3 Luftimi i Drenimit të Trurit të Rinisë

Më shumë se gjysma e të rinjve të anketuar në të tre vendet shprehën dëshirën për të migruar, duke përmendur pasigurinë ekonomike, mungesën e besimit në institucione dhe përjashtimin politik.

Mundësi: Investimet në sipërmarrjen rinore, qendrat e inovacionit dhe tregjet lokale të punës—sidomos në bashkitë më të vogla—mund të ofrojnë alternativa të qëndrueshme ndaj migrimit. Bashkëpunimi rajonal gjithashtu mund të promovojë strategji të migrimit rrethor që mbajnë lidhje me rininë në diasporë.

5.4 Parandalimi i Radikalizimit përmes Ndërtimit të Qëndrueshmërisë

Gjetjet empirike tregojnë se radikalizimi shpesh drejtohet jo nga ideologjia, por nga:

- Margjinalizimi ekonomik
- Përjashtimi social
- Alejimi politik

- Ekspozimi online ndaj narrativave ekstremiste

Mundësi: Një qasje rajonale e koordinuar për parandalimin e ekstremizmit të dhunshëm (PVE) duhet të fokusohet në:

- Arsim qytetar
- Aftësinë digjitale
- Udheheqjen dhe ndërhyrjet nga mentorët dhe shokët
- Programet lokale të riintegritit për kthimtarët

5.5 Përmirësimi i Infrastrukturës Rinore Lokale

Të tre vendet tregojnë struktura të dobëta të angazhimit në nivel lokal:

- Më pak se gjysma e bashkive kanë këshilla rinore ose zyra rinore funksionale.
- Kur ekzistojnë, ato shpesh nuk kanë financim, legjitimitet ose përfshirje.

Mundësi: Donatorët rajonalë dhe qeveritë kombëtare duhet të investojnë në mekanizma të qëndrueshëm për pjesëmarrjen rinore—sidomos në nivelin bashkiak. Kjo përfshin financimin e qendrave rinore, buxhetimin pjesëmarrës dhe role të strukturuar për të rinjtë në këshillat lokale të sigurisë.

5.6 Promovimi i Politikave Rinore Inkluzive

Gjetjet tregojnë se grupet rinore të marginalizuara—përfshirë romët, LGBTQI+ dhe rinia në zonat rurale—janë të prekurat më shumë nga përjashtimi dhe nënpërfaqësimi.

Mundësi: Politikat rinore duhet të ndahen sipas gjinive, etnicitetit dhe gjeografisë, me financim të synuar për mbështetje të përfshirjes, sigurisë dhe zhvillimit të lidërshiptit. Rrjetet rajonale dhe platformat e shoqërisë civile mund të ndajnë praktikatat dhe mjetet më të mira për të përmirësuar ndërveprimin me rininë e nënpërfaqësuar.

6. PRAKTIKAT E MIRA DHE MËSIMET E NXJERRA

Çfarë ka funksionuar në mënyrë efektive në forcimin e qëndrueshmërisë së të rinjve

Në Shqipëri, Bosnje-Hercegovinë dhe Kosovë, disa ndërhyrje të synuara kanë forcuar në mënyrë efektive elasticitetin e të rinjve, veçanërisht në komunitetet e margjinalizuara. Integrimi i programeve sportive, iniciativave për ndërtimin e kapaciteteve dhe përpjekjeve për mobilizimin e komunitetit ka ofruar mundësi për zhvillim personal, angazhim qytetar dhe parandalim të krimit. Intervistat dhe grupet e fokusit kanë theksuar ndikimin pozitiv të këtyre qasjeve dhe ilustrojnë se si aktorë të ndryshëm bashkëpunojnë për të krijuar mjedise më të sigurta për të rinjtë.

Shqipëria: Sporti si mjet për përfshirjen e të rinjve dhe parandalimin e dhunës

Një ndërhyrje e bazuar në sport, e krijuar për komunitetet e margjinalizuara në Shqipëri, ka pasur një ndikim të madh në nxitjen e kohezionit social dhe në reduktimin e përfshirjes së të rinjve në krim dhe dhunë. Intervistat me pjesëmarrësit e programit tregojnë se përfshirja në sporte të strukturuar ekipore ofron një ndjenjë përkatësie dhe disipline, që ka ndihmuar shumë të rinj të qëndrojnë larg sjelljeve delikvente. Një pjesëmarrës i ri vuri në dukje:

“Para se t’i bashkohesha kësaj nisme, nuk kisha çfarë të bëja pas shkollës dhe rrugët ishin opsioni i vetëm. Tani kam një ekip, një trajner dhe një qëllim. Ndihem pjesë e diçkaje pozitive.”

Për më tepër, trajnerët dhe mentorët luajtën një rol kritik në drejtimin e të rinjve në rrezik, duke ofruar jo vetëm stërvitje atletike, por edhe stërvitje të jetës. Si rezultat, pjesëmarrësit zhvilluan marrëdhënie më të forta me bashkëmoshatarët dhe aftësi komunikimi, që kontribuan në një reduktim të tensioneve në komunitet.

Bosnja dhe Hercegovina: Forcimi i bashkëpunimit ndërmjet strukturave lokale dhe këshillave rinore

Në Bosnje dhe Hercegovinë, këshillat rinorë lokalë dhe këshillat e sigurisë publike kanë punuar së bashku për të rritur pjesëmarrjen e të rinjve në proceset vendimmarrëse. Gjetjet nga diskutimet në fokus-grupe me përfaqësues të rinjsh dhe zyrtarë komunalë tregojnë se komunikimi dhe bashkëpunimi i rregullt ndërmjet këtyre strukturave ka çuar në politika më të përqendruara të rinjtë. Një zyrtar komunal nga Sarajeva tha:

“Sa më shumë i angazhojmë të rinjtë në iniciativat tona të sigurisë, aq më shumë ata marrin përgjegjësinë për komunitetet e tyre. Ata sjellin ide dhe energji të freskëta, gjë që ka përmirësuar ndjeshëm përpjekjet tona të shtrirjes.”

Duke trajnuar këshillat rinorë mbi avokimin e politikave, udhëheqjen dhe zgjidhjen e problemeve, të rinjtë kanë fituar aftësitë e nevojshme për të propozuar dhe zbatuar iniciativa lokale. Ky bashkëpunim ka forcuar besimin midis rinisë dhe institucioneve qeveritare, duke reduktuar ndjenjat e përjashtimit dhe mosangazhimit që shpesh i shtojnë të rinjtë drejt ndikimeve negative.

Kosova: Mobilizimi i Komunitetit dhe Angazhimi Qytetar

Në Kosovë, një program për elasticitetin e të rinjve i fokusuar në mobilizimin e komunitetit dhe iniciativat e udhëhequra nga bashkëmoshatarët ka ndihmuar në krijimin e një ndjenje të përgjegjësisë kolektive tek të rinjtë. Përmes punës vullnetarizmi, fushatave sociale dhe angazhimit me këshillat lokale të sigurisë publike, të rinjtë kanë marrë një rol aktiv në parandalimin e krimit dhe në sigurinë e komunitetit. Një udhëheqës i të rinjve nga nisma ndau:

“Kur ne punojmë së bashku për të përmirësuar lagjen tonë, ndihemi sikur në fakt i përkasim këtu. Në vend

që të presim që dikush tjetër të zgjidhë problemet tona, ne marrim masa vetë.”

Ky program ka qenë veçanërisht efektiv në nxitjen e ndjenjës së fuqizimit, pasi të rinjve u janë dhënë mjete dhe platforma për të ndikuar në ndryshimin në komunitetet e tyre. Duke i angazhuar të rinjtë në diskutime të strukturuar mbi sigurinë, parandalimin e krimit dhe zgjidhjen e konflikteve, nisma ka reduktuar rreziqet e delikuencës dhe radikalizimit.

Sfidat e hasura dhe si u menaxhuan ato

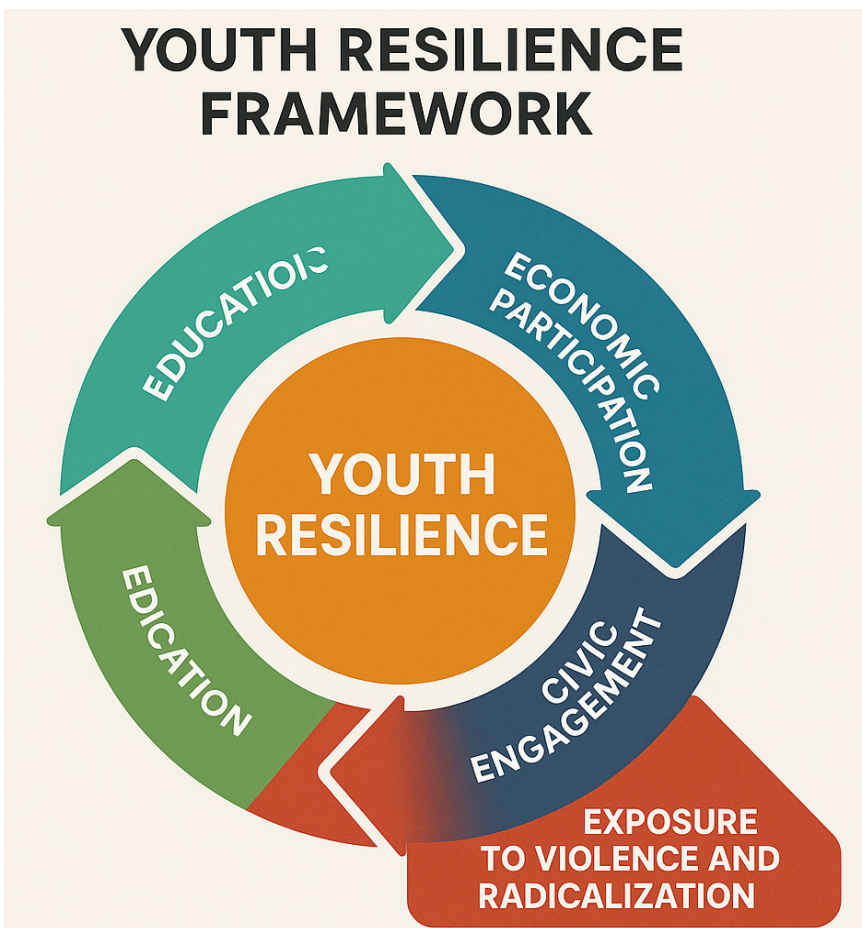
Ndërkohë që iniciativat në Shqipëri, Bosnjë dhe Hercegovinë dhe Kosovë arritën suksese të rëndësishme, ato u përballën gjithashtu me disa sfida që kërkonin strategji përshtatëse dhe bashkëpunim të fortë për t’u kapërcyer.

Mbështetje financimi dhe mbështetje institucionale

Një nga sfidat më urgjente ishte sigurimi i financimit për vazhdimësinë e programeve përtej ciklit fillestar të projektit. Shumë iniciativa, si programi i sportit në Shqipëri, këshillat rinorë në Bosnje dhe Hercegovinë dhe mobilizimi i komunitetit në Kosovë, kishin nevojë për financim afatgjatë dhe mbështetje institucionale. Pa mbështetje të qëndrueshme, ekzistonte rreziku i humbjes së vrullit dhe ndikimit.

Një shqetësim tjetër ishte ndryshimi i prioritetëve të donatorëve ndërkombëtarë, shumë prej të cilëve u zhvendosën drejt financimit të fokusuar në siguri dhe jo në zhvillimin e të rinjve dhe nismave të bazuara në parandalim. Për të adresuar këtë, ekipet e projektit angazhuan aktivisht komunat, partnerët e sektorit privat dhe donatorët ndërkombëtarë për të krijuar mekanizma bashkëfinancimi.

Pengesat sociale dhe kulturore për angazhimin e të rinjve

Normat kulturore dhe pritshmëritë shoqërore shpesh kufizojnë pjesëmarrjen e të rinjve, veçanërisht në rolet e qeverisjes dhe vendimmarrjes. Në zonat rurale dhe komunitetet tradicionale, të rinjtë – veçanërisht gratë – u përballën me rezistencë kur përpiqeshin të angazhoheshin në aktivitete drejtuese. Për të kapërcyer këtë, u zbatuan fushata ndërgjegjësimi që theksuan ndikimin pozitiv të përfshirjes së të rinjve, duke sjellë rezultate pozitive përmes përfshirjes më të gjerë dhe rritjes së pjesëmarrjes.

Koordinimi ndërmjet palëve të interesuara

Bashkëpunimi ndërmjet institucioneve qeveritare, organizatave të shoqërisë civile dhe partnerëve ndërkombëtarë ndonjëherë ka qenë joefikas, duke çuar në mbivendosje të nismave ose vonesa në zbatimin e programeve. Për të adresuar këtë, ekipet e projektit krijuan plane të përbashkëta veprimi, takime konsultimi dhe platforma digjitale të përbashkëta, duke përmirësuar komunikimin dhe koordinimin.

Kontakti me komunitetet e marginalizuara

Programi ka shërbyer si një mundësi e vlefshme për të rritur pjesëmarrjen midis zonave rurale dhe urbane. Duke përdorur aktivitete programore si seminare trajnimi dhe ngritje kapacitetesh, të rinjtë u pajisën me aftësi të nevojshme. Këto aktivitete kontribuuan në rikthimin e këshillave rinore lokale dhe inkurajuan dialogun lokal.

Vështirësitë e përgjithshme dhe konteksti më i gjerë Një vështirësi kryesore për organizatat e shoqërisë civile është konteksti rajonal dhe politik i Ballkanit Perëndimor, i cili është shumë i përqendruar në reformat për integrimin në BE. Shumë të rinj vazhdojnë të përballen me papunësinë dhe përjashtimin nga vendimmarrja, ndërkohë që financimi për programet e bazuara në komunitet mbetet i kufizuar. Ndryshimi i orientimeve të donatorëve ka shpërqendruar mbështetje nga programet e parandalimit dhe forcimit të qëndrueshmërisë së të rinjve.

7. PERFUNDIME DHE REFLEKTIVE MBI POLITIKAT

Ky vlerësim empirik ofron një qasje krahasuese mbi realitetet e jetuara dhe perceptimet nga të rinjtë në Shqipëri, Bosnjë-Hercegovinë dhe Kosovë. Në rajon, të rinjtë përballen me sfida të vazhdueshme dhe të nderlidhura që dëmtojnë zhvillimin, stabilitetin dhe qëndrueshmërinë e tyre afatgjatë. Këto sfida përfshijnë papunësinë, mospërputhjet e profileve profesionale me arsimin apo punesimin, infrastrukturën qytetare me dobët dhe besimin e kufizuar tek institucionet publike. Ndërsa këto gjetje theksohen në diskursin publik, ky raport i forcon ato përmes mbledhjes së të dhënave të drejtpërdrejta dhe qasjes analitike të mbështetur në histori të jetuara dhe të treguara nga të rinjtë.

Ajo që e veçon këtë studim është reflektimi i tij mbi mënyrën sesi brishtësia strukturore dhe stanjacioni i perceptuar që formojnë një identitet rinor—një identitet që po përcaktohet gjithnjë e më shumë nga frustrimi, migracioni, indiferenca social apo shkëputja politike. Të rinjtë në të tre vendet raportojnë ndjenja përjashtimi—jo vetëm nga jeta ekonomike, por edhe nga diskursi publik dhe proceset vendimmarrëse. Megjithatë, pavarësisht këtyre pengesave, të rinjtë demonstrojnë vazhdimisht një kapacitet për reflektim kritik dhe optimizëm për të ardhmen e tyre, ndonëse më pak për të ardhmen e vendeve të tyre. Ky ndryshim thekson një paradoks të rëndësishëm: ambicia personale është e gjallë, por besimi publik po shkatërrohet.

Disa reflektime nga të dhënat e mbledhura:

- Migracioni si një strategji e arsyeshme për përballimin e kushteve: Për shumë të rinj, emigrimi nuk është vetëm një ëndërr—është një përgjigje e kalkuluar ndaj dështimeve strukturore në shtëpi. Dëshira e fortë për t'u larguar nga vendi pasqyron jo vetëm nevojën ekonomike, por edhe mungesën më të gjerë

të besueshmërisë dhe përgjegjësisë nga institucionet. Kjo tregon një krizë legjitimiteti me të cilën përballen qeveritë në të gjithë rajonin.

- Radikalizmi ka të bëjë më shumë me përkatësinë sesa me besimin: Gjetjet e këtij studimi forcojnë idenë se ekstremizmi i dhunshëm tek të rinjtë rrallë është i rrënjosur në angazhim ideologjik të thellë. Më tepër, ai shfaqet në kontekste ku dëshpërimi ekonomik, fragmentimi i identitetit dhe mungesa e kuptimit janë të pranishme. Pra, adresimi i radikalizmit ka të bëjë më shumë me krijimin e hapësirave për përfshirje, mundësi dhe zë, sesa me de-radikalizimin e ideve.
- Pjesëmarrja e të rinjve është e nënvlerësuar sistematikisht: Edhe pse ekzistojnë programe rinore në të tre vendet, ato shpesh operojnë në margjina—ose janë të drejtuara nga donatorët, të integruara dobët, ose të zbatuara përmes strukturave të thjeshtuara. Qeveritë lokale shpesh nuk kanë kapacitetin buxhetor ose institucional për të mbështetur rininë në mënyrë sistematike. Deri sa këshillat rinorë, qeverisja e shkollave dhe buxhetimi pjesëmarrës të bëhen pjesë e strukturave të qëndrueshme dhe të mbështetura, angazhimi i vërtetë do të mbetet një qëllim aspirues.
- Pabarazia gjinore dhe gjeografike po thellon hendekun e qëndrueshmërisë: Të rinjtë femra, rinia rome dhe ata nga komunitetet rurale përballen me nivele disproporcionale të përjashtimit, diskriminimit dhe rrezikut. Intervenimet duhet të kalojnë përtej retorikës së përfshirjes dhe në vend të kësaj duhet të ofrojnë programe të diferencuara me ekuilibër në qendër. Politikat rinore të një masë për të gjithë nuk janë vetëm joefektive—ato janë përjashtuese nga natyra.

Në mënyrë kritike, raporti supozon se të rinjtë nuk janë thjesht përfitues pasivë, por aktorë politikë dhe shoqërorë—të aftë për të sfiduar, rimodeluar dhe transformuar shoqëritë e tyre nëse u jepen mjetet dhe hapësira për ta bërë këtë. Pasojat për politikanët, shoqërinë civile dhe donatorët janë të qarta: investimet në qëndrueshmërinë e rinisë nuk janë thjesht për mbrojtje—ato kanë të bëjnë me transformim. Dështimi për ta njohur këtë do të thellojë jo vetëm pakënaqësinë ekzistuese, por mund të përshpejtojë gjithashtu daljet e talenteve, ekstremizmin politik dhe fragmentimin shoqëror.

Në fund, qëndrueshmëria rajonale kërkon më shumë se programe—ajo kërkon vullnet politik. Të rinjtë duhet të shihen jo si një sfidë demografike, por si bashkëautorë të të ardhmes demokratike, ekonomike dhe shoqërore të rajonit. Nëse kjo brez do të mbetet i lidhur me Ballkanin Perëndimor, institucionet duhet të tregojnë se janë të vlefshme për t'u investuar—dhe të vlefshme për të qëndruar.

Përfundimet dhe Rekomandimet e Politikave

1. Për Struktura Qeveritare

- o **Parandalimi i Krimit dhe Ndërtimi i Qëndresës me Fokus në Rininë**
 - Institucionalizoni angazhimin e rinisë përmes kuadrit kombëtar dhe lokal, si këshillat rinore dhe strategjitë rinore komunale.
 - Njohni sportet, arsimin, artet dhe iniciativat qytetare si mjete strategjike për parandalimin e krimit, jo vetëm për zhvillimin shoqëror.
 - Integroni zhvillimin e rinisë në strategjitë kombëtare të arsimit, punësimit, sigurisë publike dhe mbrojtjes sociale.
 - Prioritizoni financimin publik të qëndrueshëm për iniciativat e drejtuara nga rinia dhe

- mekanizmat lokale të parandalimit të krimit.
- Zhvilloni politika përfshirëse që pasqyrojnë përvojat e ndryshme të rinisë, veçanërisht ato nga grupet etnike, LGBTQI+ dhe komunitetet rurale.
- o **Përputhshmëria e Arsimit me Punësimin**
 - o Reforma e sistemeve të arsimit për t’u përputhur më mirë me nevojat e tregut të punës.
 - o Prezantoni modele arsimi dy-drejtëpërdrejt, këshillim karriere dhe mundësi për praktika profesionale ose shkollime.
 - o Nxitni bashkëpunimin me sektorin privat në punësimin e rinisë dhe inovacionin.
- o **Parandalimi i Radikalizimit dhe Ekstremizmit**
 - o Promovoni edukatën qytetare, aftësitë mediatike dhe qytetarinë përfshirëse brenda sistemeve të arsimit formale.
 - o Mbështesni kampanjat kundër-narrativë digjitale që adresojnë ekstremizmin dhe gjuhën e urrejtjes online.
 - o Institucionalizoni strategjitë kombëtare dhe lokale të riintegritimit për rininë që largohet nga ideologjitë ekstreme ose krimi.
- o **Mbrojtja e Gjinive dhe Grupet Minoritare**
 - o Zbatoni ligjet anti-diskriminim dhe shkallëzoni shërbimet për dhunën e bazuar në gjini dhe përjashtimin.
 - o Rrisni financimin e synuar për programet që mbështesin grupet e marginalizuara si rinia rome dhe ata nga zonat rurale.

2. Për Agjencitë e Zbatimit të Ligjit

- **Policia Miqësore me Rininë**
 - Krijoni njësi të policisë komunitare të trajnuara specifikisht për të angazhuar rininë në mënyrë konstruktive.
 - Parandaloni profilizimin e rinisë dhe praktikat diskriminuese gjatë takimeve me organet e rendit.
 - Trajtoni oficerët për ndjeshmërinë kulturore, komunikimin me të rinjtë dhe zgjidhjen pa dhunë të konflikteve.
 - Bashkëpunimi për Sigurinë në Shkollë dhe Komunitet
 - Bashkëpunoni me shkollat, punonjësit e rinisë dhe OJQ për të zhvilluar sisteme paralajmërimi dhe protokolle parandalimi dhune.
 - Vlerësoni dhe sigurohuni që hapësirat publike që frekuentohen nga rinia, përfshirë platformat online, të jenë të sigurta.
- **Përballimi i Ekstremizmit Online dhe Offline**
 - Koordinoni me platformat digjitale dhe njësitë e krimit kibernetik për të monitoruar dhe reaguuar ndaj radikalizimit online.
 - Rritni kapacitetin e organeve të rendit për hetime digjitale dhe promovoni angazhimin pozitiv në hapësirat digjitale.
- **Rehabilitimi dhe Diversioni i Rinisë**
 - Zgjeroni programet e diversionit që ofrojnë mundësi alternative për ndëshkime, duke u përqëndruar në arsim, trajnim dhe mbështetje psikologjike.
 - Forconi sistemet e riintegritimit në bashkëpunim me OJQ-të dhe

shërbimet sociale për rininë që po rikuperohet nga aktivitete kriminale ose ekstremiste.

3. Për Qeveritë dhe Agjencitë Lokale

- **Infrastruktura dhe Pjesëmarrja e Rinisë**
 - Krijoni dhe financoni zyra rinore komunale, këshilla rinore dhe qendra rinore të aksesueshme.
 - Përfshini rininë në mënyrë sistematike në hartimin e politikave lokale dhe planifikimin e zhvillimit.
 - Parandalimi i Krimin Bazuar në Komunitet
 - Krijoni Këshilla Lokale të Sigurisë Publike me përfaqësues të rinisë, edukatorë, aktorë të shoqërisë civile dhe polici për të krijuar zgjidhje të përbashkëta.
 - Përdorni buxhetimin pjesëmarrës për të financuar projekte rinore dhe për sigurinë e komunitetit.
- **Punësimi i Rinisë dhe Qendrat e Inovacionit**
 - Zhvilloni qendra lokale të punësimit për rininë që ofrojnë këshillim karriere, mbështetje për sipërmarrësit dhe trajnim profesional.
 - Inkurajoni partneritetet me bizneset për krijimin e mundësive për praktika dhe shkollime.
- **Angazhimi me Rininë e Rrezikuar**
 - Krijoni programe të veçanta për rininë NEET, rininë romë dhe ata nga zonat rurale ose komunitetet e marginalizuara.
 - Krijoni ekipe mobile për angazhimin e rinisë në zona të vështira për t'u arritur.

4. Për Shkollat dhe Institucionet Edukative

- **Mjedise Shkollore të Sigurta dhe Inkluzive**

- Zbatoni Plane të Gjeruara Sigurie Shkollore në bashkëpunim me policinë, shërbimet shëndetësore dhe aktorë komunitarë.
- Trajnoni stafin shkollor për të njohur dhe adresuar bullizmin, çështjet e shëndetit mendor dhe shenjat e radikalizimit.

o Kurrikula e Përshtatshme dhe Inkluzive

- Integroni edukatën për paqen, angazhimin qytetar, alfabetizimin digjital dhe mendimin kritik në kurrikulën kryesore.
- Promovoni narrativa historike përfshirëse dhe kuptimin ndërkulturor.

o Përgatitja për Karrierë dhe Ndërtimi i Aftësive

- Lehtësoni programet e mentorimit, vizitat eksploruese të karrierës dhe aktivitete për gatishmërinë për punë.
- Përdorni aftësi të buta si komunikimi dhe bashkëpunimi në aktivitetet e zakonshme të të mësuarit.
- Pjesëmarrja e Studentëve në Qeverisjen e Shkollës
- Krijoni këshilla studentësh të fuqizuar dhe sigurohuni që mendimet e tyre të informojnë vendimmarrjen shkollore.
- Mbështesni iniciativat e drejtuara nga studentët për sigurinë, përmirësimin e shkollës dhe avokimin qytetar.

Strategjitë e Qëndrueshmërisë

Për të siguruar ndikimin afatgjatë të programeve të parandalimit të krimit dhe ndërtimit të qëndrueshmërisë me fokus në rininë:

- Kaloni nga qasjet e bazuara në projekte në programe të integruara në politika

dhe struktura.

- Inkorporoni zhvillimin e rinisë në politikat kombëtare dhe lokale, sistemet arsimore dhe buxhetet komunale.
- Diversifikoni financimin përmes partneriteteve publike-private, mbështetjes ndërkombëtare dhe angazhimit të sektorit privat.
- Ndërtoni kapacitet institucional në nivelet kombëtare dhe lokale për të menaxhuar dhe mbajtur programet rinore.

Mundësi Zgjerimi në tërë Ballkanin Perëndimor

Modelet e suksesshme mund të riprodhohen rajonalisht:

- Programi i integritimit përmes sporteve në Shqipëri ofron një model efikas për angazhimin dhe parandalimin e krimit.
- Strategjia e fuqizimit të këshillave rinore në Bosnjë dhe Hercegovinë rrit pjesëmarrjen qytetare dhe përfshirjen në qeverisje.
- Këshillat lokale të sigurisë publike në Kosovë forcojnë besimin midis rinisë dhe institucioneve dhe mund të zgjerohet në të gjithë rajonin.

Krijimi i një **Rrjeti Rinor të Qëndrueshmërisë të Ballkanit Perëndimor** do të forcojë bashkëpunimin rajonal, ndarjen e mjeteve, kornizave politike dhe koordinimin me donatorët

ANEKSE

Aneks1:

Pyetësor për Rininë, OJQ-të,
Përfaqësuesit e CVE dhe Aktorë
të Tjerë të Pjesëmarrës

Pjesa 1: Demografia

1. **Mosha:**
[Zgjedhje: 14-18, 19-24, 25-29]
2. **Gjinia:**
[Mashkull, Femër, Nuk dëshiroj të përgjigjem]
3. **Shteti ku jetoni:**
 - Shqipëri
 - Bosnjë dhe Hercegovinë
 - Kosovë
4. **Niveli i arsimimit:**
 - Fillore
 - Të mesme
 - Arsimi i Lartë
 - Tjetër
5. **Statusi i punës:**
 - I punësuar
 - I papunë
 - Student
 - Tjetër
6. **A jeni i lidhur me ndonjë OJQ, program rinor, ose iniciativë CVE?**
[Po/Jo]

Pjesa 2: Qëndrueshmëria Rinore dhe Ndikimi i Programeve

7. Çfarë janë sfidat më të mëdha që ndikojnë në rininë në komunitetin tuaj?

[Zgjidhni të gjitha që vlejné]

- Pasiguri ekonomike
- Qasje e kufizuar në arsim dhe trajnim
- Pasiguri politike
- Përcaktim/Diskriminim social
- Kërcënime nga radikalizimi/ekstremizmi
- Tjetër (ju lutem specifikoni)

8. Sa shpesh angazhoheni në aktivitete komunitare ose qytetare?

- Asnjëherë
- Rrallë
- Disa herë
- Shpesh
- Shumë shpesh

9. A besoni se programet ekzistuese ndihmojnë në përmirësimin e qëndrueshmërisë rinore?

- Po
- Jo
- Nuk jam i sigurt

10. Në cilat lloje programesh rinore keni marrë pjesë?

[Zgjidhni të gjitha që vlejné]

- Programe arsimimi/trajnimi
- Iniciativa për angazhimin qytetar
- Programe mentorimi
- Fushata ndërgjegjësimi
- Asnjë

Pjesa 3: CVE dhe Efektiviteti i Politikave

11. Si do ta vlerësonit njohurinë tuaj mbi rrezikun e radikalizimit mes rinisë?

- Shumë e ulët
- E ulët
- Mesatare
- E lartë
- Shumë e lartë

12. Cilat mekanizma mbështetës mendoni se janë më efektivë për forcimin e qëndrueshmërisë rinore?

[Zgjidhni të gjitha që vlejnë]

- Më shumë programe arsimimi/trajnimi
- Mundësi më të mira ekonomike
- Më shumë angazhim rinor në proceset e vendimmarrjes
- Rrjeta më të forta komunitare
- Iniciativa të targetuara CVE
- Tjetër (ju lutem specifikoni)

13. Cilat ndërhyrje shtesë mendoni se janë të nevojshme në rajonin tuaj?

Aneksi 2:**Diskutim në Grup Fokusimi për Rininë, Anëtarët e Këshillave të Sigurisë Lokale, Përfaqësuesit e CVE, Edukatorët, dhe Liderët e Komunitetit**

Kohëzgjatja: 40-60 minuta

Temat dhe Pyetjet e Diskutimit

A. Prezantimi dhe Ngrohja

1. Mund të prezantoheni dhe të shpjegoni shkurtimisht rolin tuaj në komunitet?
2. Cilat janë disa nga sfidat kryesore që rinia përballet në rajonin tuaj?

B. Qëndrueshmëria Rinore dhe Ndikimi i Programeve

3. Çfarë do të thotë "qëndrueshmëri rinore" për ju?
4. A keni përfituar ju ose dikush që njihni nga ndonjë program mbështetës për rininë? Si ka qenë përvoja?
5. A ka mundësi të mjaftueshme për rininë që të marrë pjesë në proceset e vendimmarrjes komunitare?

C. Perceptimet për Radikalizimin dhe Mekanizmat e Parandalimit

6. A mendoni se radikalizimi është një çështje në komunitetin tuaj? Pse ose pse jo?
7. Si i adresojnë programet ekzistuese CVE këto shqetësime?
8. Cilat janë disa shenja të hershme të radikalizimit te rinia?

D. Ndërhyrjet e Ardhshme dhe Rekomandimet

9. Cilat lloje programesh ose politikash do të kishin ndikimin më të madh në qëndrueshmërinë rinore?
10. Çfarë mund të bëjnë më mirë qeveritë lokale, institucionet dhe OJQ-të për të mbështetur rininë?
11. Si mund të luajë rinia një rol më aktiv në formësimin e të ardhmes së komunitetit të saj?

Annex 3:**Intervistë me Aktorë Kyç, Politikëbërës,
Ekspertë të Kërkimit, Liderë OJQ, dhe
Pjesëmarrës të P/CVE**

Intervista Semi-strukturuar (30-60 minuta)
Pyetje për Intervistën

A. Informacioni i Përgjithshëm

1. Mund të përshkruani rolin dhe përvojën tuaj lidhur me qëndrueshmërinë rinore ose CVE?

B. Sfidat Rajonale dhe Qëndrueshmëria Rinore

2. Çfarë mendoni se janë kërcënimet më të mëdha për qëndrueshmërinë rinore në Ballkanin Perëndimor?
3. Si e ka trajtuar institucioni/organizata juaj këto çështje?

C. Efektiviteti i Programeve dhe Politikave Ekzistuese

4. Si do ta vlerësonit efektivitetin e programeve ekzistuese për qëndrueshmërinë rinore?
5. A ka boshllëqe në qasjet aktuale që duhet të adresohen?

D. Bashkëpunimi Institucional dhe Kapaciteti

6. Sa mirë bashkëpunojnë institucionet, OJQ-të, dhe grupet komunitare në nismat për qëndrueshmërinë rinore?
7. Cilat janë sfidat kryesore për një bashkëpunim më të mirë rajonal?

E. Ndërhyrjet e Ardhshme dhe Rekomandimet

8. Cilat rekomandime politike do të sugjeronit për forcimin e qëndrueshmërisë rinore?
9. Si mund të shfrytëzohen më mirë rrjetet rajonale si IANS për të arritur ndikim?
10. Cilat janë tri prioritetet kryesore për përmirësimin e qëndrueshmërisë rinore në pesë vitet e ardhshme?

BIBLIOGRAFIA DHE MATERIALET BURIMORE

Raporte dhe Studime

- Komisioni Evropian. (2023). Pako e Zgjerimit të Ballkanit Perëndimor 2023. Bruksel: Komisioni Evropian.
- Komisioni Evropian. (2022). Komunikimi mbi Politikën e Zgjerimit të BE-së. Bruksel: Komisioni Evropian.
- UNDP. (2022). Parandalimi i Ekstremizmit Të Dhunshëm Përmes Pjesëmarrjes Rinore në Ballkanin Perëndimor. Zyra Rajonale e UNDP-së për Evropën dhe CIS.
- UNDP. (2022). Raporti i Zhvillimit të Njeriut: Kohë të Pasigura, Jetë të Pashtruara. New York: UNDP.
- UNDP. (2020). Rinia dhe Ekstremizmi i Dhunshëm në Mediat Sociale – Harta e Kërkimeve. New York: UNDP.
- Banka Botërore. (2022). Raporti Regjional Ekonomik i Ballkanit Perëndimor: Adresimi i Papunësisë Rinore dhe Mospërputhjes së Aftësive. Washington, D.C.: Grupi i Bankës Botërore.
- Banka Botërore. (2023). Diagnostikimi i Puneve në Shqipëri. Washington, D.C.: Grupi i Bankës Botërore.
- OECD. (2022). Forcimi i Pjesëmarrjes Rinore në Ballkanin Perëndimor. Paris: OECD.
- ILO. (2021). Papunësia Rinore dhe Informaliteti në Evropën Juglindore: Sfidat dhe Pëgjigjet Politike. Gjenevë: Organizata Ndërkombëtare e Punës.
- UNODC. (2021). Trendet e Krimit dhe Sfidat në Ballkanin Perëndimor: Një Vlerësim Rajonal. Vjenë: UNODC.
- OSCE. (2021). Rinia dhe Siguria: Kuptimi i Rolit të Rinisë në Parandalimin e Krimit dhe Radikalizimit në Ballkanin Perëndimor. Vjenë: OSCE.
- OSCE. (2023). Statusi i Arsimit dhe Radikalizimit në Bosnjë dhe Hercegovinë. Sarajevë: Misioni i OSCE-së.
- Këshilli i Evropës. (2022). Puna Rinore dhe Parandalimi i Krimit në Evropën Juglindore: Praktikat Më Të Mira dhe Rekomandimet Politike. Strasburg: Këshilli i Evropës.
- Friedrich-Ebert-Stiftung (FES). (2021). Rishikimi i Vlerësimit të Rinisë Juglindore 2021: E Ardhmja në Rrezik. Berlin: FES.
- Forumi Evropian i Rinisë. (2023).

Indeksi i Përparimit të Rinisë 2023. Bruksel: Forumi Evropian i Rinisë.

- Këshilli i Bashkëpunimit Rajonal. (2023). Bariometri i Ballkanit 2023: Anketë mbi Opinione të Publikut dhe Biznesit. Sarajevë: RCC.
- Shërbimi i Kërkimit i Parlamentit Evropian. (2022). Dezinformimi në Ballkanin Perëndimor: Një Kërcënim për Demokracinë. Bruksel: EPRS.
- RAN i BE-së (Rrjeti i Ndërgjegjesimit mbi Radikalizimin). (2023). Arsimimi dhe Parandalimi i Radikalizimit në Ballkanin Perëndimor. Bruksel: Komisioni Evropian.
- Instituti për Demokraci dhe Mediation (IDM). (2022). Rinia dhe Pjesëmarrja Politike në Shqipëri. Tiranë: IDM.
- Qendra për Studime të Sigurisë (CSS). (2023). Kthimi dhe Reintegrimi: Strategjitë e CVE në Ballkanin Perëndimor. Sarajevë: CSS.
- EUROPOL. (2023). Ekstremizmi Online dhe Tendencat e Rekrutimit Rinor në Ballkan. Hage: EUROPOL.
- Iniciativa për Kundër-Terrorizmin të Ballkanit Perëndimor (WBCTI). (2023). Rishikimi Rajonal mbi Masat CVE. Vjenë: WBCTI.

Website dhe Burime Online

- Komisioni Evropian: <https://ec.europa.eu>
- UNDP: <https://www.undp.org>
- Banka Botërore Ballkani Perëndimor: <https://www.worldbank.org/en/region/eca/western-balkans>
- UNODC: <https://www.unodc.org>
- OSCE: <https://www.osce.org>
- Këshilli i Evropës – Sektori Rinor: <https://www.coe.int/en/web/youth>
- Friedrich-Ebert-Stiftung (FES): <https://www.fes.de/en>
- Forumi Evropian i Rinisë: <https://www.youthforum.org>
- Organizata Ndërkombëtare e Punës (ILO): <https://www.ilo.org>
- Këshilli i Bashkëpunimit Rajonal: <https://www.rcc.int>

RRUGËT DREJT QËNDRESËS:

PËRMBLEDHJE E PROJEKTIT

Ky projekt ka forcuar elasticitetin e të rinjve në Ballkanin Perëndimor (Shqipëri, Bosnje dhe Hercegovinë dhe Kosovë) duke adresuar sfidat kryesore socio-ekonomike, duke përfshirë luftën në arsim dhe punësim, presionet e migracionit, krimin dhe ekstremizmin e dhunshëm. E rrënjosur në kuadrin programor “Ballkani i zgjuar” dhe i përafuar me Axhendën 2030 për Zhvillim të Qëndrueshëm, nisma ka punuar në mënyrë aktive për të parandaluar margjinalizimin e të rinjve dhe për të nxitur kohezionin social përmes edukimit, zhvillimit të aftësive dhe angazhimit qytetar.

Nëpërmjet ndërhyrjeve të tij, projekti ka trajtuar sfidat kritike rajonale, si:

- Papunësia e lartë e të rinjve, e cila ka qenë një pengesë e vazhdueshme për përfshirjen ekonomike (Banka Botërore, 2023).
- Tendencat e migracionit që kanë kontribuar në largimin e trurit dhe dobësimin e komuniteteve lokale.
- Pjesëmarrja e kufizuar e të rinjve në vendimmarrje dhe zhvillimin e politikave.
- Dobësitë ndaj krimit dhe radikalizimit, të përkeqësuar nga vështirësitë ekonomike, paqëndrueshmëria politike dhe strukturat e dobëta të qeverisjes (UNDP, 2022; Rrjeti i Ndërgjegjesimit për Radikalizimin e BE-së, 2023).

Për të adresuar këto çështje, projekti ka arritur me sukses:

- Fuqizimi i të rinjve përmes edukimit, trajnimit profesional dhe pjesëmarrjes qytetare.
- Angazhohen institucionet lokale, OSHC-të dhe drejtuesit e komunitetit për të forcuar

qëndrueshmërinë e të rinjve.

- Lehtësimi i bashkëpunimit ndërkufitar, duke mundësuar shkëmbimin e praktikave më të mira në parandalimin e krimit dhe luftimin e ekstremizmit të dhunshëm (CVE).
- Zbatoi strategji të parandalimit të hershëm, duke përfshirë iniciativat e udhëhequra nga të rinjtë, programet sportive dhe fushatat e shkrim-leximit dixhital.

Duke u fokusuar në ndërhyrjet e bazuara në prova dhe vlerësimin e ndikimit rajonal, projekti ka kontribuar në stabilitetin afatgjatë dhe zhvillimin e qëndrueshëm në Ballkanin Perëndimor. Ai ka rritur kohezionin social, ka ofruar mundësi ekonomike për të rinjtë dhe ka forcuar qëndrueshmërinë e komunitetit kundër krimit dhe ekstremizmit.

PUTEVI DO OTPORNOSTI:

REGIONALNI UVIDI SA
ZAPADNOG BALKANA

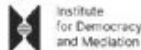
Projekat „Jačanje otpornosti mladih na nasilje i kriminal“ podržan je regionalnim grantom regionalnog projekta „SMART Balkans – Civilno društvo za zajedničko društvo na Zapadnom Balkanu“, koji provode Centar za promociju civilnog društva (CPCD), Centar za istraživanje i kreiranje politika (CRPM) i Institut za demokratiju i medijaciju (IDM), a finansijski ga je podržalo norveško Ministarstvo vanjskih poslova (NMFA).

Putevi do otpornosti:

Regionalni uvidi sa Zapadnog Balkana

© Tirana, 2025

Sadržaj dokumenta je isključiva odgovornost implementatora projekta i ne odražava nužno stavove Ministarstva vanjskih poslova Norveške (NMFA) ili konzorcijuma SMART Balkans.

Lista skraćenica

- CAWI – Web intervju potpomognut kompjuterski
- CVE - Suočavanje sa nasilnim ekstremizmom
- CSO – Organizacija civilnog društva
- EU – Europska unija
- EUROSTAT – Evropski statistički ured
- FES – Friedrich-Ebert-Stiftung
- IDM – Institut za demokratiju i posredovanje
- IANS – Institut za unapređenje nacionalne sigurnosti
- ILO – Međunarodna organizacija rada
- NEET – Nije obrazovan(a), zaposlena(a), niti obučavan(a)
- OSCE – Organizacija za sigurnost i saradnju u Evropi
- P/CVE – Prevencija/Suočavanje sa nasilnim ekstremizmom
- UNDP – Razvojni program Ujedinjenih nacija
- UNODC – Ured Ujedinjenih nacija za droge i kriminal
- WBCTI – Inicijativa Zapadnog Balkana protiv terorizma

SADRŽAJ

1. Sažetak.....	6
2. Uvod.....	10
2. Metodologija.....	14
3. Kontekstualizacija izazova mladih: Trendovi u tri zemlje Zapadnog Balkana.....	21
4. Ključni nalazi: Albanija.....	27
4. Ključni nalazi: Bosna i Hercegovina.....	33
4. Ključni nalazi: Kosovo.....	39
5. Međusektorske regionalne mogućnosti.....	47
6. Dobre prakse i naučene lekcije.....	51
7. Zaključci i refleksije o politici.....	58
Prilozi.....	67
Bibliografija i Resursi	73

SAŽETAK

Sažetak

Ova empirijska procjena istražuje otpornost mladih u Albaniji, Bosni i Hercegovini i na Kosovu*¹ kroz pristup mješovite metode, uključujući i kvantitativne podatke anketa i kvalitativne uvide iz fokus grupa i intervjua s ključnim informatorima. Cilj studije je identificirati obrasce u percepciji, ponašanju i ranjivostima mladih u odnosu na obrazovanje, zapošljavanje, građanski angažman, društvenu koheziju i izloženost kriminalu i nasilnom ekstremizmu.

Strukturirana online anketa provedena je s preko 80 mladih ispitanika u dobi od 14 do 29 godina u sve tri zemlje. Uzorak je osmišljen kako bi se osigurala zastupljenost po spolu, urbano-ruralnom okruženju te obrazovnom i radnom statusu. Prikupljanje podataka provedeno je korištenjem CAWI metode i dopunjeno je diskusijama u fokus grupama i intervjuima s akterima civilnog društva, edukatorima i javnim službenicima uključenim u inicijative za mlade i borbu protiv nasilja.

Ključni kvantitativni nalazi:

- **78%** ispitanika navelo je ekonomsku nesigurnost kao glavnu zabrinutost, a stope nezaposlenosti mladih kretale su se od **27% (Albanija)** do preko **40%** (Kosovo).
- Preko **50%** učesnika izrazilo je želju za migracijom, prvenstveno zbog nedostatka prilika i političkog razočaranja.
- Više od jedne trećine ispitanika prijavilo je izloženost govoru mržnje, posebno među mladima u dobi od 18 do 24 godine i onima

¹ Napomena: Zvezdica ne prejudicira status Kosova i u skladu je s Rezolucijom Vijeća sigurnosti UN-a 1244/1999, kao i mišljenjem Međunarodnog suda pravde o Deklaraciji o nezavisnosti Kosova.

- koji se bave građanskim aktivnostima.
- Povjerenje u institucije je konstantno nisko u sve tri zemlje, posebno među mladima u ruralnim područjima i zajednicama etničkih manjina.

Ključni kvalitativni uvidi:

- Učesnici fokus grupe istakli su neformalno zapošljavanje, socijalnu isključenost i nedostatak odgovora lokalnih vlasti kao ključne faktore stresa.
- Mnogi mladi percipiraju rizike radikalizacije kao više ekonomski i društveno ukorijenjene nego ideološki motivirane.
- Iskustva diskriminacije - zasnovana na spolu, etničkoj pripadnosti ili političkoj pripadnosti - ostaju široko rasprostranjena i nedovoljno prijavljena.

Studija otkriva da otpornost mladih oblikuju isprepleteni socio-ekonomski i faktori povezani s upravljanjem. Iako postoje neke varijacije specifične za zemlju, opći trendovi ukazuju na regionalne izazove povezane sa sistemskom isključenošću, nedovoljnom zaposlenošću i slabom građanskom infrastrukturom.

Nalazi naglašavaju potrebu za intervencijama politika zasnovanim na podacima usmjerenim na povećanje pristupa zapošljavanju, poboljšanje relevantnosti obrazovanja i povećanje učešća mladih u demokratskim procesima. Izvještaj se završava preporukama politika prilagođenim vladama, agencijama za provođenje zakona, lokalnim vlastima i obrazovnim institucijama kako bi se podstakao inkluzivan i održiv razvoj mladih na Zapadnom Balkanu.

Tragičan slučaj 14-godišnjaka koji je smrtno izboden u blizini škole u Tirani naglašava kritičnu potrebu za efikasnim mjerama sigurnosti škola i prevencijom nasilja među mladima.

U **Bosni i Hercegovini, Klub "Budi muško" u Tuzli** ističe se kao pozitivan primjer inicijativa koju vode mladi, a koje se bave nasiljem i promoviraju zdravi maskulinitet.

Na **Kosovu, visoke stope femicida i nasilja zasnovanog na spolu** u zemlji ističu hitnu potrebu za rješavanjem nasilja zasnovanog na spolu kao dijela programa otpornosti mladih.

1. UVOD

Ovaj izvještaj predstavlja nalaze empirijske procjene više zemalja koja ispituje otpornost mladih u Albaniji, Bosni i Hercegovini i na Kosovu. Zasnovan je na regionalnom okviru koji istražuje kako mladi ljudi prevazilaze socio-ekonomske ranjivosti, angažuju se u građanskom životu i reaguju na rizike povezane s kriminalom, nasiljem i ekstremizmom. Izvještaj kombinuje kvantitativne i kvalitativne metode kako bi generirao uvide zasnovane na dokazima koji mogu informisati politike, programe i institucionalne odgovore mladih.

Procjena je motivisana rastućom zabrinutošću u vezi s isključenošću mladih, nedovoljnom zaposlenošću, migracijskim pritiscima i izloženošću nasilju na Zapadnom Balkanu. Iako su se nacionalne vlade obavezale da će poboljšati rezultate mladih – kroz reformu obrazovanja, inicijative za zapošljavanje i strategije građanskog angažmana - značajni nedostaci i dalje postoje u razumijevanju potreba, težnji i životnih iskustava mladih na lokalnom nivou. Kao što je navedeno u Rezoluciji Vijeća sigurnosti Ujedinjenih nacija 2250 o mladima, miru i sigurnosti (2015), mladi mogu igrati odlučujuću ulogu u sprječavanju i rješavanju sukoba i ključni su aspekt održivosti, inkluzivnosti i uspjeha napora za izgradnju mira. Ovaj izvještaj odgovara na tu prazninu prikupljanjem i analizom podataka direktno od mladih ljudi. Time doprinosi rastućem skupu dokaza koji povezuju otpornost ne samo s individualnim mehanizmima suočavanja, već i sa sistemskim faktorima kao što su institucionalno povjerenje, strukture prilika i društvena kohezija.

Studije slučaja, poput tragičnog školskog nasilja u Albaniji, gdje je **14-godišnjak smrtno izboden u blizini škole u Tirani**, theksojně nevojen kritike për

masa efektive sigurie në shkolla dhe parandalimin e dhunës tek të rinjtë. Po ashtu, **“Klubi Bëhu Burrë” në Bosnje dhe Hercegovinë** shërben si një model i iniciativave të drejtuara nga të rinjtë që adresojnë dhunën dhe promovojnë një maskulinitet të shëndetshëm, duke ofruar shembuj konkretë që ilustrojnë prirjet më të gjera të identifikuar në kërkimin. Në **Kosovë, nivelet e larta të femcidit dhe dhunës seksuale me bazë gjinore** pasqyrojnë nevojën urgjente për të adresuar dhunën me bazë gjinore si pjesë e programeve të qëndrueshmërisë së të rinjve, një sfidë që mbetet thelbësore për kohezionin social të rajonit.

Izveštaj nastoji odgovoriti na sljedeća istraživačka pitanja:

- Koji su glavni izazovi i problemi s kojima se suočavaju mladi u Albaniji, Bosni i Hercegovini i na Kosovu?
- Kako mladi percipiraju mogućnosti za sudjelovanje, obrazovanje i zapošljavanje?
- Koji su regionalni trendovi u ranjivosti mladih na kriminal, nasilje i radikalizaciju?
- Kako demografske, geografske i društvene varijable utječu na otpornost mladih?

Kroz ovu empirijsku prizmu, izvještaj ima za cilj da pruži sveobuhvatan i komparativni pregled perspektiva mladih u tri zemlje, ističući i zajedničku regionalnu dinamiku i kontekste specifične za svaku zemlju. Također identificira nedostatke u politikama i programima i predlaže ciljane intervencije za jačanje otpornosti mladih i socijalne uključenosti.

Sam pregled procjene pruža iscrpnu analizu prikupljenih podataka; međutim, ovi podaci se mogu dodatno uporediti kako bi se saznalo više o profilu mladih i njihovom pogledu na stvarnost u zemlji.

Stoga će svaki pažljivi čitalac interpretiranih podataka sigurno otkriti neke druge dimenzije datih odgovora, koje mogu poslužiti kao osnova za dodatne analize i akademska i stručna istraživanja. Cilj i svrha ovog pregleda procjene nije da pruži konačne odgovore u vezi s putevima ka otpornosti, već da pokrene određena pitanja za daljnju naučnu i stručnu diskusiju i debatu, kao i da podstakne preduzimanje određenih konkretnih koraka i rješenja za poboljšanje životnog standarda (ne samo za mlade) u Albaniji, Bosni i Hercegovini i na Kosovu.

2. METODOLOGIJA

Ova studija koristi istraživački dizajn mješovitih metoda za procjenu otpornosti mladih u Albaniji, Bosni i Hercegovini i na Kosovu. Metodologija integrira kvantitativne i kvalitativne tehnike prikupljanja i analize podataka kako bi se osiguralo sveobuhvatno razumijevanje stavova, ponašanja i ranjivosti mladih u različitim lokalnim kontekstima.

2.1 Dizajn istraživanja i prikupljanje podataka

Istraživanje je obuhvatilo tri primarne metode prikupljanja podataka:

1. Kvantitativna anketa:

- **Instrumenti:** Strukturirani, samostalno popunjeni online upitnik.
- **Veličina uzorka:** 80 ispitanika starosti 14–29 godina.
- **Obuhvaćene zemlje:** Albanija, Bosna i Hercegovina i Kosovo.
- **Metoda:** Kompjuterski potpomognuto web intervjuisanje (CAWI).
- **Period:** mart – april 2025.

2. Fokus grupe (FGD): Provedene s mladim učesnicima, liderima zajednice, edukatorima i predstavnicima lokalnih vijeća za sigurnost i suzbijanje nasilnog ekstremizma (CVE).

3. Intervjui s ključnim informatorima (KII): Provedeni s kreatorima politika, liderima organizacija civilnog društva, istraživačkim stručnjacima i institucionalnim zainteresovanim stranama na nacionalnom i lokalnom nivou. lokale.

2.2 Uzorkovanje i profil učesnika

Učesnici su odabrani putem namjernog uzorkovanja kako bi se osigurala zastupljenost u:

- Urbanim i ruralnim zajednicama
- Starosnim grupama (14–18, 19–24, 25–29)
- Spolnoj i socio-ekonomskoj pozadini
- Obrazovnom i radnom statusu

Uzorak je bio uravnotežen kako bi odražavao raznoliku demografsku strukturu mladih unutar svake zemlje. Ispitanici su uključivali i učesnike u programskim aktivnostima i članove šire zajednice.

Tabela: Uzorkovanje i profil učesnika

Karakteristike	Albanija	Bosna i Hercegovina	Kosovo
Spol	50% Muški, 50% Ženski	48% Muški, 52% Ženski	49% Muški, 51% Ženski
Dobne grupe	14-18: 25%, 19-24: 50%, 25-29: 25%	14-18: 30%, 19-24: 40%, 25-29: 30%	14-18: 20%, 19-24: 55%, 25-29: 25%
Urbana i ruralna distribucija	60% Urbana, 40% Ruralna	55% Urbana, 45% Ruralna	65% Urbana, 35% Ruralna
Obrazovni status	60% Srednje obrazovanje, 40% Visoko obrazovanje	65% Srednje obrazovanje, 35% Visoko obrazovanje	58% Srednje obrazovanje, 42% Visoko obrazovanje
Status zaposlenja	30% Zaposleni, 50% Nezaposleni, 20% Student	25% Zaposleni, 45% Nezaposleni, 30% Student	28% Zaposleni, 45% Nezaposleni, 27% Student
Socijalno-ekonomska pozadina	70% Srednji/niši prihod, 30% Viši prihod	65% Srednji/niši prihod, 35% Viši prihod	75% Srednji/niši prihod, 25% Viši prihod

2.3 Instrument i teme ankete

Upitnik je osmišljen za procjenu sljedećih tematskih područja:

- Obrazovanje i kompetencije
- Zapošljavanje, ekonomsko učešće i mobilnost
- Vrijednosti, identitet i društvena kohezija
- Građanski angažman i političko učešće
- Izloženost kriminalu, nasilju i radikalizaciji

Pitanja u anketi su prilagođena lokalnom kontekstu i prevedena na albanski, bosanski i engleski jezik, osiguravajući i jezičku dostupnost i konceptualnu jasnoću.

2.4 Analiza podataka

Kvantitativni podaci su analizirani korištenjem deskriptivne statistike, uključujući mjere centralne tendencije i distribucije učestalosti. Gdje je to bilo primjereno, provedena je analiza razvrstana po spolu, dobnoj skupini i zemlji kako bi se istakli komparativni trendovi. Kvalitativni podaci iz fokus grupa i intervjuva su transkribovani, kodirani i tematski analizirani. Uvidi su triangulirani s podacima ankete kako bi se potvrdili nalazi i poboljšalo kontekstualno razumijevanje.

Osim toga, izvještaj uključuje **studije slučaja specifičnih incidenata i inicijativa u Albaniji, Bosni i Hercegovini i na Kosovu**. Ovi primjeri iz stvarnog svijeta pomažu u kontekstualizaciji nalaza ankete i pružaju dublji uvid u izazove i strategije otpornosti s kojima se suočavaju mladi u ovim zemljama.

2.5 Etička razmatranja

Svi prikupljeni podaci su u skladu s etičkim istraživačkim standardima, uključujući informirani pristanak, anonimnost i dobrovoljno učešće. Istraživački tim je osigurao da se ne prikupljaju niti pohranjuju lični podaci. Osjetljive teme, poput iskustava diskriminacije ili nasilja, obrađene su s pažnjom i po izboru.

**3. KONTEKSTUALIZACIJA
IZAZOVA MLADIH:
TRENDVI U TRI ZEMLJE
ZAPADNOG BALKANA**

Ovaj odjeljak pruža kritički pregled izazova s kojima se suočavaju mladi u Albaniji, Bosni i Hercegovini i na Kosovu, istražujući socio-ekonomske probleme, obrazovne sisteme, probleme zapošljavanja, migracijske pritiske i zabrinutost zbog nasilja i ekstremizma. On stavlja ove izazove u kontekst historijskih, socio-političkih i ekonomskih okvira regije, koji utiču na životnu stvarnost mladih.

Raspodjela mladih i demografski trendovi

Mladi ljudi predstavljaju značajan dio stanovništva na Zapadnom Balkanu, posebno na Kosovu gdje je skoro 50% stanovništva mlađe od 25 godina. Međutim, ograničen pristup ekonomskim prilikama, pogoršan visokom nezaposlenošću mladih i nedostatkom socijalne mobilnosti, čini osnaživanje mladih kritičnim problemom. Na primjer:

- Na Kosovu je nezaposlenost mladih preko 40%, a u Bosni i Hercegovini nezaposlenost mladih iznosi 26,5%.
- Indeks napretka mladih za 2023. godinu otkriva da se mladi u regiji i dalje suočavaju sa stagnacijom u pravama i slobodama, posebno u pogledu pristupa obrazovanju, političkim slobodama i adekvatnom stanovanju.

Problemi s obrazovanjem i zapošljavanjem

Neusklađenost između obrazovnih sistema i zahtjeva tržišta rada rezultira visokim stopama nezaposlenosti u cijeloj regiji, što doprinosi odlivu mozgova:

- **Albanija** ima stopu nezaposlenosti mladih od 27%, dok **Bosna i Hercegovina** bilježi 33% nezaposlenosti mladih. **Kosovo** se suočava sa stopom nezaposlenosti mladih većom od 40%.
- Kvalitet obrazovanja ostaje neadekvatan da zadovolji potrebe modernih tržišta rada, a neusklađenost vještina je ključni pokretač nezadovoljstva mladih. Mnogi mladi ljudi osjećaju se primoranim da odu u inostranstvo u potrazi za boljim prilikama.

Obrazovanje u regiji često nije adekvatno usklađeno s potrebama tržišta rada, što dovodi do visokog nivoa neusklađenosti vještina i nezaposlenosti. Neusklađenost između obrazovnih postignuća i dostupnih poslova značajan je problem, posebno među mladima, što dovodi do odliva mozgova - emigracije obrazovanih mladih pojedinaca u potrazi za boljim mogućnostima zaposlenja u inostranstvu. Izvještaji Evropske komisije (2022. i 2023.) ističu da, uprkos poboljšanjima u pristupu obrazovanju, kvalitet i relevantnost ostaju glavne brige.

Mnogi mladi ljudi ne zadovoljavaju potrebe tržišta rada, što dovodi do visoke stope nezaposlenosti - pri čemu nezaposlenost mladih dostiže 27% u Albaniji, 33% u Bosni i Hercegovini i preko 40% na Kosovu (Svjetska banka, 2023.). Većina mladih ne radi poslove za koje su se školovali. Većina vjeruje da trebaju poznavati nekoga ili se pridružiti političkoj stranci kako bi osigurali zaposlenje, a istovremeno je rad na crno rasprostranjen u našoj zemlji.

Ograničene mogućnosti zaposlenja guraju mnoge mlade ljude u neformalnu ekonomiju ili migracije, što dodatno slabi lokalne ekonomije. Izvještaj UNDP-a o ljudskom razvoju (2022) ukazuje na to da mnogi mladi profesionalci napuštaju svoje domovine u potrazi za boljim prilikama, što doprinosi odlivu mozgova

iz regije. Ovaj trend migracije smanjuje dostupnost kvalificirane radne snage i utiče na dugoročne ekonomske izgledе ovih zemalja.

U fokus grupama, mladi su često isticali da se poslovi dodjeljuju putem veza, a ne na osnovu zasluga. Ovo uvjerenje sugerira da mladi ne percipiraju nužno one na odgovornim pozicijama u društvu kao najkvalifikovanije, već kao one sa ličnim vezama, što može dodatno narušiti povjerenje mladih u institucije i njihove vođe.

Migracijski pritisci i socijalna isključenost

Migracija mladih je značajan izazov vođen ekonomskom nesigurnošću i nedostatkom izgleda za karijeru. Više od 50% mladih u regionu izražava želju za migracijom, posebno u zemlje EU kao što su Njemačka, Italija i Švicarska. Ovaj migracijski trend, iako nudi privremeno olakšanje, dugoročno opterećuje lokalne ekonomije i ometa razvoj kvalifikovane radne snage. Pored migracije, socijalna isključenost, posebno među etničkim manjinama i onima u ruralnim područjima, ostaje goruće pitanje, koje dodatno narušava povjerenje u državne institucije i upravu.

Građanski angažman i političko oduzimanje prava glasa

Građanski angažman i povjerenje u političke institucije su niski u cijeloj regiji, a mnogi mladi osjećaju se isključenima iz procesa donošenja odluka. Ankete su pokazale da 42% ljudi na Zapadnom Balkanu ne učestvuje u političkim diskusijama, a samo 15% aktivno učestvuje u javnim događajima. Jaz u angažmanu je još veći u marginaliziranim

zajednicama, a vijeća mladih često nemaju kapacitet da efikasno uključe mlade u procese upravljanja.

Sigurnosne zabrinutosti

Sigurnosne zabrinutosti, posebno u vezi s kriminalom i radikalizacijom, također su goruća pitanja za mlade. Organizirani kriminal² ostaje glavna briga u **Bosni i Hercegovini**, dok mladi na **Kosovu** i u **Albaniji** često navode sigurnost na Internetu i ilegalnu upotrebu vatrenog oružja kao glavne rizike za svoju dobrobit.

U prosjeku, 26% ispitanika, u urbanim i ruralnim područjima, izrazilo je osjećaj ugroženosti zbog ilegalnog posjedovanja i zloupotrebe oružja u njihovim susjedstvima - na primjer, u slučajevima kriminala, nasilja u porodici i pucnjave na slavljinama. Sigurnost škola pojavila se kao kritična briga u Albaniji, kao i u cijeloj regiji. Incidenti visokog profila koji uključuju nasilje mladih - uključujući ubistva počinjena unutar ili u blizini školskih prostorija - izazvali su javno negodovanje i otkrili ozbiljne slabosti u primjeni postojećih sigurnosnih mjera. Uprkos uvođenju Paketa školske sigurnosti od strane vlade, i dalje postoji zabrinutost oko njene učinkovitosti u sprječavanju nasilja, zlostavljanja i najgorih mogućih ishoda, poput ubistva.

Nasilje u školama postalo je sve veći problem, što je istaknuto **incidentom uboda nožem u Tirani 2023. godine**, gdje je 14-godišnjak smrtno napadnut u blizini škole, što naglašava potrebu za jačom sigurnosnom infrastrukturom i sveobuhvatnim

² Definisano kao transnacionalne, nacionalne ili lokalne grupacije preduzeća kojima upravljaju kriminalci koji se bave nezakonitim aktivnostima kao što su finansijski kriminal, nasilje, droga, oružje i trgovina ljudima

sigurnosnim programima u školama. Izvještaji o govoru mržnje i diskriminaciji ostaju česti, posebno među marginaliziranim grupama, i doprinose okruženju u kojem radikalizacija i ekstremizam mogu napredovati.

Diskriminacija na osnovu dobi, političke pripadnosti ili etničke pripadnosti također je često prijavljivana, iako u nekim društvima mnogo više nego u drugima. Kada je u pitanju diskriminacija na osnovu spola, na svim lokacijama mlade žene su mnogo češće prijavljivale diskriminaciju na osnovu spola nego muškarci, i to do deset puta više. U većini lokacija žene su doživjele znatno više seksualnog uznemiravanja nego muškarci, dok su u Albaniji i na Kosovu mlade žene rekle da su doživjele više maltretiranja i zastrašivanja i na poslu i online. Nasuprot tome, u Bosni i Hercegovini, značajan postotak muškaraca prijavio je da su žrtve nasilja ili prijetnje nasiljem izvan kuće. Nije pronađena značajna razlika u iskustvima mladih žena i mladih muškaraca. Od onih koji su doživjeli nasilje ili diskriminaciju, samo 17% je to prijavilo nekome. Važno je napomenuti da, iako je ispitanicima data privatnost da odgovore na pitanja o iskustvima diskriminacije i nasilja, možda su oklijevali da otkriju takva osjetljiva iskustva, čak i anonimno.

Radikalizacija i nasilni ekstremizam

Radikalizacija i nasilni ekstremizam i dalje su kritični problemi u regiji, posebno među marginaliziranom omladinom. Socio-ekonomski faktori poput nezaposlenosti, političke nestabilnosti i socijalne isključenosti služe kao značajni pokretači ekstremizma, gurajući neke mlade prema ilegalnim ili nasilnim aktivnostima. Napori za suzbijanje ovih prijetnji uključuju obrazovne programe usmjerene na kritičko razmišljanje i medijsku pismenost, uz

napore za pružanje stručne obuke i mogućnosti za zapošljavanje. Osim obrazovanja i zapošljavanja, angažman zajednice i izgradnja povjerenja ključni su u sprječavanju radikalizacije. Kada se mladi osjećaju isključeno iz procesa donošenja odluka i ne vjeruju državnim institucijama, mogu se okrenuti alternativnim mrežama, uključujući ekstremističke grupe (OSCE, 2023). U Bosni i Hercegovini, povratnici sa stranih ratišta i njihove porodice se suočavaju sa stigmom i marginalizacijom, što ih može dodatno otuđiti od društva (Izveštaj UNDP-a o prevenciji nasilnog ekstremizma, 2022.). Na Kosovu su radikalni vjerski narativi dobili na značaju u izoliranim zajednicama gdje državne institucije imaju ograničeno prisustvo. U međuvremenu, u Albaniji je nedostatak učešća mladih u upravljanju doprinio njihovoj političkoj obespravljenosti (Izveštaj o proširenju EU, 2023.).

Mladi su heterogena grupa, što znači da se čak i među mladima potrebe i način života razlikuju. Posebno mislimo na mlade koji žive u urbanim područjima i njihove vršnjake koji žive u manjim zajednicama u bilo kojoj od tri zemlje. Zato su mehanizmi koji će omogućiti učešće mladih na lokalnom nivou ključni. Gotovo 50% jedinica lokalne samouprave nema lokalna vijeća mladih, a one koje ih imaju imaju vijeća koja su često disfunkcionalna i neinkluzivna tijela. Ukratko, baš kao što postoji nacionalno vijeće za mlade, potrebni su nam i funkcionalni mehanizmi učešća na lokalnom nivou, kao što su vijeća za mlade, kancelarije za mlade, lokalni akcioni planovi, finansiranje lokalnih politika za mlade i prostori za mlade. Porodice se suočavaju sa stigmom i marginalizacijom, što ih može dodatno otuđiti od društva (Izveštaj UNDP-a o prevenciji nasilnog ekstremizma, 2022.). Na Kosovu su radikalni vjerski narativi dobili na značaju u izoliranim zajednicama gdje državne institucije imaju ograničeno prisustvo. U međuvremenu, u Albaniji je nedostatak učešća

mladih u upravljanju doprinio njihovoj političkoj obespravljenosti (Izveštaj o proširenju EU, 2023.).

Mladi su heterogena grupa, što znači da se čak i među mladima potrebe i način života razlikuju. Posebno mislimo na mlade koji žive u urbanim područjima i njihove vršnjake koji žive u manjim zajednicama u bilo kojoj od tri zemlje. Zato su mehanizmi koji će omogućiti učešće mladih na lokalnom nivou ključni. Gotovo 50% jedinica lokalne samouprave nema lokalna vijeća mladih, a one koje ih imaju imaju vijeća koja su često disfunkcionalna i neinkluzivna tijela. Ukratko, baš kao što postoji nacionalno vijeće za mlade, potrebni su nam i funkcionalni mehanizmi učešća na lokalnom nivou, kao što su vijeća za mlade, kancelarije za mlade, lokalni akcioni planovi, finansiranje lokalnih politika za mlade i prostori za mlade.

4. KLJUČNI NALAZI: ALBANIJA

Ovaj odjeljak predstavlja glavne nalaze iz Albanije, zasnovane na odgovorima iz kvantitativne ankete, fokus grupama i intervjuima s ključnim informatorima. Analiza ističe izazove vezane za nezaposlenost mladih, migracije, obrazovanje, ranjivost na kriminal i izloženost radikalizaciji, s fokusom na socio-ekonomske i institucionalne pokretače nezadovoljstva mladih. Pružanje društveno i emocionalno sigurnog i podržavajućeg okruženja za mlade ljude kako bi se spriječilo njihovo učešće u bilo kojoj vrsti kriminala od najveće je važnosti.

4.1 Zapošljavanje i ekonomska nesigurnost

Nezaposlenost mladih i dalje je kritična briga u Albaniji, gdje 27% mladih ispitanika izvještava da su nezaposleni. Neusklađenost između obrazovanja i potreba tržišta rada i dalje je glavni faktor, a odgovori iz ankete pokazuju da:

- 68% ispitanika vjeruje da njihovo obrazovanje nije usklađeno s mogućnostima zapošljavanja dostupnim na tržištu.
- 61% je izjavilo da zapošljavanje više ovisi o ličnim vezama ili političkoj pripadnosti nego o zaslugama.

Osim toga, interne migracije su novi trend, posebno među mladima iz manjih općina. Ispitanici su naveli troškove života i nedostatak pristupačnog stanovanja kao glavne prepreke uspješnom prelasku na urbana tržišta rada.

4.2 Namjere migracije

Istraživanje otkriva snažnu želju za emigracijom:

- 52% mladih ispitanika izrazilo je jasnu namjeru da migrira u inostranstvo iz ekonomskih razloga.
- Preferirane destinacije uključuju Njemačku, Italiju i Švicarsku, što je u skladu s obrascima migracije u EU koje je izvijestio EUROSTAT.

Učesnici fokus grupe opisali su migraciju kao „standardno rješenje“ zbog nedostatka institucionalne podrške i odsustva dugoročnih karijernih izgleda. To doprinosi stalnom odlivu mladih mozgova iz Albanije. Unutrašnje migracije su ključna karakteristika za Albaniju. Unutrašnji migranti u Albaniji često se bore s ograničenim mogućnostima zaposlenja u svojim rodnim gradovima, što ih potiče da traže posao u urbanim područjima. Mnogi mladi ljudi iz manjih općina često rade kao sezonski radnici tokom ljetnih mjeseci zbog ograničenih mogućnosti zaposlenja dostupnih u njihovim rodnim gradovima.

4.3 Obrazovanje i jazovi u obrazovanju

Podaci iz anketa i intervjua naglašavaju nedostatak praktičnog obrazovanja usmjerenog na posao:

- 58% mladih izrazilo je nezadovoljstvo kvalitetom javnog obrazovanja.
- 72% ispitanika navelo je da nikada nisu učestvovali u bilo kakvoj stručnoj obuci.

Ključni informator sa Fakulteta društvenih nauka izjavio je: „Uprkos rastućem broju upisanih, naš sistem ne oprema studente tržišno traženim vještinama. Nepovezanost je sistemska.“

4.4 Ranjivost na kriminal i delinkvenciju

Albanska omladina je podložna učešću u neformalnoj ekonomiji, sitnom kriminalu i, u nekim slučajevima, organizovanom kriminalu. Prema nacionalnim podacima o kriminalu:

- Maloljetnici čine 5% svih prijavljenih krivičnih djela.
- Mladi ljudi u ekonomski marginaliziranim zajednicama imaju veću vjerovatnoću da se uključe u kriminalne mreže ili da budu meta njih, posebno onih koje se odnose na trgovinu drogom i krijumčarenje.

Odgovori iz ankete pokazuju:

- 24% ispitanika lično poznaje vršnjake uključene u neformalne ili ilegalne aktivnosti zbog finansijskih pritisaka.

Albanija: Ubistvo 14-godišnjaka u Tirani

U Albaniji, tragično ubistvo 14-godišnjaka u novembru 2023. godine u blizini škole "Fan Noli" u Tirani, gdje je maloljetni napadač smrtno izbo žrtvu nakon sukoba, jasno je istaklo rastuću zabrinutost zbog nasilja među mladima. Ovaj incident je potresao društvo, podstičući pojačane diskusije o sigurnosti djece i ulozi institucija u osiguravanju sigurnog obrazovnog okruženja. U prvi plan su stavljena pitanja nasilja u školama, društvenih i ekonomskih pritisaka i potreba za snažnim preventivnim mjerama za rješavanje temeljnih uzroka agresije mladih.

4.5 Izloženost radikalizaciji

Radikalizacija i ekstremizam, koji mogu dovesti do nasilnog ekstremizma, predstavljaju stalnu sigurnosnu prijetnju Zapadnom Balkanu. U posljednjih nekoliko decenija, zemlje Zapadnog Balkana su se uglavnom smatrale leglom vjerskih radikala i nasilnog ekstremizma. Borba protiv nasilnog ekstremizma tradicionalno je bila isključivo zadatak agencija sigurnosnog sektora.

Iako je Albanija zabilježila pad incidenata povezanih s radikalizacijom, i dalje postoji zabrinutost u vezi s online ekstremističkim sadržajem usmjerenim na obespravljenu omladinu. Zainteresovane strane su istakle da:

- Digitalne platforme ostaju aktivni vektor za radikalne narative.
- Ruralne i zajednice s niskim prihodima su najranjivije zbog slabog institucionalnog prisustva i nedostatka programa protiv narativa.

Uvidi ankete otkrivaju:

- 43% ispitanika vjeruje da je ekonomska isključenost jači pokretač radikalizacije nego ideološka uvjerenja.

4.6 Institucionalni nedostaci i lokalna uprava

Lokalne vlasti suočavaju se sa značajnim izazovima u rješavanju potreba mladih:

- Nepotpuna decentralizacija usluga vezanih za mlade ograničava odgovornost općina.
- Nedostatak sistematskih podataka o mladima otežava planiranje i provedbu politika.

Učesnici su istakli da strategije za mlade često ostaju „politike na papiru“ s ograničenom provedbom. Lokalna vijeća mladih, tamo gdje postoje, nedovoljno su finansirana i često neaktivna.

4. KLJUČNI NALAZI: BOSNA I HERCEGOVINA

Ovaj odjeljak predstavlja nalaze iz Bosne i Hercegovine, izvedene iz podataka ankete mladih, fokus grupa i intervjuja sa stručnjacima. Podaci ističu glavne trendove u nezaposlenosti, obrazovnim neusklađenostima, građanskoj neangažiranosti, migracijama i socio-ekonomskim pokretačima ranjivosti.

4.1 Nezaposlenost mladih i nepovezanost s tržištem rada

Bosna i Hercegovina se i dalje suočava s nekim od najviših stopa nezaposlenosti mladih u Evropi:

- **26.5%** mladih je bilo nezaposleno zaključno s 2023. godinom, uz ograničeno poboljšanje u odnosu na prethodne godine.
- **15.98%** mladih u dobi od 15 do 24 godine klasificirano je kao NEET (oni koji nisu u obrazovanju, zaposlenju ili obuci).

Rezultati ankete dodatno otkrivaju:

- Samo **15.2%** zaposlenih mladih ima stalne poslove s punim radnim vremenom.
- **63%** ispitanika vjeruje da je privremeni, nesiguran posao njihova jedina kratkoročna opcija.

Osim toga, ključni informatori i učesnici fokus grupe naglasili su fragmentiranu prirodu obrazovnog sistema - posebno njegovu etničku segregaciju i zastarjele nastavne planove i programe - kao ključnu prepreku integraciji i mogućnostima.

4.2 Neusklađenost obrazovanja i vještina

Postoji jasna nepovezanost između obrazovnih ishoda i zahtjeva tržišta rada:

- **65%** ispitanika izjavilo je da nisu učestvovali u obuci ili neformalnom obrazovanju.
- **62%** anketiranih mladih smatra da ih njihovo formalno obrazovanje ne priprema adekvatno za zapošljavanje.

Osim toga, ključni informatori i učesnici fokus grupa naglasili su fragmentiranu prirodu obrazovnog sistema - posebno njegovu etničku segregaciju i zastarjele nastavne planove i programe - kao ključnu prepreku integraciji i mogućnostima.

4.3 Migracijski pritisci i odliv mozgova

Podaci ankete i kvalitativni nalazi potvrđuju da se **migracija smatra najodrživijim putem** do uspjeha:

- Preko **70%** mladih ispitanika izrazilo je želju za migracijom radi posla ili studija.
- Uobičajene destinacije uključuju **Njemačku, Austriju i Hrvatsku**, slijedeći uspostavljene mreže dijaspore.

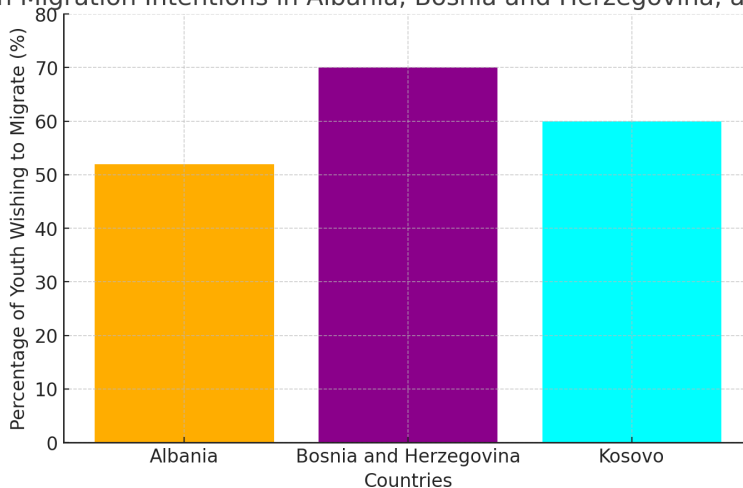
Učesnici su često navodili frustraciju političkom nestabilnošću i nedostatkom institucionalnog povjerenja kao faktore koji potiču. Jedan ispitanik je primijetio: „Čak i sa diplomom, radije bih radio osnovni posao u inostranstvu nego ostao ovdje i čekao promjene koje nikada ne dolaze.“

4.4 Građansko povjerenje i političko neangažovanje

Odgovori iz ankete pokazuju **nizak nivo političkog povjerenja i građanskog učešća**:

- **58%** ispitanika izvještava da nemaju povjerenja u političke stranke ili nacionalne institucije.
- Samo **12%** je učestvovalo u javnim konsultacijama ili procesima lokalne uprave. Fokus grupe su ponovile ove nalaze, a učesnici su izrazili skepticizam prema donosiocima odluka. Omladinski savjeti postoje u nekim opštinama, ali njihov uticaj je često ograničen nedostatkom finansiranja, obuke ili uključivanja u kreiranje politika.

Youth Migration Intentions in Albania, Bosnia and Herzegovina, and Kosovo

Podaci pokazuju da su planirane migracije najveće u Bosni i Hercegovini (70%), zatim na Kosovu (60%) i u Albaniji (52%).

4.5 Izloženost radikalizaciji i kriminalnim mrežama

Mladi ljudi u BiH izloženi su **povećanom riziku od radikalizacije i kriminala**, posebno u nedovoljno opsluženim i marginaliziranim područjima. Rezultati ankete pokazuju:

- **29%** ispitanika identificiralo je organizirani kriminal kao značajnu prijetnju u svojim zajednicama.
- **41%** povezuje ekstremističke simpatije s **ekonomskim teškoćama, isključenošću i institucionalnim nepovjerenjem**, a ne s vjerskom ideologijom.

Ispitanici su naglasili da su povratnici stranih boraca i stigmatizirana omladina posebno ranjivi zbog ograničene podrške reintegraciji.

4.6 Identitet i religija mladih

Podaci iz ankete pokazuju raznoliku pripadnost i trend ka sekularizaciji:

- **49%** se identificira kao muslimani, **30%** kao pravoslavci, **8%** kao katolici, a **7%** nije prijavilo nikakvu vjersku pripadnost.
- **13,5%** je izjavilo da uopće ne prisustvuje vjerskim službama, dok **24,3%** redovno prisustvuje (sedmično ili češće).

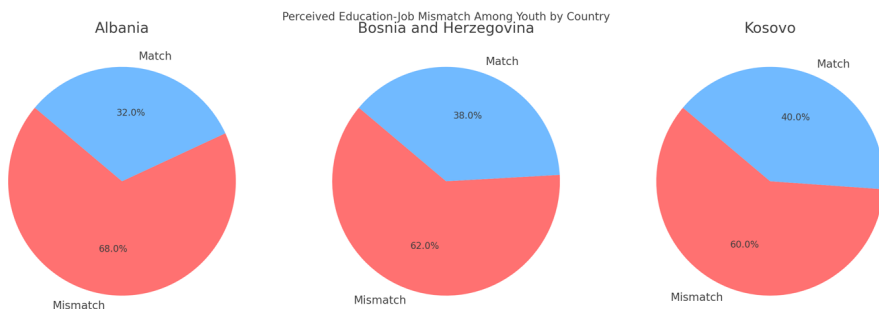
Ove brojke odražavaju i važnost vjerskog identiteta za mnoge i rastući segment mladih koji se udaljavaju od tradicionalnih praksi.

4.7 Profil i raspoloženje mladih

Kompozitna analiza podataka ankete otkriva tipičnog ispitanika kao:

- 22 godine starosti
- Živi u urbanom području
- Nezaposlen ili student
- Živi s roditeljima ili širom porodicom

Iako mnogi mladi izražavaju **lični optimizam**, oni ostaju **duboko pesimistični u pogledu smjera kretanja svoje zemlje** – što ističe ključni paradoks: ličnu nadu usred sistemske frustracije.

Podaci pokazuju postotak mladih u svakoj zemlji koji smatraju da njihovo obrazovanje nije u skladu s potrebama tržišta rada: Albanija: 68% neusklađenosti; **Bosna i Hercegovina**: 62% neusklađenosti; **Kosovo**: 60% neusklađenosti.

Budi muško klub U Bosni, Budi muško klub Tuzla služi kao pozitivan primjer intervencije mladih. Ova lokalna inicijativa, usmjerena na promociju rodne ravnopravnosti, zdrave muževnosti i nenasilnog ponašanja, ističe se kao model za sprječavanje nasilja i ekstremizma među mladima. Pruža siguran prostor za srednjoškolce i studente da učestvuju u radionicama usmjerenim na emocionalnu pismenost, mentalno zdravlje i razbijanje štetnih rodničkih normi. Kroz svoje aktivnosti, mladići se podstiču da prihvate alternativne uloge, promovišu poštovanje u vezama i pozitivno doprinose svojim zajednicama.

4. KLJUČNI NALAZI: KOSOVO

Ovaj odjeljak sažima nalaze s Kosova na osnovu odgovora iz ankete, fokus grupa i intervjuja s ključnim informatorima. Mladi na Kosovu suočavaju se sa sistemskim izazovima povezanim s visokom nezaposlenošću, neusklađenošću između obrazovanja i zaposlenja, rodnim razlikama i rizicima povezanim s marginalizacijom i radikalizacijom.

4.1 Nezaposlenost mladih i ekonomska isključenost

Kosovo ima jednu od najviših stopa nezaposlenosti mladih u regiji:

- **Nezaposlenost mladih prelazi 40%**, s još većim brojkama među ženama i etničkim manjinama.
- **33,7%** mladih u dobi od 15 do 24 godine klasificirano je kao NEET (Oni koji nisu u obrazovanju, zaposlenju ili obuci).

Rezultati ankete pokazuju:

- **74%** ispitanika navodi ekonomsku nestabilnost kao svoju primarnu zabrinutost.
- **59%** ne vjeruje da mogu pronaći adekvatno zaposlenje na trenutnom tržištu rada na Kosovu.

4.2 Nedostaci u obrazovanju i neusklađenost vještina

Iako su reforme obrazovanja u toku, mnogi mladi i dalje nisu dovoljno pripremljeni za tržište rada:

- **66%** ispitanika izvještava o nedostatku pristupa stručnom osposobljavanju relevantnom za posao.
- **60%** navodi da njihovo obrazovanje ne odgovara trenutnim potrebama tržišta rada.

Prepreke uključuju zastarjele nastavne planove i programe, ograničeno učešće privatnog sektora i nedostatak programa za karijerno usmjeravanje. Diskusije u fokus grupama su potvrdili da je praktična obuka ograničena ili nedostupna u mnogim školama, posebno u ruralnim područjima.

4.3 Rodne nejednakosti i društvene norme

Podaci iz anketa i fokus grupa pokazuju da nejednakost spolova ostaje kritičan problem:

- Nezaposlenost mladih žena iznosi 28,7%, u poređenju sa 25,9% za muškarce.
- Mlade žene prijavljuju veće stope maltretiranja, uznemiravanja i diskriminacije na radnom mjestu.

Kulturne norme također utječu na stavove prema rodnom ulogama. Učesnici fokus grupe primijetili su da mnogi mladići i dalje vjeruju da je primarna uloga žena domaćinstvo. Ovo gledište ograničava pristup žena javnom i ekonomskom životu i doprinosi njihovoj nedovoljnoj zastupljenosti u procesima donošenja odluka.

Visoke stope femicida

Kosovo se suočava s visokom stopom femicida i nasilja zasnovanog na spolu, problemom koji direktno utiče na otpornost mladih. Ovi incidenti ističu šire socio-ekonomske ranjivosti i duboko ukorijenjene rodne norme. Rješavanje problema nasilja zasnovanog na spolu ključno je za poboljšanje otpornosti mladih, jer mladi ljudi izloženi takvom nasilju češće doživljavaju psihološke tegobe i socijalnu izolaciju, što su značajni faktori rizika za radikalizaciju.

4.4 Političko neangažovanje i institucionalno nepovjerenje

Mladi s Kosova izvještavaju o ograničenom učešću u upravljanju:

- **55%** se osjeća odvojeno od političkih institucija.
- Samo **14%** je bilo uključeno u građanske ili vladine procese donošenja odluka.

Iako su neki mladi aktivni u nevladinim organizacijama ili inicijativama u zajednici, ovi prostori su često **urbano-centrični** i manje dostupni mladima iz ruralnih ili etničkih manjinskih zajednica.

4.5 Rizici radikalizacije i neaktivnost

Historija regrutacije stranih boraca na Kosovu i dalje baca sjenu, iako su trenutni rizici nijansirani. Podaci iz ankete i intervjui otkrivaju:

- 46% mladih vjeruje da je radikalizacija više uzrokovana ekonomskom isključenošću i frustracijom nego ideologijom.
- 29% je identificiralo neaktivnost, socijalnu izolaciju ili nedostatak svrhe kao faktore koji doprinose radikalizaciji među njihovim vršnjacima.

Učesnici fokus grupa opisali su ovo kao "vakuum identiteta", posebno među obrazovanom omladinom bez izgleda za zaposlenje.

Radikalizacija na Kosovu je fenomen mladih. Zanemaren faktor objašnjenja bila je široko rasprostranjena neaktivnost među omladinom na Kosovu. Iako je međusobno povezan sa socio-ekonomskom dimenzijom, ovaj faktor je istovremeno

analitički drugačiji jer ističe i prepoznaje ulogu onih koji biraju put radikalizacije. Ovo je također povezano sa široko rasprostranjenim nedostatkom perspektiva u vezi sa onima koji su studirali i koji se ne smatraju ekonomski siromašnima. U ovom okviru, u pitanju je dinamika frustracije očekivanja i obećanja reda i smisla u kontekstu kojem nedostaje oboje. Neaktivnost i odsustvo perspektiva među mladima na Kosovu povezano je s drugom eksplanatornom dimenzijom, a to je dimenzija identiteta. Dimenzija identiteta treba se posmatrati kao centralni faktor u razumijevanju i objašnjavanju radikalizacije mladih i na Kosovu i u drugim zemljama Zapadnog Balkana.

4.6 Migracijski pritisci

Migracija je glavna strategija za suočavanje sa strukturnim ograničenjima:

- Preko 60% ispitanika izrazilo je želju za migracijom u zemlje EU.
- Primarni motivi uključuju bolje mogućnosti zapošljavanja, pristup kvalitetnom obrazovanju i sigurnije životno okruženje.

Ovaj odliv doprinosi kontinuiranom odlivu mozgova, sa dugoročnim posljedicama po ekonomsku i demografsku stabilnost Kosova.

4.7 Pozitivni pokazatelji: Građanski angažman i omladinska agencija

Uprkos značajnim izazovima, podaci ankete pokazuju ohrabrujući nivo angažmana vođenog od strane vršnjaka:

- **100%** ispitanika prijavilo je učešće u barem jednoj strukturiranoj omladinskoj inicijativi (npr. mentorstvo, obrazovanje ili programi

zagovaranja).

- Ispitanici su naglasili vrijednost projekata u zajednici koje vode mladi u izgradnji otpornosti i smanjenju izolacije.

Jedan omladinski lider je izjavio:

„Ono što nas tjera da ostanemo je prilika da napravimo promjenu - čak i ako je to u našem susjedstvu ili školi. Potrebno nam je više prostora gdje nas se ozbiljno shvata.“

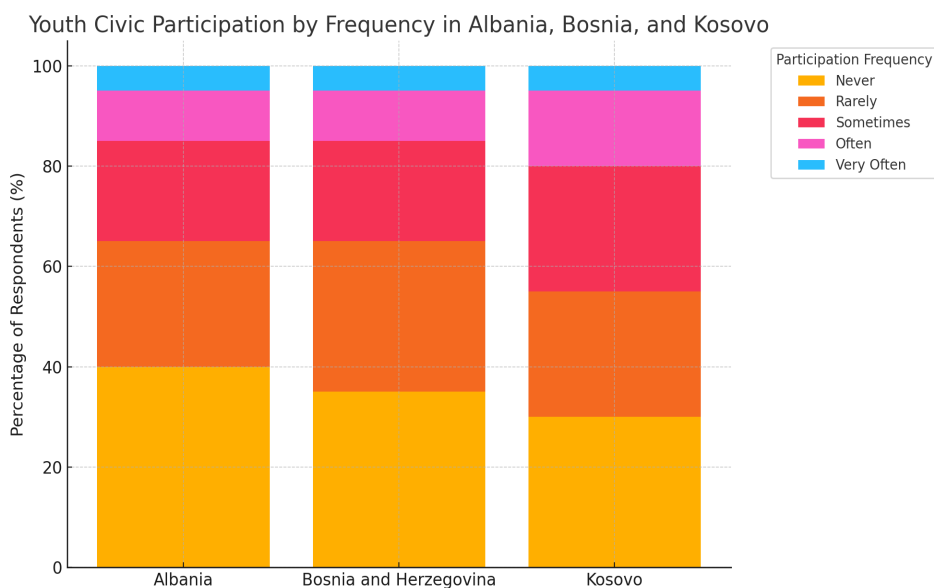
Indikatori	Albanija	Bosna i Hercegovina	Kosovo
Stopa nezaposlenosti mladih	27%	26.5%	40%+
Želja za migracijom	52%	70%+	60%+
Percipirana neusklađenost poslova	68%	62%	60%
Građanski angažman (učešće)	Niska	12%	14%
Izloženost govoru mržnje	12%	N/A	N/A

Rješavanje femicida i nasilja zasnovanog na spolu

Na Kosovu, femicid i nasilje zasnovano na spolu su goruća pitanja, koja odražavaju sistemske rodne nejednakosti koje i dalje pogađaju mlade, posebno mlade žene. Značajan procenat mladih na Kosovu priznaje rasprostranjenost nasilja zasnovanog na spolu i postoji značajna razlika u načinu na koji mladi muškarci i žene doživljavaju odgovornost u slučajevima seksualnog nasilja. Zemlja se suočava s izazovima u prevazilaženju duboko ukorijenjenih tradicionalnih rodničkih normi, ali inicijative usmjerene na rješavanje ovih problema, kroz programe obrazovanja i osnaživanja, počinju dobijati na značaju. Međutim, potrebni su kontinuirani naponi kako bi se osporile štetne kulturne percepcije i kako

bi se i žrtvama i počiniteljima pružili alati za prekid ciklusa nasilja.

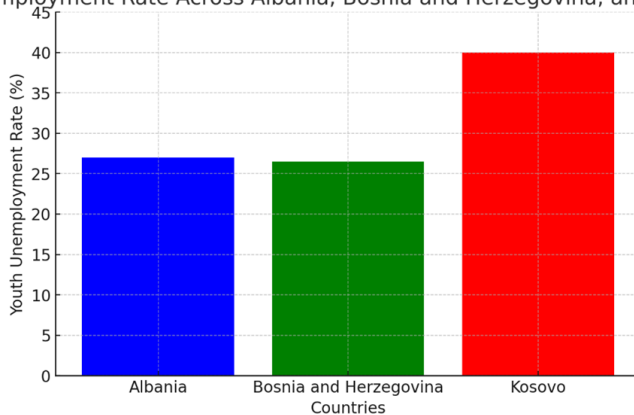
Ove studije slučaja naglašavaju hitnost rješavanja sistemskih problema putem reaktivnih mjera (poput pravnih reformi) i proaktivnih intervencija u zajednici, fokusirajući se na obrazovanje, rodnu ravnopravnost i osnaživanje mladih kao ključne elemente u izgradnji otpornosti protiv ekstremizma i nasilja.

Grafikon ilustruje građansko učešće mladih u Albaniji, Bosni i Hercegovini i na Kosovu.

Pokazuje da značajan dio mladih u sve tri zemlje rijetko ili nikada ne učestvuje u građanskim aktivnostima, dok samo mali procenat učestvuje često ili vrlo često.

Youth Unemployment Rate Across Albania, Bosnia and Herzegovina, and Kosovo (2023)

Kao što je prikazano, Kosovo ima najveću stopu nezaposlenosti, preko 40%, zatim slijede Albanija sa 27% i Bosna i Hercegovina sa 26,5%.

5. MEĐUSEKTORSKE REGIONALNE MOGUĆNOSTI

Ovaj odjeljak identificira regionalne mogućnosti za jačanje otpornosti mladih u Albaniji, Bosni i Hercegovini i na Kosovu, na osnovu zajedničkih obrazaca otkrivenih kroz empirijske podatke. Uprkos nacionalnim razlikama, nekoliko preklapajućih izazova i početnih tačaka pruža osnovu za koordinirane intervencije širom Zapadnog Balkana.

5.1 Usklađivanje obrazovnih i sistema zapošljavanja

Rezultati ankete u sve tri zemlje otkrivaju široko rasprostranjenu neusklađenost vještina između formalnog obrazovanja i potreba tržišta rada:

- Preko 60% mladih u svakoj zemlji izjavilo je da ih njihovo obrazovanje nije adekvatno pripremio za zapošljavanje.
- Učešće u stručnom osposobljavanju i neformalnom obrazovanju ostaje ograničeno, posebno u ruralnim područjima.

Prilika: Vlade i obrazovne institucije trebale bi dati prioritet modelima dualnog obrazovanja, proširiti usluge karijernog usmjeravanja i povećati saradnju privatnog sektora u razvoju stručnih kurikuluma.

5.2 Proširenje okvira Garancije za mlade

Sve tri zemlje su izrazile interes za ili su započele pilot projekte programa Garancije za mlade, ali implementacija je i dalje nedosljedna:

- Albanija je usvojila akcioni plan, ali mu nedostaje široka primjena.

- BiH ima djelimičnu usklađenost na entitetskom nivou, ali nema nacionalni plan implementacije.
- Kosovo je pokrenulo pilot projekte u odabranim opštinama.

Prilika: Regionalno usklađivanje oko modela Garancije za mlade EU moglo bi osigurati da svi mladi dobiju kvalitetnu ponudu zaposlenja, obrazovanja ili obuke u roku od četiri mjeseca od nezaposlenosti ili napuštanja škole.

5.3 Borba protiv odliva mozgova mladih

Više od polovine mladih ispitanika u sve tri zemlje izrazilo je želju za migracijom, navodeći ekonomsku nesigurnost, nedostatak institucionalnog povjerenja i političku isključenost.

Prilika: Ulaganja u omladinsko poduzetništvo, inovacijske centre i inkluzivna lokalna tržišta rada – posebno u manjim općinama – mogu ponuditi održive alternative migraciji. Regionalna saradnja bi također mogla promovirati strategije kružnih migracija koje održavaju veze s mladima iz dijaspore.

5.4 Sprečavanje radikalizacije kroz izgradnju otpornosti

Empirijski nalazi pokazuju da radikalizaciju često ne pokreće ideologija, već:

- Ekonomska marginalizacija
- Socijalna isključenost
- Politička otuđenost
- Online izloženost ekstremističkim narativima

Prilika: Koordinirani regionalni pristup sprječavanju nasilnog ekstremizma (PVE) trebao bi se fokusirati na:

- Građansko obrazovanje
- Digitalnu pismenost
- Mentorstvo i intervencije vođene od strane vršnjaka
- Lokalne programe reintegracije za povratnike

5.5 Unapređenje lokalne omladinske infrastrukture

Sve tri zemlje pokazuju slabe strukture angažmana na lokalnom nivou:

- Manje od polovine opština ima funkcionalna omladinska vijeća ili kancelarije za mlade.
- Tamo gdje postoje, često im nedostaje finansiranje, legitimnost ili inkluzivnost.

Prilika: Regionalni donatori i nacionalne vlade trebaju ulagati u održive mehanizme učesća mladih - posebno na opštinskom nivou. To uključuje finansiranje omladinskih centara, participativno budžetiranje i strukturirane uloge mladih u lokalnim savjetima za sigurnost.

5.6 Promocija inkluzivnih politika za mlade

Nalazi pokazuju da su **marginalizirane omladinske grupe** - uključujući Rome, LGBTQI+ i mlade u ruralnim područjima - nesrazmjerno pogođene isključenošću i nedovoljnom zastupljenošću.

Prilika: Politike prema mladima trebale bi biti razvrstane po spolu, etničkoj pripadnosti i geografiji, sa ciljanim finansiranjem za podršku inkluziji, sigurnosti i razvoju liderstva. Regionalne mreže i platforme civilnog društva mogu dijeliti dobre prakse i alate za poboljšanje rada sa nedovoljno zastupljenom omladinom.

6. DOBRE PRAKSE I NAUČENE LEKCIJE

Šta je efikasno djelovalo u jačanju otpornosti mladih

Širom Albanije, Bosne i Hercegovine i Kosova, nekoliko ciljanih intervencija je efikasno ojačalo otpornost mladih, posebno u marginalizovanim zajednicama. Integracija sportskih programa, inicijativa za izgradnju kapaciteta i napora za mobilizaciju zajednice pružila je mladim ljudima prilike za lični razvoj, građanski angažman i prevenciju kriminala. Uvidi iz intervjua i fokus grupa pojačavaju uticaj ovih pristupa i ilustruju kako različite zainteresovane strane saraduju kako bi stvorile sigurnije okruženje za mlade.

Albanija: Sport kao alat za uključivanje mladih i prevenciju nasilja

Intervencija zasnovana na sportu, osmišljena za marginalizovane zajednice u Albaniji, pokazala se veoma efikasnom u podsticanju društvene kohezije i smanjenju uključenosti mladih u kriminal i nasilje. Intervjui sa učesnicima programa otkrivaju da je bavljenje strukturiranim timskim sportovima pružilo osjećaj pripadnosti i discipline, što je pomoglo mnogim mladim ljudima da se drže podalje od delinkventnog ponašanja. Jedan mladi učesnik programa je primijetio: „Prije nego što sam se pridružio ovoj inicijativi, nisam imao šta da radim poslije škole, a ulice su bile jedina opcija. Sada imam tim, trenera i cilj. Osjećam se kao dio nečeg pozitivnog.“

Štaviše, treneri i mentori su odigrali ključnu ulogu u vođenju mladih u riziku nudeći ne samo atletske treninge već i životni koučing. Kao rezultat toga, učesnici su razvili jače odnose sa vršnjacima i komunikacijske vještine, što je doprinijelo širem smanjenju napetosti u zajednici.

Bosna i Hercegovina: Jačanje saradnje između lokalnih struktura i omladinskih vijeća

U Bosni i Hercegovini, lokalna omladinska vijeća i vijeća za javnu sigurnost saradivali su kako bi povećali

učešće mladih u procesima donošenja odluka. Nalazi fokus grupa sa predstavnicima mladih i opštinskim zvaničnicima ukazuju na to da je redovna komunikacija i saradnja između ovih struktura dovela do politika koje su više usmjerene na mlade. Općinski službenik iz Sarajeva izjavio je:

„Što više uključujemo mlade ljude u naše sigurnosne inicijative, to više preuzimaju odgovornost za svoje zajednice. Oni donose svježije ideje i energiju, što je značajno poboljšalo naše napore u popularizaciji.”

Obukom omladinskih vijeća o zagovaranju politika, liderstvu i rješavanju problema, mladi ljudi su stekli vještine potrebne za predlaganje i provedbu lokalnih inicijativa. Ova saradnja je ojačala povjerenje između mladih i vladinih institucija, smanjujući osjećaje isključenosti i neangažmana koji često mogu gurnuti mlade ljude prema negativnim utjecajima.

Kosovo: Mobilizacija zajednice i građanski angažman

Na Kosovu je program otpornosti mladih usmjeren na mobilizaciju zajednice i inicijative vođene od strane vršnjaka pomogao u stvaranju osjećaja kolektivne odgovornosti među mladima. Kroz volonterski rad, društvene kampanje i angažman s lokalnim vijećima za javnu sigurnost, mladi su preuzeli aktivnu ulogu u prevenciji kriminala i sigurnosti zajednice. Jedan omladinski lider iz inicijative je podijelio:

„Kada radimo zajedno na poboljšanju našeg susjedstva, osjećamo se kao da ovdje zaista pripadamo.

Umjesto da čekamo da neko drugi riješi naše probleme, sami preduzimamo mjere.”

Ovaj program je bio posebno učinkovit u podsticanju osjećaja osnaživanja, jer su mladim ljudima dati alati i platforme za utjecaj na promjene u svojim zajednicama.

Uključivanjem mladih u strukturirane diskusije o sigurnosti, prevenciji kriminala i rješavanju sukoba, inicijativa je smanjila rizike od delinkvencije i radikalizacije.

Izazovi s kojima se susrelo i kako su njima upravljani

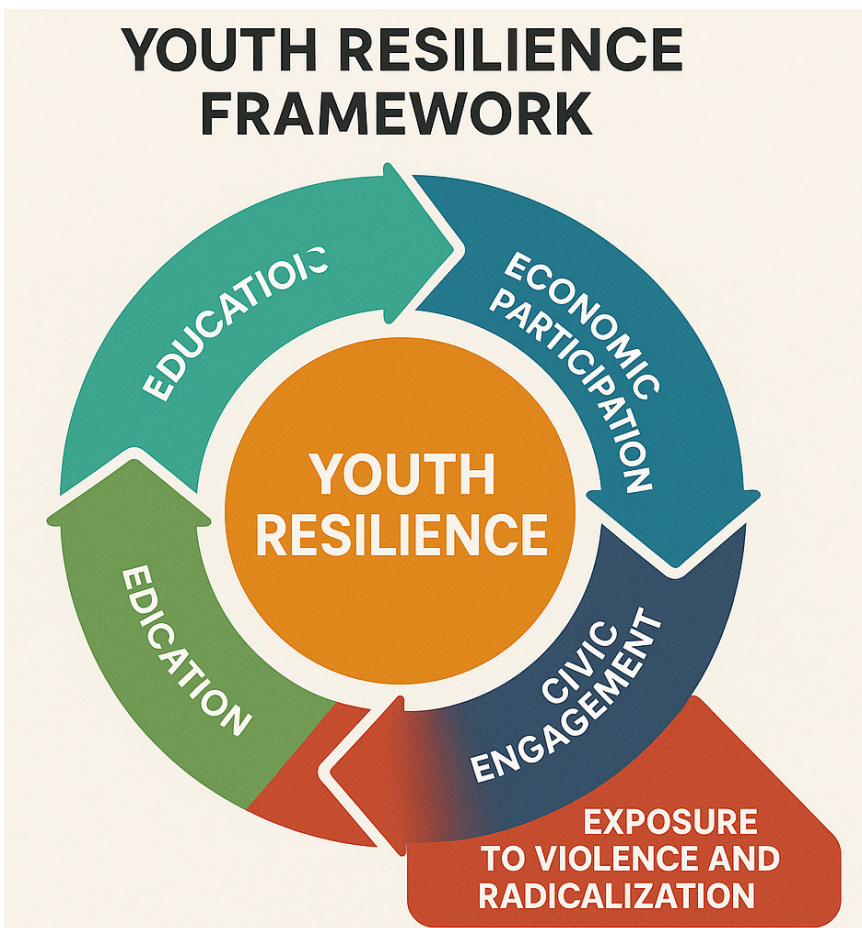
Iako su inicijative u Albaniji, Bosni i Hercegovini i na Kosovu postigle značajan uspjeh, suočile su se i s nekoliko izazova koji su zahtijevali adaptivne strategije i snažnu saradnju kako bi ih prevazišli.

Održivo finansiranje i institucionalna podrška

Jedan od najhitnijih izazova bio je osigurati da se programi mogu nastaviti i nakon početnog projektnog ciklusa. Mnoge inicijative - poput sportskog programa u Albaniji, omladinskih vijeća u Bosni i Hercegovini i mobilizacije zajednice na Kosovu - trebale su dugoročno finansiranje i institucionalnu podršku. Bez održive podrške, postojao je rizik od gubitka zamaha i utjecaja.

Glavna briga za sektor civilnog društva bila je promjena prioriteta međunarodnih donatora, od kojih su se mnogi okrenuli finansiranju usmjerenom na sigurnost, umjesto inicijativama zasnovanim na razvoju mladih i prevenciji. Kako su donatori restrukturirali svoju podršku prema intervencijama u oblasti sigurnosti, organizacije civilnog društva (OCD) borile su se da održe finansiranje za programe izgradnje otpornosti na lokalnom nivou.

Kako bi se riješio ovaj problem, projektni timovi su aktivno saradivali s općinama, partnerima iz privatnog sektora i međunarodnim donatorima kako bi uspostavili mehanizme sufinansiranja. U Bosni i Hercegovini, omladinska vijeća su uspješno zagovarala finansiranje općina, osiguravajući integraciju svoje inicijativu u strukture lokalne uprave. Slično tome, na Kosovu su projekti angažmana zajednice povezani s tekućim nacionalnim strategijama, povećavajući njihovu održivost. Međutim, potreba za dosljednim, fleksibilnim i lokalno vođenim finansiranjem i dalje predstavlja stalni izazov za organizacije civilnog društva koje rade na otpornosti mladih.

Društvene i kulturne barijere za angažman mladih

Kulturne norme i društvena očekivanja često su ograničavale učešće mladih, posebno u upravljačkim i odlučujućim ulogama. U ruralnim područjima i tradicionalnim zajednicama, mladi ljudi - posebno žene - suočavali su se s otporom prilikom pokušaja uključivanja u liderske aktivnosti.

Kako bi se ovo prevazišlo, provedene su kampanje za angažman porodica i podizanje svijesti kako bi se naglasio pozitivan utjecaj uključivanja mladih. U Albaniji je sportska inicijativa posebno radila

s roditeljima i liderima zajednice kako bi istakla prednosti strukturiranih programa za mlade, što je dovelo do šireg prihvatanja i povećanog učešća. U Bosni i Hercegovini, mentorski programi su prilagođeni kako bi se potaknule mlade žene da preuzmu liderske uloge u omladinskim vijećima, dovodeći u pitanje postojeće rodne norme.

Koordinacija između zainteresovanih strana

Saradnja između vladinih institucija, organizacija civilnog društva (OCD) i međunarodnih partnera ponekad je bila neefikasna, što je dovodilo do preklapanja inicijativa ili kašnjenja u implementaciji programa. Različiti akteri su često radili na sličnim ciljevima, ali im je nedostajala jedinstvena strategija za efikasno usklađivanje svojih napora. Kako bi se riješio ovaj problem, projektni timovi su uspostavili zajedničke akcione planove, redovne konsultativne sastanke i zajedničke platforme digitalnih resursa kako bi poboljšali komunikaciju i koordinaciju. Na Kosovu su lokalna vijeća mladih i vijeća za javnu sigurnost počela bliže saradivati, premošćujući jaz između glasova mladih i implementacije politika. U Bosni i Hercegovini, strukturirano angažovanje između organizacija civilnog društva i opštinskih vlasti osiguralo je da se programi dopunjuju, a ne da se dupliraju.

Dosezanje marginaliziranih zajednica

Program je poslužio kao vrijedna prilika za poboljšanje i uravnoteženje učešća između ruralnih i urbanih područja. Kroz niz programskih aktivnosti, uključujući radionice i obuke za izgradnju kapaciteta, mladi su stekli osnovne vještine i znanja.

Partnerske organizacije u Albaniji, Bosni i Hercegovini i na Kosovu razvile su prilagođene priručnike za obuku usmjerene na pristupe zasnovane na zajednici, prevenciju radikalizacije i razvoj životnih vještina.

revitalizaciji lokalnih vijeća mladih, koja su dobila tehničku podršku kroz program.

Opće poteškoće i širi kontekst

Pored specifičnih izazova s kojima se susreću organizacije civilnog društva (OCD) širom Albanije, Bosne i Hercegovine i Kosova, glavni problem je širi regionalni i politički kontekst. Zapadni Balkan ostaje u velikoj mjeri fokusiran na reforme integracije u EU, koje, iako su ključne za dugoročni razvoj, često zasjenjuju neposredne potrebe na lokalnom nivou.

Vlade u regiji prvenstveno su angažovane na ispunjavanju političkih i ekonomskih reformi na visokom nivou potrebnih za pristupanje EU, fokusirajući se na zakonodavne promjene, poboljšanja pravosuđa i regionalnu diplomatiju. Međutim, ovaj pristup odozgo prema dolje često zanemaruje svakodnevne borbe lokalnih zajednica i mladih. Mnogi mladi ljudi se i dalje suočavaju s nezaposlenošću, nedostatkom socijalnih usluga i isključenošću iz donošenja odluka, dok finansiranje programa vođenih od strane zajednice ostaje ograničeno.

Osim toga, s međunarodnim donatorima koji se preusmjeravaju na finansiranje orijentirano na sigurnost, programi zasnovani na prevenciji koji se fokusiraju na osnaživanje mladih, obrazovanje i izgradnju lokalne otpornosti često se gube na prioritetu. To je ostavilo prazninu u održivoj, dugoročnoj podršci mladima i angažmanu zajednice, iako su ove inicijative ključne za smanjenje ranjivosti na kriminal, nasilje i radikalizaciju. U tom kontekstu, organizacijama civilnog društva postaje sve teže osigurati resurse i institucionalnu podršku za svoje inicijative. Lokalne vlasti i međunarodni akteri moraju prepoznati da otpornost mladih nije samo društveno pitanje - to je pitanje sigurnosti i stabilnosti. Bez održive podrške, rizici od odustajanja, migracija i ranjivosti na kriminalne ili ekstremističke mreže samo će rasti.

7. ZAKLJUČCI I REFLEKSIJE O POLITICI

Ova empirijska procjena nudi jedinstven komparativni uvid u životnu stvarnost mladih u Albaniji, Bosni i Hercegovini i na Kosovu. Širom regije, mladi se suočavaju sa stalnim i međusobno povezanim izazovima koji potkopavaju njihov razvoj, stabilnost i dugoročnu otpornost. To uključuje visoku nezaposlenost, obrazovne neusklađenosti, slabu građansku infrastrukturu i ograničeno povjerenje u javne institucije. Iako ovi nalazi nisu novi, ovaj izvještaj ih potkrepljuje kroz prikupljanje podataka iz prve ruke i analizu usmjerenu na mlade.

Ono što izdvaja ovu studiju jeste njen odraz na to kako strukturalna krhkost i percipirana stagnacija oblikuju regionalni identitet mladih - onaj koji sve više definišu frustracija, migracije i političko neangažovanje. Mladi u sve tri zemlje u velikoj mjeri prijavljuju osjećaj isključenosti - ne samo iz ekonomskog života već i iz javnog diskursa i donošenja odluka. Ipak, uprkos ovim preprekama, mladi ljudi dosljedno pokazuju sposobnost kritičkog razmišljanja, djelovanja, pa čak i optimizma u pogledu vlastite budućnosti, iako manje u pogledu budućnosti svojih zemalja. Ova divergencija ističe ključni paradoks: lična ambicija je živa, ali javno povjerenje opada.

Iz podataka proizlazi nekoliko ključnih uvida:

- **Migracija kao racionalna strategija suočavanja:** Za mnoge mlade, emigracija nije samo san - to je proračunat odgovor na strukturalne nedostatke kod kuće. Snažna želja za odlaskom odražava ne samo ekonomsku potrebu, već i širi nedostatak institucionalnog kredibiliteta i odgovornosti. Ovo ukazuje na dublju krizu legitimnosti s kojom se suočavaju vlade širom regije.
- **Radikalizacija se manje odnosi na vjerovanje, a više na pripadnost:** Nalazi

potvrđuju da nasilni ekstremizam među mladima rijetko ima korijena u dubokoj ideološkoj predanosti. Umjesto toga, javlja se u kontekstima gdje prevladavaju ekonomski očaj, fragmentacija identiteta i nedostatak smisla. Rješavanje radikalizacije, dakle, manje se odnosi na deradikalizaciju ideja, a više na stvaranje prostora za uključivanje, prilike i glas.

- **Učeće mladih je sistemski potcijenjeno:** Iako programi za mlade postoje u sve tri zemlje, oni često djeluju na marginama - bilo da ih pokreću donatori, slabo su integrirani ili se provode kroz simbolične strukture. Lokalne vlasti često nemaju budžetski ili institucionalni kapacitet da sistematski podrže mlade. Sve dok se vijeća mladih, školsko upravljanje i participativno budžetiranje ne ukorijene i ne obezbijede resursi, značajno angažovanje će ostati aspiracija.
- **Rodna i geografska nejednakost proširuju jaz u otpornosti:** Mlade žene, romska omladina i oni iz ruralnih zajednica suočavaju se sa nesrazmjerno većim nivoima isključenosti, diskriminacije i rizika. Intervencije moraju ići dalje od retorike inkluzije i umjesto toga ponuditi diferencirano programiranje sa jednakošću u središtu. Univerzalna politika za mlade nije samo neefikasna - ona je isključiva po svojoj prirodi.

Ključno je da izvještaj pretpostavlja da mladi nisu pasivni korisnici, već politički i društveni akteri - sposobni da izazovu, preoblikuju i transformišu svoja društva ako im se daju alati i prostor za to. Implikacije za kreatore politika, civilno društvo i donatore su jasne: ulaganja u otpornost mladih nisu samo zaštita - ona su transformacija. Neuspjeh u prepoznavanju ovoga ne samo da će produbiti postojeće nezadovoljstvo, već

može i ubrzati odliv talenata, politički ekstremizam i društvenu fragmentaciju.

U konačnici, regionalna otpornost zahtijeva više od programa – ona zahtijeva političku volju. Mladi se ne moraju posmatrati kao demografski izazov, već kao koautori demokratske, ekonomske i socijalne budućnosti regije. Ako ova generacija želi ostati ukorijenjena na Zapadnom Balkanu, institucije moraju pokazati da vrijedi ulagati u njih – i da vrijedi ostati zbog njih.

Zaključci i preporuke za politiku

1. Za vlade

- **Sprečavanje kriminala i izgradnja otpornosti usmjerene na mlade**
 - Institucionalizirati angažman mladih kroz nacionalne i lokalne okvire, kao što su vijeća mladih i općinske strategije za mlade.
 - Prepoznati sport, obrazovanje, umjetnost i građanske inicijative kao strateške alate za sprječavanje kriminala, a ne samo za društveni razvoj.
 - Integrirati razvoj mladih u nacionalne strategije obrazovanja, zapošljavanja, javne sigurnosti i socijalne zaštite.
 - Dati prioritet stabilnom javnom finansiranju inicijativa koje vode mladi i lokalnim mehanizmima za sprječavanje kriminala.
 - Razviti inkluzivne politike koje odražavaju različita iskustva mladih, posebno iz etničkih manjina, LGBTQI+ i ruralnih zajednica.

- **Usklađivanje obrazovanja i zapošljavanja**
 - Reformirati obrazovne sisteme kako bi se bolje uskladili s potrebama tržišta rada.
 - Uvesti modele dvojnog obrazovanja, savjetovanje o karijeri i strukturirane prakse ili pripravništva.
 - Podsticati saradnju privatnog sektora u zapošljavanju i inovacijama mladih.

- **Sprečavanje radikalizacije i ekstremizma**
 - Promovirati građansko obrazovanje, medijsku pismenost i inkluzivno građanstvo unutar formalnih obrazovnih sistema.
 - Podržati digitalne kampanje protiv narativa usmjerene na online ekstremizam i govor mržnje.
 - Institucionalizirati nacionalne i lokalne strategije reintegracije za mlade koji se odvajaju od ekstremističkih ideologija ili kriminala.

- **Zaštita spola i manjina**
 - Provoditi zakone protiv diskriminacije i proširiti usluge za nasilje zasnovano na spolu i isključenje.
 - Povećati ciljano finansiranje programa koji podržavaju marginalizirane grupe poput romske omladine i onih iz ruralnih područja.

2. Za agencije za provođenje zakona

- **Policijski rad prilagođen mladima**
 - Uspostaviti jedinice za policiju u

- zajednici posebno obučene za konstruktivnu interakciju s mladima.
 - Spriječiti profiliranje mladih i diskriminatorne prakse tokom susreta s organima za provođenje zakona.
 - Obučiti policajce o kulturnoj osjetljivosti, komunikaciji s mladima i nenasilnom rješavanju sukoba.
- **Saradnja u oblasti sigurnosti škola i zajednice**
 - Sarađivati sa školama, omladinskim radnicima i organizacijama civilnog društva kako bi se razvili sistemi ranog upozoravanja i protokoli za sprječavanje nasilja.
 - Redovno procjenjivati i osiguravati sigurnost javnih prostora koje posjećuju mladi, uključujući online platforme.
- **Suzbijanje online i offline ekstremizma**
 - Koordinacija s digitalnim platformama i jedinicama za kibernetički kriminal kako bi se pratila i odgovorilo na online radikalizaciju.
 - Poboljšanje kapaciteta za provođenje zakona za digitalne istrage i promoviranje pozitivnog digitalnog angažmana.
- **Rehabilitacija i preusmjeravanje mladih**
 - Proširiti programe preusmjeravanja koji nude alternative zatvaranju, fokusirajući se na obrazovanje, obuku i psihološku podršku.
 - Jačanje sistema reintegracije u saradnji s organizacijama civilnog društva i socijalnim službama za mlade koji se oporavljaju od kriminalnih ili ekstremističkih aktivnosti.

3. Za lokalne vlasti i agencije

- **Infrastruktura i učešće mladih**
 - Uspostaviti i finansirati opštinske kancelarije za mlade, omladinska vijeća i pristupačne omladinske centre.
 - Sistematski uključiti mlade u lokalno donošenje politika i planiranje razvoja.
- **Sprečavanje kriminala u zajednici**
 - Zhvilloni qendra lokale të punësimit për rininë që ofrojnë këshillim karriere, mbështetje për sipërmarrësit dhe trajnim profesional.
 - Inkurajoni partneritetet me bizneset për krijimin e mundësive për praktika dhe shkollime.
- **Angazhimi me Rininë e Rrezikuar**
 - Uspostaviti lokalna vijeća za javnu sigurnost s predstavnicima mladih, edukatorima, akterima civilnog društva i policijom kako bi zajednički kreirali rješenja.
 - Koristiti participativno budžetiranje za finansiranje projekata zajednice i sigurnosti koje vode mladi.
- **Centri za zapošljavanje i inovacije mladih**
 - Razviti lokalne centre za zapošljavanje mladih koji nude savjetovanje za karijeru, podršku za poduzetništvo i stručno osposobljavanje.
 - Podsticati partnerstva s preduzećima radi stvaranja praksi i šegrtovanja.
- **Rad s ranjivom omladinom**
 - Kreirati programe prilagođene NEET omladini, romskoj omladini i onima iz ruralnih ili marginaliziranih zajednica.
 - Uspostaviti mobilne timove za rad s mladima u teško dostupnim područjima.

4. Za škole i obrazovne institucije

- **Sigurna i inkluzivna školska okruženja**
 - Implementirati sveobuhvatne planove sigurnosti škola u saradnji s policijom, zdravstvenim službama i akterima u zajednici.
 - Obučiti školsko osoblje da prepozna i riješi maltretiranje, probleme mentalnog zdravlja i znakove radikalizacije.
- **Relevantan i inkluzivan nastavni plan i program**
 - Integrirati obrazovanje o miru, građanski angažman, digitalnu pismenost i kritičko razmišljanje u osnovne nastavne planove i programe.
 - Promovirati inkluzivne historijske narative i interkulturalno razumijevanje.
- **Priprema za karijeru i izgradnja vještina**
 - Olakšati programe mentorstva, posjete za istraživanje karijere i aktivnosti pripreme za posao.
 - Ugraditi meke vještine poput komunikacije i saradnje u redovne aktivnosti učenja.
- **Učešće učenika u upravljanju**
 - Upostaviti ovlaštena vijeća učenika i osigurati da njihov doprinos informira školsko donošenje odluka.
 - Podržati inicijative koje vode učenici o sigurnosti, poboljšanju škole i građanskom zagovaranju.

Kako bi se osigurao dugoročni utjecaj programa prevencije kriminala i otpornosti usmjerenih na mlade:

- Prelazak s pristupa zasnovanih na projektima na programiranje integrirano u politike, strukturno programiranje.
- Ugraditi razvoj mladih u nacionalne i lokalne politike, obrazovne sisteme i općinske budžete.
- Diverzificirati finansiranje putem javno-privatnih partnerstava, međunarodne podrške i uključivanja privatnog sektora.
- Izgraditi institucionalne kapacitete na nacionalnom i lokalnom nivou za upravljanje i održavanje programa za mlade.

Mogućnosti proširenja širom Zapadnog Balkana

Uspješni modeli mogu se regionalno replicirati:

- Program uključivanja zasnovan na sportu u Albaniji pruža efikasan model za angažman i prevenciju kriminala.
- Strategija osnaživanja vijeća mladih u Bosni i Hercegovini povećava građansko učešće i uključivanje u upravljanje.
- Lokalna vijeća za javnu sigurnost na Kosovu potiču povjerenje između mladih i institucija i mogu se proširiti širom regije.
- Uspostavljanje Mreže za otpornost mladih Zapadnog Balkana ojačat će regionalnu saradnju, dijeljenje alata, okvira politika i koordinaciju donatora.

PRILOZI

Prilozi 1:

Upitnik za anketu mladih, organizacija
civilnog društva, predstavnika za borbu protiv
ekstremizma i drugih zainteresovanih strana

Odjeljak 1: Demografski podaci

1. **Dob:**
[Padajući meni: 14-18, 19-24, 25-29]
2. **Spol:**
[Muško, Žensko, Ne želim odgovoriti]
3. **Zemlja prebivališta:**
 - Albanija
 - Bosna i Hercegovina
 - Kosovo
4. **Nivo obrazovanja:**
 - Osnovno obrazovanje
 - Srednje obrazovanje
 - Visoko obrazovanje
 - Ostalo
5. **Radni status:**
 - Zaposlen
 - Nezaposlen
 - Student
 - Ostalo
6. **Da li ste povezani sa nekom organizacijom civilnog društva, programom za mlade ili inicijativom za borbu protiv ekstremizma?**
[Da/Ne]

Odjeljak 2: Otpornost mladih i uticaj programa

7. Koji su najveći izazovi koji utiču na mlade u vašoj zajednici?

[Odaberite sve što se odnosi na vas]

- Ekonomska nestabilnost
- Ograničen pristup obrazovanju i obuci
- Politička nestabilnost
- Socijalna isključenost/diskriminacija
- Prijetnje radikalizacije/ekstremizma
- Ostalo (molimo navedite)

8. Koliko često se uključujete u aktivnosti u zajednici ili građanske aktivnosti?

- Nikad
- Rijetko
- Ponekad
- Često
- Vrlo često

9. Vjerujete li da postojeći programi pomažu u poboljšanju otpornosti mladih?

- Da
- Ne
- Nisam siguran/na

10. U kojim ste vrstama programa podrške mladima učestvovali?

[Odaberite sve što se odnosi na vas]

- Programi obrazovanja/obuke
- Inicijative za građanski angažman
- Programi mentorstva
- Kampanje za podizanje svijesti
- Nijedna

Odjeljak 3: Protiv ekstremizma i učinkovitost politika

11. Kako biste ocijenili svoju svijest o rizicima radikalizacije među mladima?

- Vrlo nisko
- Nisko
- Umjereno
- Visoko
- Vrlo visoko

12. Koji mehanizmi podrške smatrate najefikasnijim u jačanju otpornosti mladih?

[Odaberite sve što se primjenjuje]

- Više programa obrazovanja/obuke
- Bolje ekonomske mogućnosti
- Veće učešće mladih u donošenju odluka
- Jače mreže zajednice
- Ciljane inicijative za borbu protiv ekstremističkog nasilja
- Ostalo (molimo navedite)

13. Koje dodatne intervencije smatrate potrebnim u vašoj regiji?

Prilog 2:

Fokus grupa za mlade, članove lokalnog vijeća za sigurnost, predstavnike CVE, edukatore, vođe zajednice

Trajanje: 40-60 minuta
Teme i pitanja za diskusiju

A. Uvod i zagrijavanje

1. Možete li se predstaviti i ukratko objasniti svoju ulogu u zajednici?
2. Koji su neki ključni izazovi s kojima se mladi suočavaju u vašoj regiji?

B. Otpornost mladih i utjecaj programa

3. Šta za vas znači "otpornost mladih"?
4. Jeste li vi ili neko koga poznajete imali koristi od nekog programa podrške mladima? Kakvo je bilo to iskustvo?
5. Postoji li dovoljno prilika za mlade da učestvuju u donošenju odluka u zajednici

C. Percepcije o radikalizaciji i mehanizmima prevencije

6. Mislite li da je radikalizacija problem u vašoj zajednici? Zašto da ili zašto ne?
7. Koliko dobro postojeći CVE programi rješavaju ove probleme?
8. Koji su neki rani znakovi upozorenja na radikalizaciju kod mladih?

D. Buduće intervencije i preporuke

9. Koje vrste programa ili politika bi imale najveći utjecaj na otpornost mladih?
10. Šta lokalne vlasti, institucije i organizacije civilnog društva mogu bolje učiniti kako bi podržale mlade?
11. Kako mladi mogu igrati aktivniju ulogu u oblikovanju budućnosti svojih zajednica?

Prilog 3:

Intervju s ključnim informatorom: kreatori politika, istraživački stručnjaci, lideri organizacija civilnog društva, P/CVE Zainteresovane strane

Polustrukturirani intervjui (30-60 min)
Pitanja za intervju

A. Osnovne informacije

1. Možete li opisati svoju ulogu i iskustvo u vezi s otpornošću mladih ili CVE?

B. Regionalni izazovi i otpornost mladih

2. Šta smatrate najvećim prijetnjama otpornosti mladih na Zapadnom Balkanu?
3. Kako je vaša institucija/organizacija riješila ova pitanja?

C. Učinkovitost trenutnih programa i politika

4. Kako biste procijenili učinkovitost postojećih programa otpornosti mladih?
5. Postoje li nedostaci u trenutnim pristupima koje treba riješiti?

D. Institucionalna saradnja i kapaciteti

6. Koliko dobro institucije, organizacije civilnog društva i grupe u zajednici sarađuju na inicijativama za otpornost mladih?
7. Koji su glavni izazovi za bolju regionalnu saradnju?

E. Buduće intervencije i preporuke

8. Koje preporuke politika biste predložili za jačanje otpornosti mladih?
9. Kako se regionalne mreže poput IANS-a mogu bolje iskoristiti za postizanje učinka?
10. Koja su tri glavna prioriteta za poboljšanje otpornosti mladih u narednih pet godina?

BIBLIOGRAFIJA I RESURSI

Izveštaji i studije

- European Commission. (2023). Western Balkans: 2023 Enlargement Package. Brussels: European Commission.
- European Commission. (2022). Communication on EU Enlargement Policy. Brussels: European Commission.
- UNDP. (2022). Preventing Violent Extremism Through Youth Engagement in the Western Balkans. UNDP Regional Bureau for Europe and the CIS.
- UNDP. (2022). Human Development Report: Uncertain Times, Unsettled Lives. New York: UNDP.
- UNDP. (2020). Youth and Violent Extremism on Social Media – Mapping the Research. New York: UNDP.
- World Bank. (2022). Western Balkans Regular Economic Report: Addressing Youth Unemployment and Skills Mismatch. Washington, D.C.: World Bank Group.
- World Bank. (2023). Jobs Diagnostic Albania. Washington, D.C.: World Bank Group.
- OECD. (2022). Strengthening Youth Engagement in the Western Balkans. Paris: OECD.
- ILO. (2021). Youth Unemployment and Informality in Southeast Europe: Policy Challenges and Responses. Geneva: International Labour Organization.
- UNODC. (2021). Crime Trends and Challenges in the Western Balkans: A Regional Assessment. Vienna: UNODC.
- OSCE. (2021). Youth and Security: Understanding the Role of Young People in Preventing Crime and Radicalization in the Western Balkans. Vienna: OSCE.
- OSCE. (2023). Status of Education and Radicalization in Bosnia and Herzegovina. Sarajevo: OSCE Mission.
- Council of Europe. (2022). Youth Work and Crime Prevention in South-Eastern Europe: Best Practices and Policy Recommendations. Strasbourg: Council of Europe.
- Friedrich-Ebert-Stiftung (FES). (2021). Youth Assessment Review Southeast Europe 2021: The Future at Stake. Berlin: FES.

- European Youth Forum. (2023). Youth Progress Index 2023. Brussels: European Youth Forum.
- Regional Cooperation Council. (2023). Balkan Barometer 2023: Public and Business Opinion Survey. Sarajevo: RCC.
- European Parliament Research Service. (2022). Disinformation in the Western Balkans: A Threat to Democracy. Brussels: EPRS.
- EU RAN (Radicalisation Awareness Network). (2023). Education and Prevention of Radicalisation in the Western Balkans. Brussels: European Commission.
- Institute for Democracy and Mediation (IDM). (2022). Youth and Political Participation in Albania. Tirana: IDM.
- Center for Security Studies (CSS). (2023). Returnees and Reintegration: CVE Strategies in the Western Balkans. Sarajevo: CSS.
- EUROPOL. (2023). Online Extremism and Youth Recruitment Trends in the Balkans. The Hague: EUROPOL.
- Western Balkans Counter-Terrorism Initiative (WBCTI). (2023). Regional Progress Review on CVE Measures. Vienna: WBCTI.

Web stranice i online resursi

- European Commission: <https://ec.europa.eu>
- UNDP: <https://www.undp.org>
- World Bank Western Balkans: <https://www.worldbank.org/en/region/eca/western-balkans>
- UNODC: <https://www.unodc.org>
- OSCE: <https://www.osce.org>
- Council of Europe – Youth Sector: <https://www.coe.int/en/web/youth>
- Friedrich-Ebert-Stiftung (FES): <https://www.fes.de/en>
- European Youth Forum: <https://www.youthforum.org>
- International Labour Organization (ILO): <https://www.ilo.org>
- Regional Cooperation Council: <https://www.rcc.int>
- EU RAN: https://home-affairs.ec.europa.eu/networks/radicalisation-awareness-network-ran_en
- EUROPOL: <https://www.europol.europa.eu>
- European Parliament Think Tank (EPRS): <https://www.europarl.europa.eu/thinktank>
- Institute for Democracy and Mediation (IDM): <https://idmalbania.org>

SAŽETAK PROJEKTA

Ovaj projekat je ojačao otpornost mladih na Zapadnom Balkanu (Albanija, Bosna i Hercegovina i Kosovo) rješavanjem ključnih socio-ekonomskih izazova, uključujući probleme s obrazovanjem i zapošljavanjem, migracijske pritiske, kriminal i nasilni ekstremizam. Ukorijenjena u programskom okviru „SMART Balkan“ i usklađena s Agendom za održivi razvoj do 2030. godine, inicijativa je aktivno radila na sprječavanju marginalizacije mladih i podsticanju društvene kohezije kroz obrazovanje, razvoj vještina i građanski angažman.

Kroz svoje intervencije, projekat se bavio ključnim regionalnim izazovima, kao što su:

- Visoka nezaposlenost mladih, koja je bila stalna prepreka ekonomskoj inkluziji (Svjetska banka, 2023).
- Migracijski trendovi koji su doprinijeli odlivu mozgova i oslabili lokalne zajednice.
- Ograničeno učešće mladih u donošenju odluka i razvoju politika.
- Ranjivost na kriminal i radikalizaciju, pogoršana ekonomskim teškoćama, političkom nestabilnošću i slabim strukturama upravljanja (UNDP, 2022; EU mreža za podizanje svijesti o radikalizaciji, 2023).

Kako bi se riješili ovi problemi, projekat je uspješno:

- Osnažio mlade kroz obrazovanje, stručno osposobljavanje i građansko učešće.
- Angažovao lokalne institucije, organizacije civilnog društva i lidere zajednice kako bi ojačali otpornost mladih.
- Olakšao prekograničnu saradnju, omogućavajući razmjenu najboljih praksi u prevenciji kriminala i suzbijanju nasilnog ekstremizma.
- Implementirao strategije rane prevencije, uključujući inicijative koje vode mladi, sportske programe i kampanje digitalne pismenosti.

Fokusirajući se na intervencije zasnovane na dokazima i regionalnu procjenu uticaja, projekat je doprinio dugoročnoj stabilnosti i održivom razvoju na Zapadnom Balkanu. Poboljšao je socijalnu koheziju, pružio ekonomske prilike mladima i ojačao otpornost zajednice protiv kriminala i ekstremizma.

